

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MARUŠA ŠEME

**RAZŠIRJENOST ORGANIZIRANEGA KRIMINALA IN NJEGOVA
POVEZANOST Z RADIKALNIM ISLAMOM V SREDNJI AZIJI**

Magistrsko delo

Mentor: doc. dr. Bojan Dobovšek

Somentor: doc. dr. Marjan Smrke

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

Za vso podporo in pomoč pri pisanju magistrske naloge se zahvaljujem svojemu možu Tadeju.

Ravno tako najlepša hvala staršem Slavki in Franciju Ježku ter bratu Blažu za dolga leta podpiranja na študijski poti.

Hvala kolegici Klementini za vse dragocene nasvete. Magistrsko nalogo posvečam stari mami Cilki in teti Rozki v spomin.

KRATICE

BDP – Bruto domači proizvod

CNPC – China National Petroleum Corporation

COEST – delovna skupina za Vzhodno Evropo in Srednjo Azijo v okviru EU na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije med predsedovanjem RS organizirana analogno (v okviru Sektorja za Vzhodno Evropo in Srednjo Azijo).

EU – Evropska unija

HDI – Human Development Index

HT – Hizb ut-Tahrir

IMF – International Monetary Fund

IMU – Islamic Movement of Uzbekistan

IRP – Islamic Renaissance Party

KP ZSSR – Komunistična partija Zveze sovjetskih socialističnih republik

KG – Kirgizistan

KZ – Kazahstan

MZZ – Ministrstvo za zunanje zadeve

NATO – North Atlantic Treaty Organization

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN – Organizacija združenih narodov

SCO – Shanghai Cooperation Organisation

SND – Skupnost neodvisnih držav

SZ – Sovjetska zveza

TJ – Tadžikistan

TM – Turkmenistan

TNI – Tuje neposredne investicije

UZ – Uzbekistan

WTO – World Trade Organization

ZAE – Združeni Arabski Emirati

ZDA – Združene države Amerike

ZN – Združeni narodi

KAZALO VSEBINE:

1. UVOD	7
2. METODOLOŠKI OKVIR	8
2. 1. PREDMET PROUČEVANJA	8
2. 2. CILJI PROUČEVANJA	10
2. 3. HIPOTEZE	10
2. 4. UPORABLJENE METODE	11
2. 5. STRUKTURA ANALIZE	13
2. 6. RAZLOŽITEV RAZISKOVALNE RELEVANTNOSTI	14
3. SREDNJA AZIJA	15
3. 1. KAZAHSTAN	17
3. 2. KIRGIZISTAN	19
3. 3. TADŽIKISTAN	20
3. 4. TURKMENISTAN	21
3. 5. UZBEKISTAN	22
3. 6. SKUPNE ZNAČILNOSTI DRŽAV SREDNJE AZIJE	24
3. 7. SPLOŠNA GOSPODARSKA SLIKA V DRŽAVAH SREDNJE AZIJE	24
4. ORGANIZIRANI KRIMINAL V SREDNJI AZIJI	26
4. 1. ORGANIZIRANI KRIMINAL KOT VIR OGROŽANJA SODOBNE DRUŽBE	26
4. 2. REVŠČINA V SREDNJI AZIJI	27
4. 4. SOCIOLOŠKE TEORIJE O VZROKIH KRIMINALITETE	30
4. 4. 1. Teorija pritiska - deviantnosti - funkcionalistični pogled	31
4. 4. 2. Teorija racionalne izbire	32
4. 4. 3. Teorija priložnosti	33
4. 5. KRIMINALITETA V SREDNJI AZIJI	35
4. 5. 1. Sindrom kriminalitete	36
4. 5. 1. 1. Organizirani kriminal	37
4. 5. 1. 2. Preprodaja drog	41
4. 5. 1. 3. Siva ekonomija v Srednji Aziji	46
4. 5. 1. 4. Korupcija in »rent seeking«	48
4. 5. 1. 5. Stroški in ugodnosti kriminalitete	51
4. 6. VODENJE IN KRIMINAL V DRŽAVAH SREDNJE AZIJE	52
4. 6. 1. Sultanistični režimi	52
4. 6. 2. Konfliktnost držav	54
4. 7. TRANZICIJA IN KRIMINALITETA V SREDNJI AZIJI	55
4. 7. 1. Tranzicijske države Srednje Azije	55

5.	ISLAM V SREDNJI AZIJI IN NJEGOV VPLIV NA OKOLJE	57
5. 1.	TERORIZEM IN ORGANIZIRANI KRIMINAL	57
5. 2.	GLAVNE ETNIČNE SKUPINE IN VERSTVA SREDNJE AZIJE.....	60
5. 2. 1.	Glavne etnične skupine v Srednji Aziji	60
5. 2. 2.	Verstva v Srednji Aziji.....	63
5. 3.	ISLAM V SREDNJI AZIJI IN NJEGOV VPLIV NA OKOLJE	69
5. 3. 1.	Začetki islama v Srednji Aziji.....	69
5. 4.	ODNOSI MED DRŽAVO IN RELIGIJO V SREDNJI AZIJI.....	74
5. 4. 1.	Tipologija odnosov med državo in religijo	74
5. 4. 2.	Spreminjanje islama v srednjeazijskih državah	77
5. 4. 2. 1.	Islam v bivši sovjetski Aziji.....	77
5. 4. 2. 2.	Vloga islama v Srednji Aziji v času globalizacije in njegov vpliv na okolje.....	81
5. 4. 2. 3.	Fundamentalizem in intervencija ZDA v srednjeazijskih državah	83
5. 4. 2. 4.	Odnos med državo in religijo v državah Srednje Azije	87
5. 5.	RADIKALNE OBLIKE ISLAMA V SREDNJI AZIJI.....	92
5. 5. 1.	Radikalni islamizem.....	92
5. 5. 2.	Radikalne islamistične skupine.....	94
5. 5. 3.	Radikalne islamistične skupine in preprodaja drog	102
6.	ZAKLJUČEK	104
6. 1.	PREVERJANJE HIPOTEZ	104
6. 2.	NADALJNI RAZVOJ SREDNJE AZIJE.....	109
7.	VIRI IN LITERATURA	114
8.	PRILOGE.....	123
A.	KAZAHSTAN	123
B.	KIRGIZISTAN.....	125
C.	TADŽIKISTAN	127
D.	TURKMENISTAN	129
E.	UZBEKISTAN.....	131
F.	TABELE	133
G.	INTERVJU.....	138

KAZALO TABEL:

Tabela 4. 1: Poročilo Human Development Report za države Srednje Azije za leto 2007	28
Tabela 4. 2: Organizirani kriminal v Srednji Aziji	40
Tabela 4. 3: Kilogrami opija, zaseženih v letih od 1997-2002	44
Tabela 4. 4: Siva ekonomija glede na uradni BDP v %	47
Tabela 4. 5: Zaznavanje indeksa korupcije v državah Srednje Azije in primerjalno še v Rusiji ter Sloveniji za leto 2007	50
Tabela 4. 6: Demokratičen napredek v državah Srednje Azije za leto 2007 (merjeno v letu 2006)	56
Tabela 5. 7: Verstva Srednje Azije	66
Tabela 8. 8: Glavne etnične skupine, Uzbekistan	133
Tabela 8. 9: Glavne etnične skupine, Kazakstan	134
Tabela 8. 10: Glavne etnične skupine, Kirgizistan	135
Tabela 8. 11: Glavne etnične skupine, Tadžikistan	136
Tabela 8. 12: Glavne etnične skupine, Turkmenistan	137

KAZALO GRAFOV:

Graf 5. 1: Verstva Uzbekistana	63
Graf 5. 2: Verstva Kazahstana	64
Graf 5. 3: Verstva Kirgizistana	64
Graf 5. 4: Verstva Tadžikistana	65
Graf 5. 5: Verstva Turkmenistana	65
Graf 5. 6: Verstva Srednje Azije	66

KAZALO ZEMLJEVIDOV:

Zemljevid 3. 1: Srednja Azija (politični zemljevid).....	15
Zemljevid 4. 2: Zablembo opija v letu 2002.....	45
Zemljevid 5. 3: Zgodovinsko prevladujoče religije v 191 državah sveta.....	68
Zemljevid 8. 4: Kazahstan	124
Zemljevid 8. 5: Kirgizistan	126
Zemljevid 8. 6: Tadžikistan	128
Zemljevid 8. 7: Turkmenistan	130
Zemljevid 8. 8: Uzbekistan	132

KAZALO SHEM:

Shema 6.1.: Povezanost med kriminaliteto in radikalnim islamom v Srednji Aziji.....	105
---	-----

1. UVOD

Območje Srednje Azije je zanimivo iz več zornih kotov. Odmaknjen del sveta, ki je večini ljudem nepoznan, je šele nedavno nazaj stopil na samostojno pot iskanja identitete, pri kateri ključno vlogo igra islam. Pri iskanju identitete so države Srednje Azije šle skozi obdobje tranzicije, v kateri so naletele na številne oblike organiziranega kriminala. To področje je postalo bolj zanimivo za širšo javnost po 11. septembru 2001, s terorističnimi napadi na ZDA. Takrat se je veliko govorilo o zapiranju ameriških oporišč v teh državah ter urjenju privržencev Al Kaide. Pomembnost držav in zanimanje za to področje je začelo v svetovni javnosti naraščati tudi z nemiri v Kirgizistanu in Uzbekistanu, kar je bila tudi ena od pomembnejših tem na Ministrskem svetu Slovenije Organizacije za varnost in sodelovanje (OVSE), ki je potekal 5. in 6. decembra 2005 v Ljubljani. Pomembno je tudi dejstvo, da so države Srednje Azije sosede največje proizvajalke opija na svetu (Afganistana) in predstavljajo naravno območje tihotapljenja drog.

Stanič (1992: 567) je za Srednjo Azijo dejal, da je to »del sveta, ki je bil doslej gluha provinca tako v sami Sovjetski zvezi kot v svetovni politiki, in je v strateškem, nacionalnem, verskem in marsikakšnem drugem pogledu vendarle ena od prelomnic sveta in zato, če pride tu do večjega potresa, ga bo čutil ves svet. Pravzaprav kakšni posebni tektonski premiki niti niso potrebni – že samo dejstvo, da je sovjetski imperij razpadel, je na območju Srednje Azije ustvarilo velikansko vrelišče, v katerem več kot 50 milijonov ljudi išče povsem nove temelje eksistence in smisla, hkrati pa tudi praznino, ki s silovito močjo priteguje zunanjo pozornost in interese.«

Po današnjem pojmovanju obsega Srednja Azija **pet neodvisnih držav nekdanje Sovjetske zveze: Kazahstan, Kirgizistan, Uzbekistan, Tadžikistan in Turkmenistan**. Celotno področje meri okoli 4 milijone kvadratnih kilometrov in se razprostira od Kaspijskega jezera na zahodu do kitajske meje na vzhodu, od južno ruskih step in južne Sibirije na severu, do Indije, Irana in Afganistana na jugu. V teh republikah živi 56 milijonov prebivalcev v približno sto etničnih skupinah; štiri petine sestavljajo avtohtoni

prebivalci večinoma turškega porekla, približno petino pa evropski priseljenci, večinoma Rusi (Stanič 1992: 567 in Yves Thoroval 1998: 173).

Danes se za prevlado v Srednji Aziji odvija komaj prikrit **boj med Rusijo, Kitajsko in ZDA** za naravna bogastva in gospodarske koristi. Številni analitiki trdijo, da je prav Rusija vplivala na države Srednje Azije, naj zahtevajo umik ameriških oporišč iz Uzbekistana, Kirgizistana in Afganistana. Uzbekistan je že zahteval zaprtje ameriškega oporišča v tej državi. Tudi med kitajsko-ruskimi interesi, ki nastopajo skupaj proti ameriškim, obstaja rivalstvo. Kitajska državna naftna družba China National Petroleum Corporation (CNPC) je še nedavno nazaj kupila podjetje Petro Kazahstan, ki nadzoruje 12 odstotkov kazahstanske naftne proizvodnje. Rusija ima sicer dovolj nafte, vendar si želi ohraniti svoj vpliv na naftno-plinskem trgu v Kazahstanu (Gerden 2005: 6).

Magistrsko delo bo analiziralo stanja kriminalitete v Srednji Aziji in sicer na področjih organiziranega kriminala, preprodaje drog, sive ekonomije in korupcije v povezavi z razvijanjem islamske identitete skozi odnose med državo in religijo v Srednji Aziji ter pojavom radikalnih oblik islama kot virov ogrožanja sodobne družbe.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1. PREDMET PROUČEVANJA

Osrednje raziskovalno vprašanje magistrske naloge je raziskati vzroke in oblike kriminalitete v Srednji Aziji ter ugotoviti, kakšna je povezanost le-teh z radikalnim islamom v državah Srednje Azije. Skušali bomo predstaviti razvoj islama v teh državah in posledično ugotoviti, kateri so vzroki za pojav radikalnega islama v Srednji Aziji.

Predmet proučevanja v magistrskem delu je:

- (1) predstaviti posamezne države Srednje Azije in izpostaviti podobnosti ter razlike teh držav; zaradi pomakanja strokovne literature s tega področja zbrati na enem mestu relevantne podatke o posameznih državah Srednje Azije,
- (2) ugotoviti vzroke za organizirani kriminal v Srednji Aziji,
- (3) preučiti organizirani kriminal po posameznih segmentih kriminalitete v Srednji Aziji,
- (4) predstavitev položaja glavnih verstev Srednje Azije,
- (5) analizirati odnose med državo in religijo v Srednji Aziji,
- (6) ugotoviti in preučiti vzroke za pojav radikalnega islama na področju Srednje Azije,
- (7) analizirati prepletanje kriminalitete in radikalnih oblik islama v Srednji Aziji.

(1) Pri predmetu proučevanja bomo zaradi nepoznavanja področja Srednje Azije in lažjega razumevanja pri iskanju vzrokov organiziranega kriminala in radikalnega islama predstavili posamezne države Srednje Azije, njihovo politično ureditev, etnično sestavo in gospodarsko sliko, pri čemer bomo izpostavili skupne značilnosti in razlike med njimi.

(2) Ker so gospodarski kazalci zgolj enoznačen prikaz stanja v posameznih državah, bomo le-te podkrepili z indeksom človeške razvitosti ter s pomočjo socioloških teorij poskušali najti vzroke za organizirani kriminal v Srednji Aziji.

(3) Organizirani kriminal redko nastopa kot edini segment kriminalitete v vseh državah. Ker smo že v uvodu izpostavili bližino Afganistana, nas bo zanimala tudi preprodaja drog in posledice le-teh za države Srednje Azije.

(4) Zanimalo nas bo, kakšen je položaj religije v Srednji Aziji, pri čemer bomo izpostavili glavna verstva, predvsem islam.

(5) Zaradi dolge sovjetske nadvlade se je v državah Srednje Azije skozi zgodovino izoblikoval poseben odnos med državo in religijo. Poskušali bomo ugotoviti, kakšen je ta odnos danes.

- (6) Radikalne islamistične skupine se pojavljajo na območju Srednje Azije. Predstavili bomo vse glavne radikalne islamistične skupine in analizirali vzroke za njihov nastanek.
- (7) Preučili bomo, kako so organizirani kriminal in radikalne oblike islama povezani ter kakšni so njihovi medsebojni vplivi.

2. 2. CILJI PROUČEVANJA

Glavni cilj magistrskega dela bo analizirati prepletanje organiziranega kriminala in radikalnih oblik islama na področju Srednje Azije. Snovanje magistrskega dela bo tako sledilo naslednjim vsebinskim ciljem:

- predstavitev teoretičnega okvirja za razumevanje pojava organiziranega kriminala v Srednji Aziji,
- prikazati pregled različnih segmentov kriminalitete v Srednji Aziji,
- analiza glavnih etničnih skupin in verstev Srednje Azije,
- povzeti razvoj islama v Srednji Aziji ter analiza odnosov med državo in religijo na tem področju,
- preučitev vzrokov organiziranega kriminala na področju Srednje Azije,
- analiziranje vzrokov radikalnega islama na tem področju,
- preučiti razširjenost organiziranega kriminala v povezavi z islamom v Srednji Aziji.

2. 3. HIPOTEZE

V magistrskem delu si zastavljam naslednje hipoteze:

Splošna hipoteza: *V državah Srednje Azije so vzroki za pojav radikalnega islama enaki kot pri kriminaliteti, radikalne islamistične organizacije pa delujejo v sodelovanju z organiziranim kriminalom.*

Delovne hipoteze:

- *Glavni vir financiranja radikalnih islamističnih skupin predstavlja organizirani kriminal.*
- *S politično neodvisnostjo držav Srednje Azije se je začela revitalizacija islama na tem področju in s tem tudi pojav radikalnih oblik islama.*
- *Kljub sprejetim ustavam, ki izrecno prepovedujejo diskriminacijo na področju religije, se diskriminacija še vedno pojavlja v večini držav Srednje Azije.*

2. 4. UPORABLJENE METODE

Zaradi strukturne in vsebinske kompleksnosti obravnavanih področij – organiziranega kriminala in radikalnega islama na področju Srednje Azije – je potreben interdisciplinarni pristop, ki pomeni vključevanje politoloških, ekonomskih in socioloških vidikov obravnavanih področij. Uporabljena bodo spoznanja obramboslovja, varstvoslovja, sociologije kriminalitete, sociologije religije in študije mednarodnih odnosov.

Za preverjanje zgoraj navedenih hipotez in doseganje zastavljenih ciljev bodo uporabljene naslednje znanstvene metode, ki bodo omogočale povezovanje teoretične in empirične ravni raziskovanja:

- **analiza vsebine izbranih pisnih virov:** primarnih, sekundarnih in internetnih virov, s čimer bomo preučili teoretične predpostavke o predlagani temi, stališča političnih in drugih akterjev na tem področju in druge pomembne dokumente. Analiza bo potekala na več ravneh:
 - a) na teoretični ravni, kjer se bomo osredotočili na definicijo organiziranega kriminala in na opredelitev teoretičnega modela glede odnosa med religijo in državo v državah Srednje Azije;
 - b) na ravni analize empiričnih podatkov Svetovne banke glede stanja indeksa človeške razvitosti v državah Srednje Azije in posameznih segmentov kriminalitete;
 - c) na ravni analiziranja ustav držav Srednje Azije in pridobivanja informacij o razvoju islama na tem področju;

d) na ravni prepletanja organiziranega kriminala in radikalnega islama v Srednji Aziji ter preučitvi vzrokov zanj;

- **zgodovinska primerjalna analiza**: je potrebna za ponazoritev zgodovinskega konteksta in za celovit prikaz razvoja islama na področju Srednje Azije;
- **primerjalna oz. komparativna analiza**: bo ključna metoda preučevanja in bo uporabljena pri ugotavljanju podobnosti in razlik med posameznimi državami Srednje Azije na gospodarskem področju, področju razvoja držav, pri posameznih segmentih kriminalitete, predstavitvi glavnih verstev v državah, analizi dejanskega stanja verske svobode v posameznih državah Srednje Azije;
- **kvalitativna analiza**: bo uporabljena v povezavi s primerjalno oz. komparativno analizo, predvsem na področjih organiziranega kriminala, verstev Srednje Azije ter pri opredeljevanju gospodarskega stanja v posameznih državah Srednje Azije. Služila bo predvsem opisni analizi podatkov in razčleniti pomembnejših vsebin znotraj naštetih področjih;
- **kvantitativna analiza**: jedro uporabe bo v osrednjem delu naloge, v katerem bomo predstavili verstva in gospodarski položaj v Srednji Aziji. Uporabljena bo v povezavi s kvalitativno analizo;
- **študija primera**: posameznih držav, položaja islama v njih, stanja kriminalitete in povezav med tema področjema;
- **poglobljeni intervju**: s predstavnikom Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ) bomo preučili stanje držav Srednje Azije na področju gospodarstva, neodvisnosti, kriminalitete, islama, financiranja radikalnih islamističnih skupin in prihodnosti teh držav ter pri analizi prepletanja organiziranega kriminala in radikalnega islama v Srednji Aziji dodatno osvetlili analizo pisnih virov in podkrepili stanje na navedenih področjih v teh državah;
- **metoda sinteze spoznanj**: bo uporabljena za izdelavo zaključnega dela, ki bo poleg preverjanja hipotez vseboval tudi mnenje o sedanji in prihodnji politični situaciji v Srednji Aziji.

2. 5. STRUKTURA ANALIZE

Prvo poglavje vsebuje uvod, kjer je na kratko predstavljeno območje Srednje Azije in aktualno dogajanje.

V drugem poglavju proučujemo metodološki ovir s predmetom proučevanja, osrednje raziskovalno vprašanje, cilje proučevanja, hipoteze, metode, s katerimi bomo preverili hipoteze, strukturo magistrske naloge ter obrazložitev raziskovalne relevantnosti.

V tretjem poglavju proučujemo posamezne države Srednje Azije, predvsem njihove glavne značilnosti, etnično sestavo prebivalstva, verstva in gospodarski položaj.

V četrtem poglavju predstavimo organizirani kriminal v Srednji Aziji in poskušamo ugotoviti, kateri so glavni razlogi za organizirani kriminal v Srednji Aziji, in sicer s pomočjo sociološke teorije, teorije racionalne izbire in teorije priložnosti glede vzrokov kriminalitete ter analiziramo vpliv tranzicije na organizirani kriminal. Predstavimo posamezne sklope organiziranega kriminala, prisotnega v srednje-azijskih državah, politične sisteme v Srednji Aziji ter tranzicijo v povezavi s kriminaliteto v Srednji Aziji.

V petem poglavju sledi analiza zgodovinskega konteksta pojava in razvoja islama v državah Srednje Azije od njegovih začetkov, v času bivše Sovjetske zveze do islama danes, v času globalizacije in pojava fundamentalističnih oblik islama. Preučujemo odnos med državami Srednje Azije in religijo, izpostavimo radikalne islamistične skupine v Srednji Aziji ter odnos med organiziranim kriminalom in radikalnimi oblikami islama.

V zaključku bomo preverili hipoteze, predstavljene v uvodu oz. podali sklepnih del o kompleksnosti odnosov med organiziranim kriminalom in islamom v Srednji Aziji ter razmišljali o prihodnjem razvoju držav Srednje Azije.

Sledita poglavji s seznamom virov in literature ter s prilogami.

2. 6. RAZLOŽITEV RAZISKOVALNE RELEVANTNOSTI

Območje Srednje Azije postaja vedno bolj zanimivo področje za širšo mednarodno skupnost, predvsem zaradi dostopa strateško pomembnih naravnih virov, kot sta nafta in zemeljski plin. Potrebno je izpostaviti, da je to območje zaradi dolge sovjetske nadvlade še vedno v procesu iskanja svoje identitete, pri tem pa se srečuje z veliko revščino in nezadovoljstvom prebivalstva. Alternativno pri reševanju težav prebivalcem omogočata organizirani kriminal, po dolgem zatiranju pa vedno večjo veljavo dobiva tudi radikalni islam, ki spravlja v strah in negotovost ljudi po celem svetu.

Relevantnost teoretičnega raziskovanja predlagane teme magistrskega dela se bo izkazala v analizi organiziranega kriminala v novonastalih državah Srednje Azije, ker se demokracija šele izoblikuje, ter pri proučitvi tipologije odnosa med posameznimi državami Srednje Azije in religijo ter posledično pri iskanju vzrokov za pojav radikalnega islama v Srednji Aziji. Preučili bomo razvoj islama vse od njegovih začetkov, stanje islama v bivši sovjetski Aziji, poskušali najti vzroke za pojav radikalnega islama in radikalnih islamističnih skupin v Srednji Aziji, ki želijo spremeniti obstoječe stanje na območju Srednje Azije in tako vplivati na širšo mednarodno skupnost. Za opis dejanskega stanja na področju religije v Srednji Aziji bomo uporabili Forum 18, ki ne glede na versko pripadnost poroča o kršenju osnovnih človekovih pravic, in tako ocenili dejansko stanje na področju religije v teh državah. Celotna problematika organiziranega kriminala in povezanost z radikalnim islamom bo predstavljena tudi shematsko.

Magistrsko delo odpira tudi vprašanja prihodnjega razvoja Srednje Azije, kakšen bo nadaljnji razvoj Srednje Azije, ko bo sedanja stara generacija voditeljev zapustila prizorišče, in kakšna bo politična situacija v Srednji Aziji, če bi oblast prevzele radikalne islamistične skupine.

3. SREDNJA AZIJA

Zemljevid 3. 1: Srednja Azija (politični zemljevid)

Vir: <http://www.askasia.org/image/maps/centasia1.htm>, 20. 12. 2005.

Od propada Sovjetske zveze Srednjo Azijo sestavlja pet neodvisnih republik: Kazahstan, Kirgizistan, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan. Kazahstan spada v to skupino od časa samostojnosti predvsem zaradi svoje geografske lege. Sovjetska zveza je državo Kazahstan, bolj kot ostale srednjeazijske države imela za del sebe. Kot je omenjeno že v uvodu, območje Srednje Azije pokriva 4 milijone kvadratnih kilometrov, na katerih živi več kot 50 milijonov prebivalcev in več kot 100 različnih etničnih skupin. Največjo etnično skupino predstavljajo Uzbeki (okoli 20,5 milijonov). Na tem območju je živela tudi ogromna ruska manjšina (okoli 11 milijonov), ki pa se je po razpadu Sovjetske zveze in zaradi etničnega nasilja ter islamskega fundamentalizma začela izseljevati predvsem iz Tadžikistana in Uzbekistana (<http://www.advantour.com/central-asia/>, 25. 6. 2008).

Po tej suhi pokrajini z ostrim celinskim podnebjem, z zelo vročimi poletji, z malo dežja in mrzlimi zimami, je že pred več kot dva tisoč leti vodila trgovska pot, imenovana svilena pot, ki je povezovala vzhod in zahod. Po njej so se prenašale ideje, religije, filozofski sistemi in nastajala so razkošna mesta, kot so Samarkand, Buhara in Hiva (Potočnik 2006: 193).

Srednja Azija je postala bolj pomembna po 11. septembru 2001, z vojno v Afganistanu in v boju proti terorizmu. Voditelji srednjeazijskih držav z močnim predsedniškim sistemom so sprva situacijo v Afganistanu izkoriščali kot izgovor za neuspehe pri reševanju gospodarskih in političnih reform. Po drugi strani se je z ameriško prisotnostjo v Afganistanu, podprto iz dveh vojaških baz v Kirgizistanu in Uzbekistanu, Srednji Aziji ponudila nova priložnost, predvsem v smislu naraščajoče mednarodne pomoči. Po mnenju Brill-Olcottove je pomoč z Zahoda potrebna predvsem zaradi neposrednih investicij, tehnične pomoči, posojil, vendar morajo reforme izvirati znotraj držav in predvsem zahtevajo osamosvojitve od voditeljev. V navedenih državah je prisotna korupcija, zato imajo družinski člani voditeljev ogromne koristi od nepoštenih privatizacijskih reform (Brill-Olcott 2005: 1-2).

Prav tako je pomembno izpostaviti, da so sedanji voditelji srednjeazijskih držav člani bivše sovjetske elite, skoraj vsi so bili tudi člani komunistične partije in zadnjega politbiroja¹ Komunistične partije Zveze sovjetskih socialističnih republik (KP ZSSR). Ti voditelji so bili ob osamosvojitvi bolj kot na uveljavljanje reform in demokracije osredotočeni na izkoriščanje vseh razpoložljivih virov ter na kontroliranje svojega ljudstva (Brill-Olcott 2005: 3).

Po 11. septembru so Uzbekistanci ZDA prvi ponudili vojaško bazo, prav tako sta v pričakovanju denarne pomoči ponudili ugodnosti tadžiška in kirgiška vlada. Le Turkmenistan se je močno omejil glede vojaškega sodelovanja z ZDA na nekakšno

¹ Kratica, v nekaterih komunističnih partijah politični biro: član politbiroja (http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=politbiro&hs=1, 20. 8. 2008).

»pozitivno nevtralnost«. Večina voditeljev pa je vseeno podpirala prisotnost ZDA, tudi z namenom, da se rešijo problematičnih sosedov (talibov) ter si dvignejo ugled. Talibi so voditeljem srednjeazijskih držav predstavljali grožnjo, predvsem zaradi prisotnosti lokalnih in mednarodnih terorističnih organizacij, kot sta IMU (Islamic Movement of Uzbekistan) in mreža Al Kaide ter naraščajoče trgovine in prekupčevanje z drogami iz Afganistana skozi Srednjo Azijo. Potrebno je tudi omeniti, da imajo države Srednje Azije veliko nezadovoljnega mladega prebivalstva, ki narašča hitreje kot število delovnih mest. Pri tem dobivajo na veljavi radikalne islamistične skupine, ki so v Srednji Aziji javno dejavne od leta 1980 (Brill-Olcott 2005: 4-8).

V nadaljevanju bomo predstavili posamezne države Srednje Azije z več vidikov, saj po mnenju Ferfile (2000: 23-24) na politični razvoj posamezne države vplivajo številni dejavniki (politična stabilnost, prisotnost etničnih skupin in spopadov, demokratičnost oz. avtoritarnost, gospodarsko in politično okolje posamezne države) in ne samo gospodarski razvoj ter rast prebivalstva.

3. 1. KAZAHSTAN

Republika Kazahstan je po velikosti deveta država na svetu s približno 15 milijoni prebivalcev, od katerih je polovica Kazahov, sledijo pa jim Rusi. Z razglasitvijo neodvisnosti leta 1991 je postala predsedniška parlamentarna republika, predsednik Kazahstana pa je vse od neodvisnosti Nursultan A. Nazarbajev. Prebivalstvo po številu pripadnikov pripada sunitškemu islamu, sledijo pripadniki ruskega pravoslavlja².

Gospodarstvo

Glavna prednost Kazahstana pred ostalimi srednjeazijski državami so nafta in naftni produkti ter ostala rudna bogastva. Po podatkih Administracije za energetske informacije (2006) Kazahstan trenutno proizvaja dve tretjini od približno dveh milijonov sodov iz kaspijskega bazena, kar pomeni več kot 30% državnih prihodkov in polovico izvoznih prihodkov (Prašnikar in Cirman 2006: 279).

² Več o Kazahstanu v prilogi A.

Kazahstan je najbolj razvita država med vsemi srednjeazijskimi državami, predvsem zaradi velikih naravnih virov in pravih gospodarskih odločitev v preteklosti. Kazahstan ima naraščajočo gospodarsko rast, močan bančni sektor ter dobro razvit privatni sektor. Prihodnost Kazahstana pa je vsekakor v naftnem bogastvu in zato so tudi tuje naložbe višje kot v ostalih državah. Trenutno Kazahstan proizvede več kot milijon sodčkov nafte na dan, pričakovanja pa segajo do 8 milijonov sodčkov na dan (Brill-Olcott 2005: 88).

Država ima tudi ogromne zaloge plina in zato močno vpliva na industrijski sektor. Na ostalih področjih je še vedno čutiti pomanjkanje transparentnosti, predvsem zaradi dominantnega vpliva Rusije. Še vedno pa se kljub napredku na gospodarskem področju socialne razlike v državi poglobljajo, saj več kot polovica prebivalstva (56,7%) preživi z manj kot 4 dolarji na dan (Human Development Reports: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_KAZ.html, 26. 6. 2008).

Ginijev koeficient neenakosti je za državo Kazahstan dokaj ugoden (33,9), če ga primerjamo z Rusko federacijo (39,9) in Slovenijo (28,4) (Human Development Reports: <http://hdrstats.undp.org/indicators/147.html>, 26. 6. 2008), vendar se kljub temu razkorak med bogatimi in revnimi povečuje (Brill Olcott 2005: 97).

Predsednik Nazarbajev je tudi velik zagovornik strategije Kazahstana 2030, ki jo je sprejela vlada leta 1998. Cilj te strategije je usmerjen v izboljšanje gospodarstva in kakovosti življenja (Prašnikar in Cimerman 2006: 284).

Kazahstan se nahaja na geostrateško pomembnem področju, predvsem zaradi dveh zelo vplivnih sosed, Rusije in Kitajske, ter Kaspijskega jezera. Glavno mesto Kazahstana (od 10. decembra 1997 Astana, prej Alma-Ata) je znano tudi po podpisu Skupnosti neodvisnih držav (SND), katerega član in pobudnik je bil vse od začetka tudi Kazahstan (<http://www.advantour.com/central-asia/>, 25. 6. 2008).

3. 2. KIRGIZISTAN

Kirgizistan je svojo neodvisnost razglasil 31. avgusta 1991, decembra istega leta je bil Kirgizistan med ustanovnimi podpisniki deklaracije, s katero je bila ustanovljena SND. Za Kirgizistan je značilna večnacionalna sestava prebivalstva, od katerih je največ Kirgizov, sledijo Uzbeki, Rusi, Tatari, Ujguri ... Večina od njih je muslimanov, sledijo jim ruski pravoslavci. Kirgizistan ima okoli 5 milijonov prebivalcev in je ena od najrevnejših držav Srednje Azije³.

Gospodarstvo

Kirgizistan ima zelo slabo razvito gospodarstvo, ki pa si še vedno ni opomoglo od neodvisnosti in izgube ruskega trga. Prav tako se Kirgizistan sooča z največjim zunanjim dolgom (tri bilijone dolarjev) od vseh srednjeazijskih držav. Glavna gospodarska panoga je kmetijstvo, glavno izvozno blago pa sta bombaž in tobak. Kirgizistan je bila prva država SND, ki je stopila v World Trade Organization (WTO), vendar ji to ni bistveno pomagalo pri izvozu in razvoju gospodarstva

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>, 26. 6. 2008).

Gospodarski položaj je zelo slab predvsem na jugu, kjer je visoka stopnja revščine in nezaposlenosti, kar je že privedlo do nemirov v zadnjih letih (Brill-Olcott 2005: 107).

Število ljudi, ki živijo pod mejo revščine je, ocenjeno na 41%, 72,5% jih živi z manj kot 4 dolarji na dan. Ginijev koeficient neenakosti znaša 30,3 (Human Development Report: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_KGZ.html, 26. 6. 2008).

Po 11. septembru 2001 je Kirgizistan dopustil ustanovitev ameriške baze v boju proti terorizmu, leta 2003 pa je enako dovolil Rusiji, tako da se bazi nahajata le 30 km stran druga od druge (http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1296485.stm, 26. 6. 2008).

³ Več o Kirgizistanu v prilogi B.

3. 3. TADŽIKISTAN

Tadžikistan je med petimi srednjeazijskimi državami ozemeljsko najmanjša država, na kateri živi največ Tadžikov, sledijo ji Uzbeki. Ima okoli 7 milijonov prebivalcev. V državi je v večini muslimanska vera. V sredini leta 1992 je Tadžikistan preživel tudi usodno državljansko vojno, kar je še dodatno poslabšalo položaj v državi⁴.

Velik problem v državi predstavlja tihotapljenje drog, saj je njena južna sosedna država Afganistan, ki je poznan kot največja proizvajalka opija, heroina in morfija (von Gumppenberg in Steinbach 2004: 58).

Gospodarstvo

Zelo pomembna surovina v Tadžikistanu je bombaž, država pa je bogata z rudninami, predvsem z uranom, svincem, cinkom, zlatom in srebrom. Tadžikistan ima velik potencial na področju hidroenergije, saj razpolaga s 70% pitne vode v Srednji Aziji (von Gumppenberg in Steinbach 2004: 268).

Tadžikistan ima najnižji bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca v Srednji Aziji, 84,7% ljudi živi z manj kot 4 dolarji na dan, Ginijev koeficient neenakosti pa je 32,6 (Human Development Report:

http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_TJK.html, 26. 6. 2008).

Gospodarstvo v državi je prepleteno s trgovino z mamili, kar je povezano predvsem s pridelovanjem opija in heroina v sosednjem Afganistanu. Razlog, da se država razvija počasi, je bila tudi državljanska vojna leta 1992, zelo slabo razvit transportni sistem, pomanjkanje vlaganj v telekomunikacije in največja izoliranost od ostalih srednjeazijskih držav. V času Sovjetske zveze je bila glavna izvoznica aluminija (Brill- Olcott 2005: 113-117).

⁴ Več o Tadžikistanu v prilogi C.

3. 4. TURKMENISTAN

V državi Turkmenistan s približno 5 milijoni prebivalcev prevladujejo Turkmeni, ki so večinoma muslimani. Turkmenistan ima velike količine nafte in zemeljskega plina, država se intenzivno ukvarja s kmetijstvom⁵.

Gospodarstvo

Država Turkmenistan je tako kot Kazahstan bogata z naravnimi viri, sicer z manjšimi rezervami nafte, vendar veliko večjimi rezervami plina, vendar odvisna od ruskega plinovodnega sistema, pomembno vlogo ima tudi bombaž. Glavni problem Turkmenistana je najbolj centralizirana in nepregledna ekonomija med vsemi srednjeazijskimi državami (Brill-Olcott 2005: 98-102).

Iz Turkmenistana, ki je informacijsko, gospodarsko in politično med najbolj zaprtimi avtoritarnimi državami na svetu, je politično vodstvo nakazalo, da začenja uvajati strukturne reforme svojih gospodarstev, predvsem sprostitev notranjih trgov in privabljanje tujih neposrednih investicij (TNI). Po smrti Saparmurata Nijazova, imenovanega Turkmenbašija (očeta vseh Turkmenov), je vodstvo te srednjeazijske države prevzel Gurbangulij Berdimuhamedov, ki je vse presenetil z napovedjo gospodarskih reform na pot tržnega gospodarstva. Lotil se je popravka zakona o tujih naložbah. Tujim gospodarskim subjektom v Turkmenistanu je po novem omogočen nakup in prodaja nepremičnin in premičnin v Turkmenistanu, kot tudi 100-odstotno lastništvo turkmenistanskih podjetij. Do sedaj je namreč veljalo, da je tuje podjetje kupilo oz. ustanovilo družbo v Turkmenistanu samo v sodelovanju z državo, ki jo je tako tudi neposredno nadziralo. Tudi Coca-Cola in njena turkmenistanska podružnica je morala sprva od države kupiti bombaž in nato s prodajo na mednarodnem trgu realizirati dobiček od poslovanja (Mancevič 2008: 14).

Dediščina Turkmenbašijevega zaprtega gospodarstva so bile povsem uničene javne finance, saj je precejšen del dobička od prodaje zemeljskega plina in surove nafte (skupaj

⁵ Več o Turkmenistanu v prilogi D.

85% turkmenistanskega izvoza) preusmerjal neposredno na svoje zasebne račune (država namreč ni imela proračuna). S preostalimi prihodki je navidezno ohranjal socialni mir, skoraj nič sredstev pa ni namenil posodabljanju energetskega sektorja in raziskavam neodkritih nahajališč zemeljskega plina in nafte. Nova politična elita se je, upoštevajoč pomembnost zemeljskega plina in nafte, odločila odpreti meje za tuje investitorje. Predvsem so se osredotočili na raziskave neodkritih nahajališč zemeljskega plina in nafte, za kar naj bi država v prihodnjih letih potrebovala od 30 do 35 milijard dolarjev. Le s tujo pomočjo bo Turkmenistan lahko povečal ali vsaj obdržal proizvodnjo in izvoz zemeljskega plina in nafte. Reforme so veliko manjše od napovedanih (Mancevič 2008: 14-15).

Za Turkmenistan ne obstaja zanesljivih podatkov, koliko ljudi živi v revščini⁶. Human Development Report ocenjuje, da naj bi jih okoli 80 odstotkov preživel z manj kot štirimi dolarji na dan, Ginijev koeficient neenakosti pa znaša 40,8 (Human Development Report: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_TKM.html, 26. 6. 2008).

3. 5. UZBEKISTAN

Uzbekistan ima od srednjeazijskih držav največ prebivalcev, nekaj manj kot 28 milijonov, od katerih prevladujejo Uzbeki in muslimanska vera⁷. Poročilo State Departmenta o človekovih pravicah je državo Uzbekistan v letu 2008 razglasil za eno izmed držav, ki so v preteklem letu najbolj množično in sistematično kršile človekove pravice (Grah 2008: 9).

Gospodarstvo

Uzbekistan je največji svetovni izvoznik bombaža, ima pa tudi velike zaloge nafte, zemeljskega plina in zlata (von Gumpfenberg in Steinbach 2004: 304).

⁶ Po uradnih statistikah naj bi bila brezposelnost nižja od treh odstotkov, po neuradnih statistikah pa naj bi kar 58 odstotkov prebivalstva živel pod mejo revščine.

⁷ Več o Uzbekistanu v prilogi E.

Večina gospodarstva je še vedno v državni lasti, kljub postopnem uvajanju tržnih reform. Kot v ostalih srednjeazijskih gospodarstvih je tudi v Uzbekistanu prisotno veliko korupcije, saj vse glavne odločitve o privatizaciji in ostalih reformah oblikuje predsednik Karimov s svojim krogom politične elite. V prvih letih neodvisnosti je Uzbekistan prepozno odreagiralo na preusmeritev pridelave bombaža tudi v druge države, po drugi strani pa je bil manj prizadet zaradi stalnega dotoka deviz. Uzbekistan še vedno ostaja glavni dobavitelj bombaža za rusko tekstilno industrijo, vendar izvaža tudi na mednarodni trg. Vseeno je država naredila določen napredek v smeri prehoda v tržno ekonomijo in samozadostnosti. Število ljudi, ki živijo z manj kot 4 dolarji na dan, je bistveno manjše kot v ostalih srednjeazijskih državah⁸ in znaša 16,9% (Human Development report: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_UZB.html, 27. 6. 2008), Ginijev koeficient neenakosti znaša 36,8 (Human Development report: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_UZB.html, 27. 6. 2008) (Brill-Olcott 2005:117-122).

Največja nestabilnost v državi se pojavlja v Ferghanski dolini, kjer največ problemov povzročajo nelegalni islamskih ekstremisti in prekupčevanje z mamili. V Ferghanski dolini je nastala tudi največja opozicija Karimovu, ki jo predstavljajo podzemne radikalne islamistične skupine, nekateri od njih so tudi vahabiti⁹. Razlog je predvsem v njegovi avtoritarni politiki, ki jo opravičuje predvsem z državljanskima vojnoma v Afganistanu in Tadžikistanu (Rashid 2001a: 149).

Po mnenju Šolarja (intervju, priloga G) je Ferghana tudi politično-ideološki epicenter, saj je dolina razdeljena med Uzbekistan, Kirgizistan in Tadžikistan z zelo raznoliko in nehomogeno etnično sestavo. Statistično živi 20% celotnega prebivalstva Srednje Azije na 5% ozemlja celotne regije, tako da dolina Ferghana lahko odloča o usodi celotne regije.

⁸ Edino ti podatki so bili po Human Development Reportu zavedeni za vseh pet srednjeazijskih držav.

⁹ Vahabiti strogo sledijo koranu in Vahabovi »Knjigi enotnosti« ter strogo sledijo verskim zakonom, ki so jih ostali muslimani opustili. Vahabisti sami sebi poimenujejo salafisti. Glavni politični cilj vahabizma je zavladati svetu (http://www.salafimanhaj.com/pdf/SalafiManhaj_TermWahhabi , 26. 2. 2008).

3. 6. SKUPNE ZNAČILNOSTI DRŽAV SREDNJE AZIJE

Države Srednje Azije imajo kar nekaj skupnih značilnosti. V začetku 20. stoletja so se v vseh državah začele pojavljati avtonomistične težnje proti ruski nadvladi ter proti doseljevanju Rusov. Vsi poskusi osamosvojitve so bili po oktobrski revoluciji zatrti, ponovno je bila vzpostavljena sovjetska oblast in pozneje ustanovljene sovjetske socialistične republike. Razpad SZ je sprožil Jelcin z razpustitvijo SZ in razglasitvijo suverenosti Ruske federacije, nato so države Srednje Azije razglasile neodvisnost (Potočnik 2006: 215).

Države so z izjemo Tadžikistana od neodvisnosti naprej relativno stabilne. Vsi voditelji so bili ob nekdanji partijski voditelji teh držav in člani politbiroja KP ZSSR. Vseh pet srednjeazijskih držav je uradno sekularnih. Samo država Tadžikistan je legalizirala islamske stranke ter jim dovolila sodelovati v vladi (Walker: 2003).

Na prvih predsedniških volitvah je bil v Uzbekistanu izvoljen predsednik vrhovnega sovjeta, tedanji partijski funkcionar Islam Karimov. V Kazahstanu je bil izvoljen predsednik kazahstanske komunistične stranke Nursulatn Nazarbajev, ki je leta 1995 razpustil parlament. V Kirgiziji je bil izvoljen Akajev, dotedanji predsednik vrhovnega sovjeta, leta 2005 ga je zamenjal Kurmanbek Bakijev. Od vseh je bil najbolj avtorski Saparmurat Nijazov, predsednik Turkmenistana¹⁰ (Potočnik 2006: 215-216).

3. 7. SPLOŠNA GOSPODARSKA SLIKA V DRŽAVAH SREDNJE AZIJE

Države Srednje Azije se od leta 1990 srečujejo z naraščajočo nezaposlenostjo, revščino, neurejenim zdravstvenim in izobraževalnim sistemom, kar v državah povzroča naraščajoče etnične konflikte ter širjenje radikalnih ideologij. Potrebno je tudi omeniti, da mednarodna skupnost do 11. septembra 2001 ni namenjala posebne pozornosti tem

¹⁰ Sedanji predsedniki držav so: Kazahstan – Nursultan A. Nazarbajev, Kirgizistan – Kurmanbek Bakijev, Tadžikistan – Emomali Šaripovič Rahmonov, Turkmenistan – Gubanguly Berdimuhamedov, Uzbekistan – Islam Karimov. Glej priloge A - E.

državam, izjema so na področju varnosti ZDA in ostale članice Nata (Brill-Olcott 2005: 83).

Gospodarstvo Kazahstana je z ogromnimi količinami naftnih rezerv najmočnejše med srednjeazijskimi državami, kar bi državi lahko prineslo dolgoročen razvoj. V industrijskem in kmetijskem sektorju je še vedno čutiti močan vpliv nekdanje Sovjetske zveze. Kirgizistan in Tadžikistan imata najšibkejšo ekonomijo v regiji in relativno malo kmetijskih površin za obdelavo, imata pa relativno veliko vode in možnosti razvoja hidroelektrarn. Turkmenistan ima ogromne količine zemeljskega plina in še do nedavnega zelo centralizirano ekonomijo. Po smrti Saparmurata Nijazova, se je država podala na pot tržnega gospodarstva. Uzbekistan je energetske samozadosten, ima ogromne zaloge zlata in je samozadosten v pridelovanju hrane, bombaž je glavni izvozni pridelek, vendar so potrebne reforme v smeri tržnega gospodarstva (Brill-Olcott 2005: 20- 21).

Po mnenju Brill-Olcott (2005: 123) srednjeazijske države pri gospodarskem napredku še vedno ovirajo pomanjkanje medsebojnega trgovanja, medsebojno tekmovanje za vodne vire ter pomanjkanje razumevanja, kako najbolj izkoristi energijske vire v regiji.

4. ORGANIZIRANI KRIMINAL V SREDNJI AZIJI

4.1. ORGANIZIRANI KRIMINAL KOT VIR OGROŽANJA SODOBNE DRUŽBE

V tem delu naloge bomo predstavili organizirani kriminal kot vir ogrožanja sodobne družbe ter predstavili vzroke za pojav organiziranega kriminala v srednjeazijskih državah. Pri tem bomo s pomočjo indeksa človeške razvitosti in Ginijevega koeficienta neenakosti predstavili stanje v posameznih državah, kjer se bomo dotaknili tudi revščine in pojma tranzicije s prikazom demokratičnega napredka v posameznih državah. Vzroke kriminalitete, ki po mnenju Meška (2006: 16-17) označuje vsa ravnanja, ki napadajo človekove temeljne vrednote in temeljne družbene vrednote, bomo predstavili tudi s pomočjo sociološke teorije ter teorije racionalne izbire in priložnosti. Osredotočili se bomo na posamezne segmente kriminalitete v državah Srednje Azije ter poskušali ugotoviti, kako se je kriminaliteta spremenila v času tranzicije ter kako na to vpliva način vladanja. V nadaljevanju bomo poskusili ugotoviti morebitne povezave organiziranega kriminala kot dela kriminalitete z radikalnimi oblikami islama.

Organizirani kriminal se pojavlja kot samostojni vir ogrožanja sodobne družbe, prav tako je močno povezan in prepleten z ostalimi viri ogrožanja. Ustrezna kriminalna politika kot sestavni del varnostne politike se bo morala prilagoditi zahtevam sodobnega časa, saj je pojav organiziranega kriminala problem, ki ogroža ne samo posamezne države, temveč celoten sodobni svet (Dobovšek 1999: 1).

Kriminalna politika se kot teorija predvsem ukvarja z vprašanjem, kako se naj družba najuspešneje bojuje zoper kriminaliteto. V praksi pa kriminalna politika pomeni vse ukrepe, sprejete za omejitev kriminalnega obnašanja (Sterle v Dobovšek 1999a: 376).

Po mnenju Maverja (v Dobovšek 1999a: 378) uspešna kriminalna politika zahteva sodelovanje vseh državnih organov, torej sodelovanje policije, pravosodnega sistema in medresorsko sodelovanje, poleg tega pa še mednarodno sodelovanje.

4. 2. REVŠČINA V SREDNJI AZIJI

Če pogledamo Srednjo Azijo iz regionalne perspektive, je ena najpomembnejših družbenih determinant visoka stopnja revščine. Razpad Sovjetske zveze in kasnejši tranzicijski proces sta privedla do velike zmede v gospodarstvu ter povzročila resno socialno in ekonomsko poslabšanje. Ocenjuje se, da je gospodarstvo Srednje Azije v povprečju za 40% slabše kot leta 1989 (Capadevila v Williams 2003: 73).

Ferfila v svojem delu (2000: 22-23) omenja problem kazalcev politične razvitosti, saj je težko opredeliti, zakaj je ena država bolj razvita od druge in kako najboljše spremljati razvoj posameznih držav v časovnih intervalih. Organizacija združenih narodov (OZN) je zato v začetku devetdesetih let 20. stoletja predlagala primerjavo tudi po indeksu človeške razvitosti (HDI) oz. ocenjevanju splošne kvalitete življenja in ne samo po gospodarskih kazalcih. S tem kazalcem so zajeti tudi socialna varnost, stopnja neenakosti, kulturne vrednote, socialni problemi, raven političnega sodelovanja državljanov itd.

S kazalci HDI, BDP, številom ljudi, ki živijo z manj kot štirimi dolarji na dan ter Ginijevim koeficientom neenakosti bomo poskušali prikazati politični, gospodarski in družbeni položaj v državah Srednje Azije.

Tabela 4. 1: Poročilo Human Development Report za države Srednje Azije za leto 2007

Mesto na lestvici HDI	Indeks človeške razvitosti 2005	Indeks BDP	Prebivalstvo, ki živi z manj kot 4\$ na dan 2000-04 (v %) a.	Gini indeks b.
Visoko razvite države				
27 Slovenija	0.917	0.902	..	28.4
67 Ruska federacija	0.802	0.782	45.3	39.9
Srednje razvite države				
73 Kazahstan	0.794	0.728	56.7	33.9
109 Turkmenistan	0.713	0.609	79.4c	40.8
113 Uzbekistan	0.702	0.505	16.9	36.8
116 Kirgizistan	0.696	0.494	72.5	30.3
122 Tadžikistan	0.673	0.435	84.7	32.6

Opombe:

Ker se zbiranje podatkov po gospodinjstvih razlikuje glede na metodo in vrsto podatkov, le-ti niso popolnoma primerljivi med državami.

a. Podatki se nanašajo na najnovejše raziskave v posameznih državah v odstotkih.

b. Vrednost 0 predstavlja absolutno enakost, 100 pa absolutno neenakost

Vir:

stolpec 1 : <http://hdrstats.undp.org/indicators/>

stolpec 2: <http://hdrstats.undp.org/indicators/>

stolpec 3: World Bank. 2007a. Povcalnet. Washington, D.C.. [<http://iresearch.worldbank.org/>].

stolpec 4: World Bank. 2007b. World Development Indicators 2007. CD-ROM. Washington, D.C.

Vir: Prirejeno po Human Development Report 2007:

http://hdrstats.undp.org/buildtables/rc_report.cfm, 27. 6. 2008.

Iz tabele je razvidno, da sta indeks BDP in indeks človeške razvitosti povezana in sta opazno manjša v državah Srednje Azije kot v razvitejših državah (Slovenija, Ruska federacija). HDI je sestavljen indeks, ki vsebuje različno število dejavnikov, kot so BDP, pričakovana življenjska doba, dostop do zdravstvenih storitev, stopnja pismenosti, kupna moč prebivalstva. Države Srednje Azije po indeksu HDI sodijo med srednje razvite. V letu 2007/2008 je bil na prvem mestu Kazahstan, sledil mu je Turkmenistan, Uzbekistan, Kirgizistan in na zadnjem mestu Tadžikistan¹¹.

Zanimiv primer je Kazahstan, ki je zaradi zalog nafte privabil veliko tujih investicij, medtem ko je Tadžikistan, ki je najnižje rangiran po indeksu HDI, imel malo oz. skoraj

¹¹ Za visoko razvite države se za leto 2007/2008 štejejo države rangirane od 1-70, srednje razvite od 71-155 ter slabo razvite od 156-177; Sierra Leone je bila na zadnjem mestu, Islandija na prvem mestu, Rusija se je uvrstila na 67. mesto ter Slovenija na 27. mesto (<http://hdr.undp.org/en/statistics/>, 27. 6. 2008.).

nič neposrednih tujih investicij. Uzbekistan se je soočil z delnim umikom neposrednih tujih investicij v letu 2001, deloma ravno zaradi korupcije (Williams 2003: 74).

Ginijev koeficient neenakosti je prikazan v odstotkih. Višji kot je odstotek, večja je neenakost v posamezni državi. Po poročilu Human Development report se največja neenakost pojavlja v državi Turkmenistan¹², malo boljša situacija pa je v Uzbekistanu, Kazahstanu, Tadžikistanu in najboljša v Kirgizistanu. Zanimiva je ugotovitev, da je število ljudi, ki živijo z manj kot 4 dolarji na dan, največje v Turkmenistanu, v Uzbekistanu pa je ta odstotek kljub visokemu Ginijevemu koeficientu¹³ precej nizek.

V mnogih pogledih pa se teh pet držav Srednje Azije razlikuje med seboj. Čeprav je sovjetsko vladanje in centralno planiranje deformiralo politike in gospodarstvo srednjeazijskih držav, je bila vsaka država prizadeta drugače. Za države Srednje Azije je značilno visoko število etničnih narodov¹⁴, ki nimajo izgrajenega svojega naroda in identitete in celo med etničnimi skupinami nacionalne identitete neprestano tekmujejo s plemenskimi in klanskimi povezavami. Ta problem je najbolj očiten v državi Tadžikistan, vendar se pojavlja tudi v ostalih državah Srednje Azije (Williams 2003: 75).

Dolgoročno nestabilnost v Srednji Aziji lahko povzročijo zunanji vplivi v povezavi z notranjo nestabilnostjo. Srednja Azija meji na Afganistan in Iran ter je v neposredni bližini Pakistana. Leži blizu največje proizvajalke heroina na svetu. Države, ki mejijo na Afganistan, neposredno trpijo zaradi trgovanja z drogami in medsebojnega uničevalnega vojskovanja (Williams 2003: 75).

Ena od prvih predpostavk Norrisa in Ingleharta v svojem delu »Sacred and Secular« je, da stopnja socialne modernizacije, človeškega razvoja in gospodarske enakosti oblikuje moč religije v vsaki družbi, v smislu vrednot, prepričanij in običajev v vsaki družbi. Tako avtorja predpostavljata, da bolj kot so države revne, večjo vlogo ima religija v teh

¹² Dediščina »Turkmenbašijevega« zaprtega gospodarstva, stran 21.

¹³ To si lahko razlagamo s težko dostopnostjo pri zbiranju podatkov ter napredkom v gospodarstvu v Uzbekistanu in stremljenju k samozadostnosti po propadu Sovjetske zveze (glej stran 23).

¹⁴ Raznolikost narodov je prikazana v prilogi F.

državah. Prav tako predvidevata, da bo razkorak med svetim in posvetnim imel pomembne posledice na svetovno politiko ter dvignil vlogo religije na mednarodno raven. Družbene razmere lahko tako destabilizira tudi religija, katere vpliv je po Inglehartu povezan z revščino in velikimi socialnimi razlikami (http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/ACROBAT/Sacred_and_Secular/Chapter%201.pdf 15. 8. 2008).

4. 4. SOCIOLOŠKE TEORIJE O VZROKIH KRIMINALITETE

Poznamo dve glavni opredelitvi kriminalitete. Prva je družbena opredelitev, ki kriminaliteto opredeljuje kot protidružbeno, neetično in škodljivo vedenje ter vsebuje moralne premisleke. Pri drugi, pravni opredelitvi kriminalitete pa moralni premislek ni dovoljen, za kriminalna dejanja pa so označena tista dejanja, ki kršijo zakon (Meško 1998: 25-26).

Pojem kriminaliteta zelo dobro označujeta pojma izraza zločinstvenost in hudodelstvo, na splošno pa ta pojem označuje vsa ravnanja, ki napadajo ali ogrožajo človekove temeljne vrednote (življenje in telesna nedotakljivost, svoboščine in pravice, premoženje in varnost) in temeljne družbene vrednote (družbena ureditev, varnost države, najpomembnejše državne institucije) (Meško 2006: 16-17).

Po mnenju Kanduča (1999: 11-12) se pod pojmom kriminaliteta skrivajo različna dejanja, ki jih družijo okoliščine, da so z zakonom določena kot kazniva dejanja, ki jih je mogoče v grobem razdeliti na dve pojmovni prvini. Prvo so norme, ki se navezujejo na vrednotni sistem in drugo je vedenje.

Ameriški sociolog Marshall B. Clinard (1999: 393) pa meni, da »kriminaliteta vključuje tiste dejavnosti, ki kršijo zakon neke države in se kaznujejo po službeni dolžnosti. « To bi tudi pomenilo, da so v totalitarnih državah kriminalizirana dejanja, ki v demokratičnih spadajo k človekovi svobodi.

Vzroke za organizirani kriminal v Srednji Aziji bomo poskušali najti v socioloških teorijah, ki najbolj kažejo realno sliko v teh državah, predvsem kar se tiče pomanjkanja, revščine in družbenega okolja, prepletenega s kriminalom, ter v novejših teorijah (teorija priložnosti in teorija racionalne izbire), ki jih predlaga Šelihova¹⁵.

Sociološke teorije vzroke za kriminaliteto iščejo v neustrezni socializaciji, družinskih problemih in razbitih družinah, neustreznih bivalnih razmerah, pomanjkanju gmotnih dobrin, revščini, nizki stopnji izobrazbe, pomanjkanju delovnih mest, pomanjkanju moralnih vrednot, kriminogenem družbenem okolju in pomanjkljivem (ne)formalnem družbenemu nadzoru. Razloge za kriminaliteto iščejo zunaj posameznika; so del družbenega okolja. Posameznik je le pasivni spremljevalec svoje usode (Meško 2006: 145).

Sociološke teorije tako predlagajo, da je za odpravo vzrokov kriminalitete treba spremeniti celotno družbo in ne samo posameznikov ter poznati razlike med posameznimi družbami, saj le-te bistveno vplivajo na končni rezultat kriminalitete (Kanduč v Meško 2006: 146). Teorija racionalne izbire in teorija priložnosti se med seboj dopolnjujeta.

4. 4. 1. Teorija pritiska - deviantnosti - funkcionalistični pogled

Najpomembnejši predstavnik teorije pritiska je francoski sociolog Emile Durkheim (1858 – 1917). Vzroke za kriminaliteto je iskal v družbi in sicer kot posledico neučinkovite socializacije. Prvi je uvedel pojem anomije¹⁶, kjer gre za razpad vrednot in kjer norme začnejo slabeti (Meško 2006: 157).

Durkheim je menil, da je stopnja kriminalitete značilna za bolj razvite države, navzoča pa je v vseh tipih družbe. Kriminaliteta je neizogiben pojav, saj niso vsi posamezniki enako predani skupnim vrednotam in moralnim prepričanjem družbe. Po njegovem je tako

¹⁵ Več o tem glej A. Šelih, Kazenskopравни in kriminološki vidiki korupcije, Poskus kriminološke razlage korupcije, Podjetje in delo 6-7/2000/XXVI, str.1007-1012.

¹⁶ Anomija je stanje brez norm oziroma brez učinkovite in normativne regulacije ter posledica širokih znanstvenih, tehnoloških in družbenih sprememb. Nastane predvsem zaradi hitrih sprememb v družbi in se nanaša na porušene odnose med posameznikom in družbo (Meško 2006: 157).

zločin funkcionalen, saj se vse družbene spremembe začnejo z neko obliko deviantnosti. Zločin pa postane škodljiv za družbo, ko je njegova stopnja nenavadno visoka oz. nizka (Haralambos in Holborn 1999: 397-398).

Danes v družbi obstajajo številne sestavine anomičnega stanja. Razpad socialne kohezije, odsotnost skupnih aspiracij, nejasnosti vrednostnega sistema in posameznih vrednot; vse to privede do tega, da eni bogatijo in drugi osiromašijo. V taki situaciji se pripravljenost za sprejemanje skupnih moralnih in pravnih norm močno zmanjša (Šelih 2000:1010).

Merton meni, da deviantnost izhaja iz kulture in strukture same družbe, saj nimajo vsi enakih možnosti za uresničevanje skupnih vrednot, zato se družbeno deviantno vedenje pojavlja pri ljudeh, ki so v tej strukturi različno razporejeni (Haralambos in Holborn 1999: 398).

Anomija je značilna predvsem za tranzicijske države in se pojavi kot posledica hitrih tehnoloških, ekonomskih, znanstvenih in družbenih sprememb (Ignjatović 1996: 138).

4. 4. 2. Teorija racionalne izbire

Sodobnejša teorija na kriminološkem področju, ki je uporabna pri razlagi korupcijske kriminalitete, je teorija racionalne izbire, ki izhaja iz splošno konservativne ameriške usmeritve »pravo in ekonomija«. Razvila se je iz Beckerejvega prispevka o »ekonomskem pristopu h kaznivemu dejanju in kaznovanju« (Jager v Šelih 2000: 1010).

Po Beckerjevem mnenju »posameznik izvrši kaznivo dejanja, če je korist, pričakovana od tega, večja, kot pa korist, ki bi jo dosegel, če bi svoj čas in druga sredstva uporabil za druge dejavnosti « (Savona v Šelih 2000: 1010).

Becker je ameriški ekonomist, profesor na Čikaški univerzi in Nobelov nagrajenec, ki je razširil področje mikroekonomske analize na široko področje človekovega obnašanja in

interakcije, vključujoč ne-tržno obnašanje. Eno izmed njegovih področij delovanja je tudi zločin in kazen (<http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Becker.html>, 30. 8. 2006).

Kriminal, z izjemo omejenega števila psihopatov, razumemo kot razumno ravnanje, tako glede plačil in stroškov, kot tudi oblike pričakovane kazni (<http://home.uchicago.edu/~gbecker/Nobel/nobel.html#Crime>, 30. 8. 2006)¹⁷.

Zagovorniki teorije racionalne izbire so poskušali zgraditi teorijo na podlagi ideje, da so vsa dejanja ljudi v bistvu »racionalna« in da ljudje vedno, preden se odločijo kaj bodo storili, preračunajo predvidene stroške in ugodnosti vseh dejanj (<http://privatewww.essex.ac.uk/~scottj/socscot7.htm>, 15. 7. 2006).

4. 4. 3. Teorija priložnosti

Teorija racionalne izbire se povezuje s teorijo priložnosti, ki izhaja s stališča, »da večje število priložnosti povečuje tudi izvrševanje kaznivih dejanj in da je mogoče vplivati na njihovo zmanjšanje z zmanjšanjem teh priložnosti«. Ta pristop se ne ukvarja z vprašanji posameznikove dispozicije za kriminalno politiko, temveč je njegov cilj zmanjšati število priložnosti za izvrševanje kaznivih dejanj (Šelih 2000: 1011).

Cloward in Ohlin pojasnujeta delinkvenco v smislu strukture nelegitimne priložnosti, saj se priložnosti za uspeh spreminjajo tudi z nelegitimnimi sredstvi. Kjer obstaja že uveljavljen vzorec organiziranega kriminala med odraslimi, se pojavljajo kriminalne subkulture, ki so osredotočene predvsem na kriminaliteto, ki prinaša finančne koristi (Haralambos in Holborn 1999: 402).

Felson in Clark (1998) predlagata, da obstaja deset načinov, kako teorija priložnosti pripomore k preprečevanju zločinov.

¹⁷ Podrobneje o tem Becker opisuje v eseju „Crime and Punishment“: An Economic Approach, 1968, in v eseju „Economics of Crime and Punishment“, 1974.

Načela so:

Priložnost igra pomembno vlogo pri povzročanju vseh zločinov, ne samo »preprostih« (npr. raziskave v barih in klubih so pokazale, da je menedžment igral pomembno vlogo pri preprečevanju oz. spodbujanju nasilja).

Priložnosti za zločin so zelo specifične (priložnosti za krajo delov avtomobilov se razlikujejo od priložnosti kraje avtomobilov).

Priložnosti za zločin so skoncentrirane v času in prostoru (dramatične razlike se pojavljajo glede na geografsko območje, ravno tako se pojavljajo razlike glede na uro in dan v tednu in odsevajo različne priložnosti) .

Priložnosti za zločin so odvisne od vsakodnevnih aktivnosti, kot so delo, šola, počitek (roparji ponavadi vlomijo v hišo, ko so ljudje zdoma).

En zločin ponuja priložnost za drugega (če je bila v preteklosti nekomu storjena krivica, je večja verjetnost, da bo ta oseba mogoče poskušala kdaj popraviti krivico ali drugemu storila krivico).

Nekateri produkti ponujajo bolj mamljive priložnosti za zločine (trenutno so »vroči produkti« za tatove digitalni nosilci zvoka in mobilni telefoni).

Socialne in družbene spremembe ponujajo nove priložnosti za zločine (večina produktov je najbolj ranljivih v svoji »rasti« in stopnji »množičnega oglaševanja«, ko je zahteva po njih najvišja).

Zločin se lahko prepreči z zmanjšanjem priložnosti (v vsakdanjem življenju do specifičnih situacij).

Zmanjšanje priložnosti ponavadi ne prežene zločina (pregoni zločinov so ponavadi redki). Priložnosti, ki so usmerjene na zmanjševanje, lahko povzročijo upad zločinov (preventivni ukrepi na enem področju imajo lahko vpliv na druga področja; prestopniki ponavadi podcenjujejo te ukrepe)

(<http://www.crimereduction.gov.uk/learningzone/scppprinciples.htm>, 30. 8. 2006).

Šelihova te tri teoretične modele uporablja predvsem za razlago delovanja korupcije, čeprav ne morejo ponuditi celovite razlage. Za teorijo anomalije je možno reči, da stabilizacija ekonomskega položaja privede k večji predvidljivosti ekonomskega ukrepanja in tako k zmanjšanju odtujenosti in korupcijske dejavnosti. Teorija priložnosti

lahko tudi pripomore k zmanjšanju priložnosti za izvrševanje korupcijskih dejanj, vendar se le-te lahko prenesejo na kakšno drugo področje. Teorija racionalne izbire je uporabna samo na področjih pridobitniške kriminalitete in upošteva predvsem racionalno vedenje potencialnih storilcev. To je le en od kriterijev, ki pa ne sme ostati edini (Šelih 2000:1012).

V nadaljevanju predstavljamo značilnosti kriminalitete v Srednji Aziji. Domnevamo, da se v Srednji Aziji pojavlja anomalija, saj so ljudje odtujeni in nezadovoljni. Ker norme in vrednote izgubljajo pomen, se tako pojavlja še večja verjetnost za organizirani kriminal.

4. 5. KRIMINALITETA V SREDNJI AZIJI

Od razpada Sovjetske zveze se na področju Srednje Azije pojavlja kriminaliteta, ki vključuje štiri komponente - preprodajo drog, organizirani kriminal, sivo ekonomijo, korupcijo in »rent seeking«¹⁸. Kriminaliteta se je včasih pojavljala v senci komunističnega sistema, v postsovjetskem času pa se je premaknila v središče političnega in gospodarskega življenja. Dejavniki kriminalitete igrajo odločilno vlogo pri uspehu ali propadu tranzicijskih ukrepov v smer demokracije in svobodnega trga (Williams 71: 2003).

Kriminaliteta družbe ima veliko negativnih posledic, vendar lahko na drugi strani nudi nekatere ugodnosti. Ravnotežje med pozitivnim in negativnim se razlikuje od države do države in se tudi skozi čas spreminja. Na kratek rok organizirani kriminal, trgovanje z drogami in nelegalni trgi dajejo mnogim državljanom sredstva gospodarske oz. ekonomske prednosti, ki niso dostopna v legalni ekonomiji. Na dolgi rok procesi kriminalitete znatno prispevajo k nestabilnosti sistema (Williams 2003: 71).

Negativne kriminalitete so najbolj povezane s korupcijo in »rent seekingom«. Dolgoročna politična korupcija, kombinirana z neprimernim državnim vodenjem na

¹⁸ »Rent seeking« je formalno in neformalno povezovanje zasebnega sektorja s politično elito zaradi pridobivanja zasebnih koristi z vplivanjem (Prašnikar in Cirman 2006: 18).

ostalnih področjih vodi k splošnemu nezadovoljstvu. Srednja Azija je bila že priča pojavljanju islamskega uporniškega gibanja, ki nima podpore samo v islamskem svetu, ampak tudi v ljudstvih, ki so politično in ekonomsko zatrta (Islamsko gibanje za Uzbekistan je na splošno opredeljeno kot teroristično gibanje, vendar je bolje razumljeno kot uporniško gibanje).

Kriminal je lahko pridobiten, posebno trgovanje z drogami pa lahko prinese priložnosti za uporniške skupine, ki najdejo svoje aktivnosti bodisi skozi direktno sodelovanje bodisi skozi nalaganje davkov intrigantov. Ta vzorec se je pokazal tudi drugje po svetu, predvsem v Kolumbiji in na Balkanu (Williams 2003: 71-72).

4. 5. 1. Sindrom kriminalitete

Sindrom kriminalitete je pomembna sestavina nove realnosti v Srednji Aziji. Sestavljen je iz več komponent, ki jih bomo podrobneje opisali v nadaljevanju. Večina držav Srednje Azije je namreč vpletena v trgovino z drogami, ki ima središče v Afganistanu z ogromno produkcijo opija. Organizirani kriminal se pojavlja kot intruzivna (vsiljena) sila političnega, ekonomskega in družbenega življenja; tu je potrebno izpostaviti predvsem vzpon sive ekonomije, ki vsebuje nelegalne gospodarske in neformalne aktivnosti, ki niso v dosegu države ter proizvajajo in predstavljajo pomemben del sredstev preživljanja za veliko ljudi. Velik del organiziranega kriminala predstavlja tudi korupcija in podkupovanje vlade (Williams 2003: 77 -78).

4. 5. 1. 1. Organizirani kriminal

Organizirani kriminal je široko uporabljen izraz, ki še ni enotno definiran. Z modernimi informacijskimi tehnologijami nam je svet vse bližje, hkrati se organizirani kriminal širi čez meje držav in kontinentov na različna področja. Literatura o organiziranem kriminalu je izredno obsežna, prav tako obstaja ogromno definicij organiziranega kriminala, za katere dr. Selinškova ugotavlja, da se bistveno ne razlikujejo med seboj. Težava pri definiciji se največkrat pojavi pri vprašanju, ali terorizem spada pod pojem organizirane kriminalitete, in pri minimalnem številu oseb, ki so potrebne za sestavo kriminalne združbe. Teroristična dejanja naj bi se zaradi svoje narave obravnavala posebej, v večini pa se za organizirano kriminalno združbo štejejo tri, v določenih pravnih redih pa že dve osebi (Selinšek 2005: 47-57).

Organizirani kriminal se zavzema za glavna cilja, kot sta kontrola organizacije in doseganje čim večjega dobička. Organizirani kriminal se pojavlja vzporedno z državnim sistemom in tako ogroža dve temeljni funkciji države – pobiranje davkov in uporabo sile na teritoriju, ki ga obvladuje. Družba kriminalno deluje torej zunaj kontrole javnosti in oblasti, spoštujejo pa notranje zakone, ki se izvajajo strožje kot zakoni legitimne oblasti. Za kriminalno združbo je značilna dobra podjetniška organiziranost, predvsem zaradi pridobivanja čim večjega dobička. Dejavnosti kriminalnih organizacij so trgovina z drogo, prostitucija, trgovina z orožjem, tihotapljenje emigrantov, kraje in tihotapljenje avtomobilov, oduševsko kreditiranje, tihotapljenje radioaktivnih snovi, trgovina z otroki, trgovina s človeškimi organi, pranje denarja, korupcija, računalniški kriminal, ponarejanje (Dobovšek 1999: 1-12).

Za pojem organizirani kriminal ne obstaja mednarodno priznana definicija. Na splošno je to popularen in široko uporabljen izraz, ki ni definiran v naši zakonodaji. Tudi po mnenju Dobovška (1997: 20) natančna definicija ne bi direktno pomagala v boju zoper organizirani kriminal. Pomenila bi kvečjemu izhodišča za nadaljnje delo in za poenotenje mednarodnega boja proti organiziranemu kriminalu.

Pojem organiziranega kriminala je bil z mnogimi definicijami zelo dolgo sporen. Medtem ko se jih večina strinja, da gre pri organiziranem kriminalu za pridobivanje nezakonitih dobrin in storitev, pa se mnenja razhajajo pri strukturah kriminalnih organizacij. Tisti, ki se osredotočajo na tradicionalno strukturo »mafije«, poudarjajo potrebo po strukturi hierarhiji in centraliziranem vodstvu ter kontroli. Ostali trdijo, da gre pri organiziranem kriminalu za prikaz samega manifesta skozi ohlapne, tekoče mreže, ki temeljijo na organizacijah. Zadnji argument pa je splošno najbolj spremenljiv: mreže so visoko funkcionalne in sofisticirane organizirane oblike, ki ponujajo kriminalcem učinkovit in uspešen način, da sklepajo svoje aktivnosti, medtem ko so tvegana, da se soočijo z zakonom, zelo majhna. Bistvo organiziranega kriminala je torej ideja doseganja profita skozi zločin (Williams 78: 2003).

Ker organizirani kriminal dobiva vse večje mednarodne razsežnosti predvsem zaradi napredka sodobnih tehnologij, je vedno pomembnejše tudi mednarodno povezovanje (Dobovšek 1997: 22).

ZN se dolgo niso mogli zediniti glede definicije organiziranega kriminala. Decembra 2000 so v Palermu opredelili pojem organizirane kriminalne združbe. Konvencija je razdeljena v štiri glavna področja: kriminaliteta, mednarodno sodelovanje, tehnično sodelovanje in implementacija. Konvencija v boju proti mednarodnemu kriminalu definira organizirano kriminalno združbo kot skupino, ki je »sestavljena iz treh ali več oseb, ki obstajajo daljši čas in delujejo s ciljem zagrešiti enega ali več resnih zločinov ali prekrškov, ki so določeni v skladu s predpisi konvencije. Njihov namen pa je, da dosežejo posredno ali neposredno finančne ali ostale materialne koristi« (www.odcep.org/palermo/convmain.html, 20. 7. 2006).

United Nations Convention Against Transnational Organized Crime je stopila v veljavo v septembru 2003 (Černigoj in Dobovšek 2006: 1022).

Pri konvenciji je predvsem pomembno izpostaviti, da je ključno sodelovanje med nerazvitimi in razvitimi državami, kjer je več kot 125 držav prepoznalo potrebo po mednarodnem odzivu na mednarodni problem (Vlassis 2002: 94).

Po mnenju Dobovška se v globalnih svetovnih procesih transnacionalne organizirane kriminalne skupine pojavljajo kot peta veja oblasti, saj povezujejo gospodarstvo in politiko ter preko tega uveljavljajo svoje interese, s katerimi lahko uničijo gospodarstvo države in razvrednotijo družbene vrednote¹⁹. Najbolj ranljive so države v tranziciji (Dobovšek 2005: 299).

Vpliv organiziranega kriminala na gospodarstvo

Ena izmed glavnih nevarnosti gospodarskega organiziranega kriminala je pranje denarja, ki je sicer najbolj značilno za države v razvoju, vendar hkrati zelo nevarno za države v tranziciji, katerih zakonodaja se še razvija. Za pranje denarja je značilno, da se nepošteno pridobivanje bogastva prikaže kot pošten in zakonit dohodek (Dobovšek 1999: 380).

Velikokrat se pranje denarja prepleta s trgovanjem z drogo in pridobitvijo finančnih sredstev ter s korupcijo, ki opran denar uporabi za podkupovanje državnih uslužbencev. Poleg tega je potrebno poudariti, da je v legalni ekonomiji izredno težko definirati delež sive »kriminalne« ekonomije (Dobovšek 1999: 381).

Kazalec bruto družbenega proizvoda se pogosto kaže kot nezanesljiv, saj je za gospodarsko razvitost držav potrebno pogledati kazalce, kot so stopnja brezposelnosti, stopnja inflacije, rast realnega outputa, rast storilnosti in življenjski standard. V zadnjem času se za kazalca gospodarske razvitosti vedno bolj uporabljata indeks človeške razvitosti (HDI) in indeks vzdrževane ekonomske blaginje (Dobovšek 1999: 383-384).

¹⁹ Organizirane kriminalne skupine tvorijo peto vejo oblasti predvsem s pranjem denarja in korupcijo, ki sta tako imenovani sekundarni dejavnosti organiziranega kriminala (Dobovšek 2005: 310).

Pri državah Srednje Azije se pojavlja problem iskanja različnih zgoraj omenjenih kazalnikov, zbiranja in obdelave podatkov, kar otežuje prikaz dejanskega stanja organiziranega kriminala.

Tabela 4. 2: Organizirani kriminal v Srednji Aziji

Država	Glavne oblike organiziranega kriminala
Kazahstan	<p>preprodaja drog (veliko število odvisnikov od drog) in kemikalij</p> <p>gangstersko izsiljevanje</p> <p>prostitucija</p> <p>podkupovanje in korupcija bančnih uslužbencev</p> <p>pranje denarja</p> <p>povezanost z naftnim sektorjem</p> <p>tihotapljenje imigrantov</p> <p>tihotapljenje ljudi v Grčijo, Izrael, Turčijo in Združene Arabske Emirate (ZAE)</p> <p>otročka prostitucija</p> <p>tihotapljenje tobaka in alkohola</p>
Kirgizistan	<p>izsiljevanja</p> <p>tatvine avtomobilov</p> <p>trgovanje z ženskami (predvsem v ZAE)</p> <p>trgovanje z orožjem</p> <p>preprodaja drog (prevladuje heroin), preprodaja živine</p> <p>pranje denarja</p> <p>tihotapljenje imigrantov</p> <p>otročka prostitucija</p> <p>tihotapljenje tobaka in alkohola</p> <p>tihotapljenje radioaktivnih snovi</p> <p>ponarejanje dokumentov</p>
Uzbekistan	<p>preprodaja drog (Islamic Movement of Uzbekistan - IMU)</p> <p>močne povezave med voditelji in glavnimi kriminalnimi organizacijami (90. leta)</p>

	trgovanje z orožjem (IMU) tihotapljenje tobaka in alkohola tihotapljenje radioaktivnih snovi, kovin
Tadžikistan	preprodaja drog (največja produktivnost) trgovanje z orožjem (predvsem zaradi državljanske vojne) trgovanje z organi otročka prostitucija korupcija tihotapljenje tobaka in alkohola tihotapljenje dragocenih kamnov (rubinov), aluminija, neželeznih kovin
Turkmenistan	korupcija preprodaja drog in kemikalij tihotapljenje tobaka in alkohola

Vir: (Williams 2003: 79 - 82) in

http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Central_Asia_Crime_Assessment.pdf,
23. 12. 2008.

Organizirani kriminal v Srednji Aziji je prisoten v večini sektorjev gospodarstva in ima vpliv nad velikim delom gospodarske aktivnosti. Čeprav organizirani kriminal dopušča možnost zaposlovanja in dohodek, je najbolj pogubna sila v začasnem političnem, gospodarskem in družbenem življenju v Srednji Aziji. Organizirani kriminal podcenjuje vladavino prava, ima razjedljiv učinek na državne institucije, izganja zakonite gospodarske dejavnosti in preprečuje neposredne tuje investicije (Williams 2003: 79-82).

4. 5. 1. 2. Preprodaja drog

Ena izmed glavnih dejavnosti organiziranega kriminala je trgovina z drogo. Posel preplavljajo vedno nove skupine, saj ga je zaradi velikega tržišča in dobička težko monopolizirati. Zaslugek se pri tej veji organiziranega kriminala vedno podvoji. Povprečno sodeluje med proizvajalcem in končnim posrednikom še osem posrednikov.

Droge predstavljajo drugo največjo industrijo na svetu, takoj za nafto (Dobovšek 1997: 48).

Tudi v Srednji Aziji je prevladujoča oblika organiziranega kriminala **preprodaja drog**. Veliko skupin je specializiranih za preprodajo drog, razvijanje strokovnih znanj na področju drog, podkupovanje obmejnih straž in razvijanje mednarodnih povezav. V nekaterih državah Srednje Azije proizvajajo tudi pomembno sestavino heroina. Največji problem pa je, da **države Srednje Azije predstavljajo naravno območje tihotapljenja opija in heroina od Afganistana do ruskih trgov in trgov zahodne Evrope**. V poznih devetdesetih letih 20. stoletja je postal Afganistan največji svetovni proizvajalec opija, ki prekaša celo Burmo. Laboratoriji za proizvodnjo heroina so bili ponovno postavljeni na severu Afganistana, blizu meje s Tadžikistanom. Ravno tako obstajajo poročila, da poteka proizvodnja opija v heroin v Tadžikistanu, predvsem v gorovju Pamir (Williams 2003: 83-85).

Najbolj razširjena droga je heroin, ta pa izhaja iz zlatega polmeseca v Iranu, Afganistanu in Pakistanu ter še iz zlatega trikotnika med Burmo, Laosom in Tajsko. Po tako imenovani balkanski poti se nato heroin prenaša v Evropo (Dobovšek 1997: 49).

Preprodaja drog iz Afganistana skozi Srednjo Azijo se je v zadnjih dveh desetletjih dramatično povečala. Afganistan²⁰ danes proizvede tri četrtine svetovnih zalog heroina, velika večina trgovine z drogami poteka skozi Srednjo Azijo. Večina zalog je poslana na evropske in ruske trge, včasih tudi v ZDA in Kanado. Ocenjeno je, da 80% heroina, zaseženega v Evropi, in 95% v Veliki Britaniji, izvira iz Afganistana in je večinoma prenesen iz Srednje Azije

(<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav050901.shtml#>, 1. 9. 2006).

Velikokrat afganistanski prekupčevalci na tem območju prisilijo Tadžike, da tihotapijo drogo v glavno mesto Dušanbe ali celo izven države. Če se ti neprostovoljni nosači

²⁰ Afganistan je največji svetovni proizvajalec opija, heroina in morfija in danes nadzoruje tri četrtine globalnega trga (Gumpfenberg in Steinbach 2004: 57).

domov ne vrnejo z zadostno količino denarja, jim afganistanski prekupčevalci zasežejo lastnino ali celo družinske člane, dokler ni poravnana razlika (Brzahko v Williams 2003: 85).

Od šestih izkoriščenih poti sta v letu 2001 dve potekali skozi Pakistan in Iran, vse ostale pa skozi Srednjo Azijo: iz Afganistana čez Turkmenistan in Kaspijsko morje čez Rusijo in v Turčijo; čez Turkmenistan in Uzbekistan v Rusijo; še nadalje čez Tadžikistan, Uzbekistan in Kazahstan v Rusijo; prav tako čez Tadžikistan in Kirgizistan do Kitajske oz. iz Kirgizistana čez Kazahstan v Sibirijo (Gumppenberg in Steinbach 2004: 57).

Heroin pride iz Tadžikistana v Rusijo in nato v Zahodno Evropo skozi Uzbekistan ali skozi kirgiško mesto Oš (Osh) v dolini Ferghana. Zaradi vse večjega boja proti tihotapljenju drog v Kazakstanu se je pojavila še nova pot tihotapev od mest Oš proti Sinkiang v Rusijo (Kleveman 2003: 194).

Čeprav je Rusija v glavnem tranzitna država, je zelo prizadeta zaradi afganistanskih drog. V zadnjih letih se je število odvisnikov od heroina povzpelo od treh na pet milijonov, poleg tega so se močno povečale okužbe s HIV. Tretjina vseh tihotapev drog, ki so jih aretirali v Rusiji, je bilo iz Tadžikistana (Kleveman 2003:194).

Za države, ki predstavljajo samo vmesno postajo tihotapljenja, je značilno, da same razvijejo lokalne trge prekupčevanja in s tem naraščajoče število odvisnikov. V Uzbekistanu naj bi bilo izmed 24 milijonov prebivalcev 200.000 odvisnikov, medtem ko naj bi jih bilo uradno v Kazahstanu 37.408, neuradno pa 7 do 8 krat več. Med odvisniki je tudi vedno več žensk in otrok. V Kirgizistanu se pojavlja še velik problem širjenja virusa HIV, ki se prenaša preko igel. To predstavlja še dodatno breme za že tako neprimeren zdravstveni sistem (International Narcotics Strategy Control Report 2001 v Williams 2003: 85-86).

Edina pozitivna kratkoročna stran prekupčevanja z drogami je, da predstavlja zaposlitev v tistih državah, kjer so priložnosti v legalnem gospodarstvu omejene. Vse to pa seveda ne odtehta srednjeročnih in dolgoročnih posledic (Williams 2003: 88).

Tabela 4. 3: Kilogrami opija, zaseženih v letih od 1997-2002

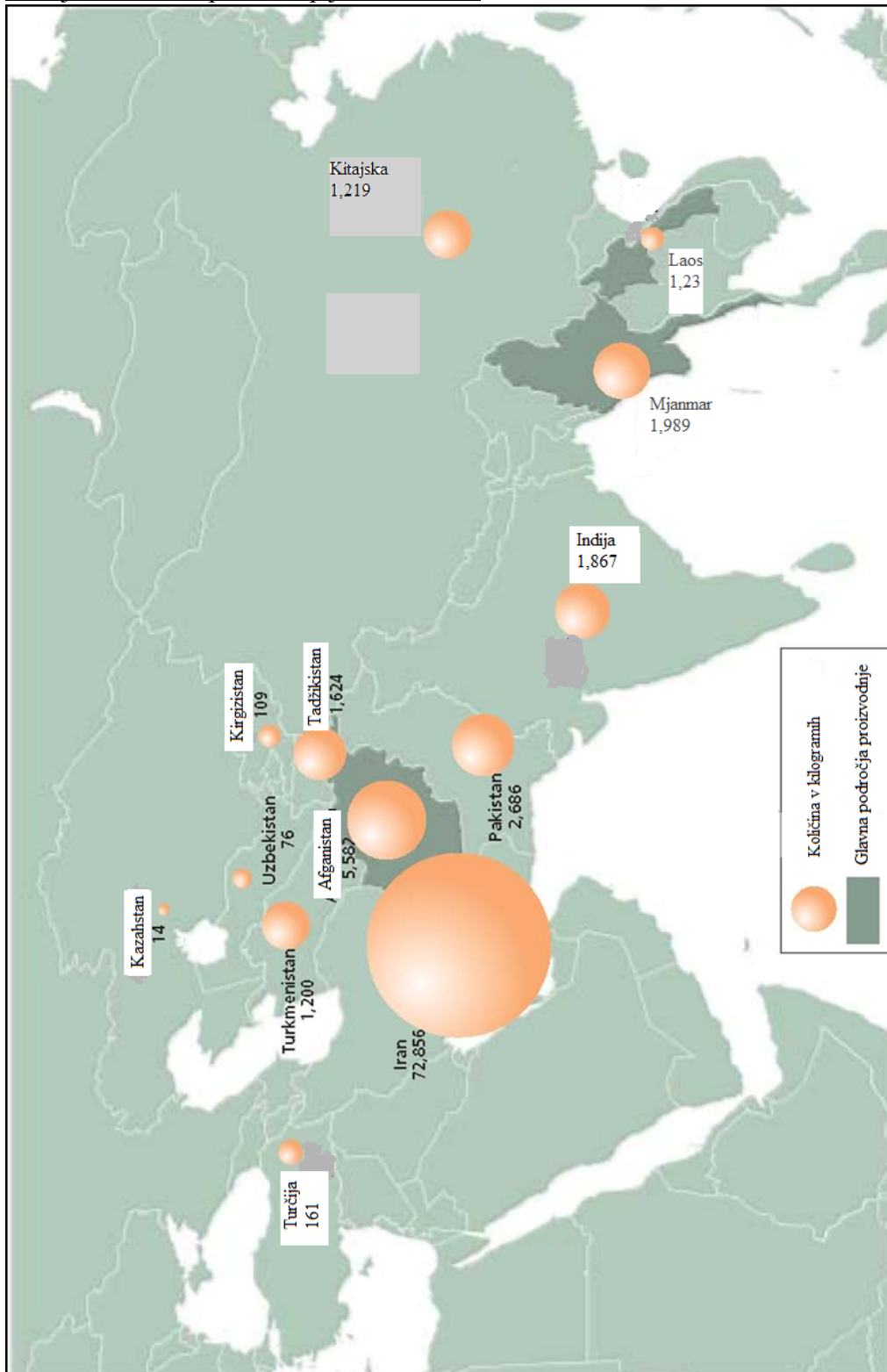
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Skupaj
Kazahstan	1000	297	170	136	36	14	1653
Kirgizistan	1639	172	151	1405	469	109	3945
Tadžikistan	3456	1190	1269	4778	3664	1624	15.981
Turkmenistan	1410	1412	4600	2300	Ni podatka	1200	10.922
Uzbekistan	2634	1935	3292	2008	242	76	10.187
Skupaj	10.139	5006	9482	10.627	4411	3023	42.688

Vir: http://www.unodc.org/pdf/WDR_2004/Chap2_opium.pdf, 21. 2. 2008.

Iz tabele razberemo, da je bilo v letih 1997 do 2002 zaseženih največ kilogramov opija v Tadžikistanu, sledil mu je Turkmenistan (tu manjkajo podatki za leto 2001), Uzbekistan, Kirgizistan. Država z najmanj zaseženimi kilogrami opija je bil Kazahstan. Največ kilogramov opija je bilo zaseženih v letu 2000 in najmanj v letu 2002.

Spodaj je v zemljevidu prikazana zaplemba opija v letu 2002 v Aziji. Glavno področje pridelave predstavlja Afganistan, največ kilogramov opija pa so zasegli v državi Tadžikistan, sledijo ji Turkmenistan, Kirgizistan, Uzbekistan in Kazahstan (Vir: http://www.unodc.org/pdf/WDR_2004/Chap2_opium.pdf, 21. 2. 2008, str. 16.)

Zemljevid 4. 2: Zaplemba opija v letu 2002

Vir: http://www.unodc.org/pdf/WDR_2004/Chap2_opium.pdf, 21. 2. 2008, str. 16.

4. 5. 1. 3. Siva ekonomija v Srednji Aziji

Tudi za sivo ekonomijo ne obstaja enotna definicija niti pojmovanje. Nekateri jo poimenujejo skrita, podzemna, neformalna, ekonomija v senci itd. Osnovni motiv vsake sive ekonomije je izogibanje plačila davkov in prispevkov. Definicijo sive ekonomije lahko strnemo v dveh pogledih:

- **siva ekonomija v ožjem smislu** zajema neregistrirane pridobitvene dejavnosti, ki niso vključene v uradne podatke o BDP,
- **siva ekonomija v širšem smislu** poleg sive ekonomije v ožjem smislu zajema vso neformalno delo in vse neregistrirane dejavnosti, ki ne prispevajo k oblikovanju BDP (»naredi si sam«, sosedska pomoč, delo na črno ...).

Pomembno je izpostaviti, da nobena država nima natančnega podatka o obsegu sive ekonomije, saj so to le ocene o njenem obsegu, ki se določajo v odstotku od BDP. Prav tako je potrebno upoštevati, kaj posamezne države štejejo za sivo ekonomijo (Omerzu in Starc 2001: 209-210).

Za sivo ekonomijo v realsocialističnih gospodarstvih, kamor so spadale tudi države Srednje Azije, je bilo značilno, da se prebivalstvo z njo ukvarjalo zaradi:

- nizkih dohodkov prebivalcev,
- nezadovoljive preskrbe prebivalstva prek uradnega (državnega) sektorja,
- neučinkovitosti ali neizpolnjevanja planov,
- pristranega, dogmatskega odnosa do privatnega sektorja,
- moči zbirokratiziranega uradništva in razvejane korupcije.

Sivo ekonomijo je tudi zelo težko meriti, saj je prikrita.

(http://www.student-info.net/ef/fgg/baza-student/uni2/9/datoteke/Politicna_ekonomija_2_U_povzetek_vaj_24.doc, 1. 9. 2006).

Pojem »siva ekonomija« ne vsebuje samo nelegalnih oz. črnih trgov, temveč tudi neformalno ekonomijo, ki pripomore k obstoju in vzdrževanju sredstev za življenje navadnih državljanov. Sem štejemo tudi menjalno trgovino, nedeklarirane sekundarne

službe in gospodarske aktivnosti, ki jih vlade ne nadzorujejo in niso vključene v državno vladno statistiko. V ZDA in zahodnih razvitih državah predstavlja siva ekonomija redko več kot 10 do 15 odstotkov gospodarske aktivnosti. V manj razvitih gospodarstvih je siva ekonomija veliko pomembnejša in tako predstavlja tudi veliko večji odstotek. Natančno oceno sive ekonomije pa je težko podati, saj jo je težko natančno izmeriti, predvsem zato, ker ni odprta, težko vidna in težko dosegljiva (Williams 2003: 88).

Tabela 4. 4: Siva ekonomija glede na uradni BDP v %

Država	Siva ekonomija glede na BDP (v %)
Uzbekistan	13
Kazahstan	39
Turkmenistan	60
Kirgizistan	100
Tadžikistan	100
Rusija	53
Ukrajina	80

Vir: Williams (2003), str. 90.

Tabela prikazuje odstotek sive ekonomije glede na BDP v srednjeazijskih državah v letu 1997. Rusija in Ukrajina sta dodani za primerjavo.

V Tadžikistanu in Kirgizistanu je bila siva ekonomija tolikšna kot uradna ekonomija. Obratno lahko rečemo za Uzbekistan, vendar je bila v tistem času zelo poostrena vladna kontrola nad gospodarskimi aktivnostmi, počasi so potekale tudi gospodarske reforme (Williams 2003: 89).

Vladne statistike prevečkrat zanemarjajo razsežnost sive ekonomije v državah Srednje Azije. V nekaterih primerih bi lahko siva ekonomija podvojila velikost BDP-ja. Tako lahko tudi rečemo, da siva ekonomija odpravlja revščino in daje priložnosti nezaposlenim. Njena negativna stran pa je, da prikrajša državo za pomembne davčne prihodke, ki bi izboljšali državno zmožnost (Williams 2003: 89).

Posledice sive ekonomije

Siva ekonomija ima za številne udeležence negativne posledice, vendar je tudi nekaj pozitivnih učinkov.

Negativni učinki za državo in socialno zavarovanje so predvsem izguba v državnem proračunu, povečan odliv za socialne transferje na račun davkoplačevalcev, primanjkljaj v zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju ter rušenje pravne kulture in varnosti države (Omerzu in Starc 2001: 211).

Zaradi dela na črno se povečuje nevarnost različnih nesreč zaradi nekvalitetno opravljenega in nenadzorovanega dela, pojavlja se povečano onesnaževanje okolja pri raznovrstnih dejavnostih (gradbeništvo, avtomehanika ...), nezmožnost izterjave odškodnin (Omerzu in Starc 2001: 211).

Negativne posledice za delodajalce pa so predvsem povečani stroški legalnega dela in zaposlovanja, nelojalna konkurenca, izostajanje, utrujenost in več nesreč delavcev, ki poleg rednega dela delajo še na črno. Delojemalcem se s tem povečuje možnost izgube legalne zaposlitve in raznovrstnih nesreč zaradi preutrujenosti. Brezposelne osebe se manj zanimajo za redne oblike zaposlovanja, prav tako niso zakonsko zaščitene, predvsem na področju zdravstvenega ter pokojninsko-invalidskega zavarovanja (Omerzu in Starc 2001: 211).

Pozitivni učinek sive ekonomije lahko v krajšem časovnem obdobju lajša socialne napetosti, vzdržuje delovno kondicijo ter omogoča neregistrirane dohodke, ki omogočajo udeležbo pri različnih oblikah socialnih transferjev (Omerzu in Starc 2001: 211).

4. 5. 1. 4. Korupcija in »rent seeking«

Korupciji je težko natančno določiti vsebino, saj se njen značaj menja glede na različne družbene in politične sisteme.

Korupcija se pojavlja v vseh državah sveta, od najbolj do najmanj razvitih držav. Pospešen razvoj korupcije omogočajo predvsem razni globalni procesi, kot je bil na primer razpad socialističnih držav. V teh državah je problem korupcije toliko večji, saj se tržno gospodarstvo še razvija, demokracija pa je šele v izgradnji (Dobovšek 1999: 46).

Program akcij Sveta Evrope (1996) proti korupciji izpostavlja dejstvo, da je korupcija ena temeljnih značilnosti organiziranega kriminala, oba pa sta medsebojno povezana in odvisna ter predstavljata grožnjo demokratični državi, moralnim načelom in posledično zavirata gospodarski razvoj države. Ob uspešni korupciji so potem možne tudi ostale ilegalne dejavnosti, kot so preprodaja drog in orožja, pranje denarja in ostale kriminalne dejavnosti (Dobovšek 1999: 46-47).

Po mnenju komisije za kriminalno prevencijo pri Združenih narodih so za zasnovo in razvoj korupcije zaslužne monopolistične razmere na trgu, oblast v rokah posameznikov, pomanjkanje transparentnosti ter neizgrajena demokracija s pomanjkanjem zakonov, zapleteno administracijo in neizgrajeno ekonomijo (Dobovšek 1999: 47).

»Korupcija je po Zakonu o preprečevanju korupcije²¹ vsaka kršitev dolžnega ravnanja uradnih oziroma odgovornih oseb v javnem ali zasebnem sektorju, kot tudi ravnanje oseb, ki so pobudniki kršitev ali oseb, ki se lahko s kršitvijo okoristijo, zaradi neposredno ali posredno obljubljenih, ponujenih ali dane oziroma zahtevane, sprejete ali pričakovane koristi zase ali za drugega« (<http://www.kpk-rs.si/index.php?id=49>, 30. 8. 2006)²².

Ekonomisti s pojmom »rent seeking« označujejo neproduktivne aktivnosti, ki se uporabljajo za izboljšanje osebne blaginje, torej formalno in neformalno povezovanje zasebnega sektorja s politično elito zaradi pridobivanja zasebnih koristi z vplivanjem. Sem spada tudi korupcija in podkupovanje vlade, ki je v državah Srednje Azije zelo

²¹ Uradni list RS, št. 2/04.

²² Tri najpomembnejše konvencije v boju proti korupciji so:

- The UN Convention against corruption

- OECD-Combating Bribery of Foreign Public Official in International Business transaction.

- The council of Europe Criminal Law Convention on corruption (GRECO) (povzeto po predavanjih B. Dobovška na FDV – januar 2006).

prodorna. Kot pravi Robert Kiltgaard, korupcija se ponavadi pojavi, ko obstaja oboje – monopol in pomanjkanje odgovornosti (povzeto po Williams 2003: 90-91)²³.

Negativne posledice korupcije in »rent seeking« so zmanjševanje državne zmožnosti, povečanje razkola med elitami in ostalim prebivalstvom, izgubljeno zaupanje v vlado in svobodno gospodarstvo, radikalizacija politične opozicije, odtujitev mladine in političnih aktivistov. »Rent seeking« kratkoročno vpliva na povečanje moči avtoritarnih režimov, na dolgi rok pa lahko pripomore k njihovem propadu. Ljudstvo postane odtujeno, tuje investicije so ustavljene, sčasoma lahko pride do nestabilnosti v državi ali celo do revolucije in državljanske vojne (Williams 2003: 92).

Tabela 4. 5: Zaznavanje indeksa korupcije v državah Srednje Azije in primerjalno še v Rusiji ter Sloveniji za leto 2007

Rangiranje države	Država	2005 CPI točkovanje²⁴	Stopnja zaupanja²⁵	Število poročil²⁶
27	Slovenija	6.6.	6.1.-6.9.	8
143	Rusija	2.3.	2.1.-2.6.	8
150	Kazahstan	2.1.	1.7.-2.5.	6
150	Kirgizistan	2.1.	2.0.-2.2.	7
150	Tadžikistan	2.1.	1.9.-2.3.	8
162	Turkmenistan	2.0.	1.8.-2.3.	5
175	Uzbekistan	1.7.	1.6.-1.9.	7

Vir: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007, 5. 7. 2008.

²³ V Sloveniji naj bi bila po mnenju Giacomellija, Gregoriča in Prašnikarja visoka stopnja legalne korupcije. Razlog za »rent seeking« - formalno in neformalno povezovanje zasebnega sektorja s politično elito zaradi pridobivanja zasebnih koristi naj bi bila majhnost gospodarstva (Prašnikar in Cirman 20006: 18).

²⁴ CPI točkovanje je stopnja korupcije ocenjena s strani podjetnikov in državnih analitikov, ki se točkuje od 10 (malo korupcije) do 0 (veliko korupcije).

²⁵ Stopnja zaupanja CPI točkovanju – rezultati so odvisni od natančnosti merjenja.

²⁶ Število poročil se nanaša na število ocen, ki so bile uporabljene za oceno države. 16 ocen in raziskav je bilo na voljo in država je morala opraviti vsaj tri, da je bila vključena v CPI točkovanje.

Tabela prikazuje rangiranje držav organizacije »Transparency International«, ki ponavadi zavzema 90 do 100 držav, ki gredo od najmanj do najbolj skorumpirane. Od držav Srednje Azije so na skupnem 150. mestu države Kazahstan, Kirgizistan ter Tadžikistan, sledi jim Turkmenistan, srednjeazijska država z največ korupcije v letu 2007 pa je Uzbekistan. Slovenija je za primerjavo pristala na 27. mestu na svetu.

Po mnenju Giacomelija, Gregoriča in Prašnikarja v prispevku »Ekonomске razsežnosti korupcije v tranzicijskih državah« korupcija deluje zaviralno na gospodarsko rast in je ni mogoče odpraviti na hitro. V manj razvitih tranzicijskih državah je navzoča v vsakdanjem življenju kot birokratska korupcija nižje ravni, v poslovnem svetu kot običajno poslovanje ter pri nastanku novih gospodarskih elit (oligarhi, tajkuni) (Prašnikar in Cirman 2006: 18).

4. 5. 1. 5. Stroški in ugodnosti kriminalitete

V družbah, kjer ekonomija ne deluje učinkovito, predstavlja kriminal obliko preživetja. Uživanje drog predstavlja beg iz težkih socialnih in družbenih pogojev, trgovanje z drogami pa predstavlja priložnost, postati del transnacionalnega posla, ki je ena od oblik ekonomske integracije v Srednji Aziji. Organizirani kriminal je lahko oblika podjetništva, s katero se lažje dosega gospodarske uspehe²⁷. Korupcija na nižji stopnji (s strani javnih uslužbencev in policije) se ponavadi pojavlja zaradi prenizkih dohodkov. Lahko tudi rečemo, da je siva ekonomija sredstvo preživetja. Kriminalizacija ima ogromne negativne posledice za ekonomijo, za integriteto in zakonitost države ter njenih institucij, za javno zaupanje v tranzicijski proces ter na stabilnost družbe. Ravno tako negativno vpliva na gospodarsko tekmovalnost, zaduši legitimna podjetja ter ne vzpodbuja tujih investicij (Williams 2003: 93).

Pojavljati se začne nov sloj premožnih ljudi, ki kombinirajo razkošno bogastvo s politično močjo in tekmujejo med sabo, za ostalo množico brezposelnih ljudi pa jim ni mar (Williams 2003: 93).

²⁷ Tudi po mnenju Dobovška (1997: 21) je dobiček glavna motivacija organiziranega kriminala.

Prekupčevanje z drogami in organizirani kriminal sta vira nelegitimnega bogastva in moči ter predstavljata pomembna finančna sredstva za teroriste in uporniške skupine. Tudi med njimi se lahko pojavijo konflikti glede prevlade nad donosnimi potmi in trgi. Korupcija podcenjuje funkcijo vlade in delovanje civilne družbe. Med politično in upravno elito se pojavlja bogatenje posameznikov. Delovanje vseh teh dejavnikov pogosto hitro privede do nasprotujočih se učinkov, svoje pa dodajo še nestabilni režimi v Srednji Aziji (Williams 2003: 94).

4. 6. VODENJE IN KRIMINAL V DRŽAVAH SREDNJE AZIJE

Po ustavah posameznih držav so vse države opredeljene kot predsedniške republike, dejansko pa za vodenje držav v Srednji Aziji veljata dve značilnosti: sultanistični režimi in konfliktnost držav.

4. 6. 1. Sultanistični režimi

Značilnosti sultanističnega režima so osebno vladanje, sistem zastraševanja, nagrad in korupcije, arbitraže, represije, šibke institucije ter močni voditelji (Williams, 2003: 93).

Sultanistični režim je bil najbolj znan za državo Turkmenistan, kjer je predsednik Saparmurat Nijazov razvil kult osebnosti. Sledil mu je predsednik Karimov v Uzbekistanu. Celo v Kirgizistanu, kjer je še pred nekaj leti kazalo, da se država premika proti večji svobodi, se je situacija zopet obrnila na slabše. Sultanistični režimi so tako kot drugi avtoritarni režimi po svetu nagnjeni k zavezam s kriminalnimi združbami (Williams 2003: 95).

Predvideva se, da se bodo v naslednjih 10 do 15 let sultanistični režimi v Srednji Aziji okrepili ali celo propadli. Obstaja namreč možnost, da se bodo sultanistični režimi izkazali za veliko bolj obstoječe, vendar se zaradi odtujitve populacije zdi, njihov propad neizprosni. Ko sultanistični režimi začnejo propadati, kmalu pride v ospredje boj za ukradeno blago, ki je last vodstva (Williams 2003: 99).

Uzbekistan je po vsej verjetnosti najboljši primer sultanistične države, saj ima podkupljiv in represiven režim, ki uspe zatreti kakršnokoli kritiko predsednika Karimova. Vlada vzdržuje kontrolo nad priložnostmi »rent-seekinga« in je tako ustanovila odnos sožitja z organiziranim kriminalom. Pojavlja se grožnja islamskega fundamentalizma kot edine opozicije. Prav tako obstaja kar nekaj indikatorjev razhajanj znotraj elit (Rashid v Williams 2003: 100-101).

Možno je, da bi se lahko naraščajoče ljubosumje in rivalstvo znotraj političnih elit zaradi nepravičnega dostopa do ugodnosti korupcije sprevrglo proti režimu Karimova in njegovih podpornikov. Razhajanja se lahko pojavijo tudi med člani elit in njihovimi kriminalnimi zavezniki ter prekupčevalci drog. Čeprav je za kaj takega malo možnosti pa ni neverjetno, predvsem zaradi brutalne narave kriminalnega sveta.²⁸

Drugi problem v Uzbekistanu predstavlja narodno opozicijsko gibanje, ki postopoma zmanjšuje učinkovito politično in vojaško moč obstoječega režima. Ta stranka se imenuje IMU (Islamic Movement of Uzbekistan) in ima varna zatočišča v gorovju Pamir. Poleg tega uživa podporo prebivalstva, saj predstavlja alternativo političnim, ekonomskim in socialnim pogojem v Uzbekistanu.

Vmešavanje mednarodne skupnosti bi lahko privedlo do zmanjšanja kriminalitete, po drugi strani pa bi lahko prišlo do razvoja novih trgov in novih priložnosti za razvoj kriminala. Ponavadi v takih primerih pride do razcveta prostitucije, ki je pod nadzorom organiziranega kriminala (Williams 2003: 104).

Najbolj napet odnos med ZDA in sultanističnim režimom v regiji je v Uzbekistanu. Naročajoča gospodarska podpora Uzbekistanu s strani ZDA je bila nagrada za sodelovanje Uzbekistana v vojaških akcijah v Afganistanu. To bi lahko pomenilo priložnost za ZDA. Vzpostavili bi lahko odnose, ki bi temeljili na ekonomski

²⁸ Nekaj podobnega se je zgodilo v Beogradu s propadom Miloševićeve vlade, ki je kot sama imela veliko značilnosti sultanističnega režima. Obstajalo je obdobje, v katerem so bile vladne osebnosti in voditelji organiziranega zločina žrtve dogovorjenega ubijanja. Če bi se kaj podobnega zgodilo v Uzbekistanu, bi tekmovalnost z lahkoto prešla na raven, primerljivo s tisto v Tadžikistanu na začetku in sredi devetdesetih let (Williams 2003: 101).

liberalizaciji in bi tako postali bolj demokratični. Obstaja pa tudi nevarnost, da ta proces oslabi prisilno moč režima, medtem ko lahko naredi malo za dvig njegove legitimnosti in avtoritete (Williams 2003: 105).

4. 6. 2. Konfliktnost držav

Organizirani kriminal in prekupevanje z drogami sta lahko tudi pomemben dejavnik v notranji politiki konfliktnih držav. Elite so ponavadi med seboj razdeljene, kar sovpada z etnično razdeljenostjo države. Kjer etnično delovanje ni popolnoma mogoče, se etnične skupine zatečejo k organiziranemu kriminalu in prekupevanju z drogami z namenom, da bi pridobile vire za uresničevanje svojih agend (Williams 2003: 97).

V primeru, kjer se med etničnimi skupinami pojavljajo sovražni odnosi, je izziv še toliko večji. Lokalne vojne, ambicije separatistov in gibanj ter trgovina z drogami so močno povezani v državah Srednje Azije. To še posebno velja za državi Tadžikistan in Kirgizistan, kjer je trgovanje z drogami tesno povezano s tekmovalnimi strukturami moči v družbi. Nadzor nad trgovino z drogami, predvsem nad potmi in trgi, je lahko vir velikega dobička, zato pride velikokrat do spopada med etničnimi skupinami. Čeprav je bila državljanska vojna v Tadžikistanu kompleksna, je bil eden izmed razlogov zanjo tudi nadzor nad potmi trgovanja z drogami. Večina prekupevanja z drogami se danes odvija v Tadžikistanu, kjer se po etničnih sporih oz. državljanski vojni (od 1992 do 1997) oblast še ni povsem uspela na novo vzpostaviti (Williams 2003: 98).

Dinamičnost sultanističnih režimov in konfliktnih držav vzpostavljata pogoje, ki so ugodni za razraščanje organiziranega kriminala in trgovanja z drogami. V državah Srednje Azije se včasih pojavljata oba tipa vodenja sočasno, v nekaterih državah obstaja posamezni tip vodenja, nekje en tip prehaja v drugega (Williams 2003: 98).

Zanimivo je tudi stopnjevanje in ponovno oživljanje nasilja v konfliktnih državah. Tak primer je država Tadžikistan. V devetdesetih letih je bila država propada, v kateri je divjala državljanska vojna, ki je bila mešanica religije, ideologije, rivalstva med plemeni

in pohlepa. Vsaj en del vojne je predstavljal boj za nadzor prekupčevalskih poti in trgov z drogami. V letu 1997 se je pojavilo šibko premirje, ker je infrastruktura države počasi propadala, življenjski pogoji so se slabšali. Prihodnost države je tesno povezana z Afganistanom. Če mednarodni skupnosti uspe zmanjšati pridelovanje opija v Afganistanu, obstaja velika verjetnost, da se pridelovanje preseli v eno od sosednjih držav, na primer Tadžikistan. Ta proces se delno odvija že sedaj, poleg tega igrajo Tadžiki glavno vlogo pri prekupčevanju drog v Rusijo (Williams 2003: 105-106).

4. 7. TRANZICIJA IN KRIMINALITETA V SREDNJI AZIJI

4. 7. 1. Tranzicijske države Srednje Azije

Vse države Srednje Azije spadajo v tranzicijske države, ki so z razpadom Sovjetske zveze stopile na pot iskanja nove identitete.

Derelth (v Dobovšek in Mastnak 2005: 8-9) pravi, da zgoraj omenjeno tranzicijo zaznamujejo dogodki, ki so dramatično spremenili geopolitični zemljevid in povzročili negotovo zgodovinsko obdobje transformacije. Azijske države na področju bivše Sovjetske zveze in postsocialistične države so se morale soočiti z visoko stopnjo nezaposlenosti, s prilagajanjem tržnemu gospodarstvu, z zaprtjem tovarn na gospodarskem področju, na političnem področju pa so se morali soočiti z novimi in nepoznanimi političnimi situacijami.

Po poročanju nevladne organizacije Freedom house za leto 2007 so imele države Srednje Azije na lestvici rangiranja demokratičnega napredka od 1 (največji demokratičen napredek) do 7 (najmanjši demokratičen napredek) zelo slab demokratičen napredek, kar je razvidno tudi iz tabele spodaj. Za primerjavo naj navedem, da je bila Slovenija ocenjena z 1,82 (Freedom House 2007: 48).

Tabela 4. 6: Demokratičen napredek v državah Srednje Azije za leto 2007 (merjeno v letu 2006)

Države bivše SZ (ne- baltske)	
Kazahstan	6.39
Kirgizistan	5.68
Tadžikistan	5.96
Turkmenistan	6.96
Uzbekistan	6.82

Vir: Freedom House: Nation in transit 2007, str. 49.

5. ISLAM V SREDNJI AZIJI IN NJEGOV VPLIV NA OKOLJE

5. 1. TERORIZEM IN ORGANIZIRANI KRIMINAL

V zadnjih letih je opaziti porast skupin organiziranega kriminala in naraščanje terorističnih aktivnosti v svetu. Teroristično delovanje je zelo nepredvidljivo in raznoliko, za doseganje svojih ciljev pa uporabljajo predvsem ugrabitve, bombne napade, izsiljevanje in atentate (Lupsha v Dobovšek 1997: 80).

Za terorizem sta bistvena dva najpomembnejša vidika, in sicer politični in ekonomski. Prav slednji je tisti, ki povezuje organiziran kriminal in terorizem. »Deterorizacija, gledano v geostrateškem pomenu, hibridne oblike terorističnih skupin in organizacij, ki se kot nekakšne dvoživke spogledujejo zdaj z organiziranim kriminalom, zdaj s terorizmom in ob misli, da svet izgublja kompas v iskanju prave poti, kako nadaljevati naša življenja, nas več kot očitno navajajo k razmišljanju, da se oba obravnavana fenomena napajata eden ob drugem. « (Černigoj in Dobovšek 2006: 1021).

Medtem ko ima organizirani kriminal vrsto mednarodno sprejetih definicij²⁹, terorizem kljub nenehnim poskusom mednarodne skupnosti le-te še nima. Za novodobni terorizem je značilna predvsem njegova organiziranost, ki pa jo lahko tvorijo samostojne skupine, celice, posamezniki, sateliti. Ti so pripravljeni izvesti vse aktivnosti: od načrta, sredstev, cilja, priprave kot tudi izvršiti napad, vendar v interesu krovnih organizacij, skupin oz. držav podpornic terorizma (Černigoj in Dobovšek 2006: 1017-1018).

Problem se pojavlja tudi pri definiciji organizirane kriminalitete. Nekateri poskušajo podrobneje opisati segmente organiziranih kriminalnih združb, spet drugi v tej definiciji opredeljujejo prav vse: od vlomilskih tolp, mafije pa vse do Al Kaide (Paoli in Fijnaut v Černigoj in Dobovšek 2006: 1018).

²⁹ Glej poglavje Organizirani kriminal.

Do prepletanja dejavnosti terorističnih organizacij in skupin, ki se ukvarjajo z organiziranim kriminalom, pa prihaja zato, ker so sredstva za opravljanje dejavnosti pri obeh enaka (npr. ugrabitve, trgovina z drogami in orožjem, izsiljevanje ...).

Po zaključku Dobovška (1997: 88) je glavna motivacija organiziranega kriminala dobiček, medtem ko je terorizem predvsem politične narave. Teroristične aktivnosti se financirajo predvsem iz dejavnosti organiziranega kriminala, kot je na primer trgovina z drogami in orožjem. S tem dobičkom si ustvarijo moč. Pri organiziranem kriminalu je na prvem mestu moč, saj si z njo želi ustvariti čim večji dobiček. Obe obliki delovanja je zelo težko natančno definirati in s tem razmejiti.

Organizirani kriminal je posebno nevaren v novonastalih državah, saj se demokracija šele izoblikuje, organiziran kriminal pa predstavlja vzporedni sistem državnemu sistemu. Nevarnost se pojavlja predvsem v monopolu prisile in sposobnosti pobiranja davka, ki sta dve temeljni funkciji države. Nevarnost za svetovno skupnost pa predstavlja naraščajoče število novonastalih skupin organiziranega kriminala in njihovo medsebojno povezovanje (Dobovšek 1997: 85).

Vrste financiranje terorizma:

- Pridobivanje sredstev z izvajanjem premoženjskih deliktov: organizirani kriminal pri tem za potrebe terorizma sodeluje pri izvrševanju klasičnih kaznivih dejanj, kot so organizirani vlomi, tatvine in ropi.
- Izsiljevanja, ugrabitve in grožnje: cilj so lahko premožnejši posamezniki, podjetja, organizacije, vlade (Thackrah v Černigoj in Dobovšek 2006: 1019).
- Nedovoljena proizvodnja, trgovina in promet z orožjem: pri tej vrsti financiranja gre za dvojno korist – nemoten dostop do orožja kot sredstva storitve ter del dobička od preprodaje. Glavno vlogo na tem področju igrajo bivši uslužbenci obveščevalnih služb in osebe, ki so sodelovale pri oblikovanju režima ob začetku tranzicijske dobe v Evropi.

- Prepovedana proizvodnja in trgovanje z mamili: Afganistan je v letu 2001 pod nadzorom talibov pridelal 70% ilegalnega opija. Dobiček pri tem so tako imeli mali pridelovalci, pridelovalci v Pakistanu, organizatorji prodaje in seveda islamisti (Černigoj in Dobovšek 2006: 1022). V tem primeru je prepoznavna podpora države s svojimi gospodarsko-političnimi strukturami ter področje obrobne kriminalitete, ki izvršuje preprodajo mamil³⁰. Prav proizvodnja in preprodaja drog je glavni vir financiranja Al Kaide in talibov.
- Preprodaja orožja za množično uničenje in kemičnih, bioloških, radioloških in jedrskih sredstev: sem spadajo tudi jedrski in radiološki odpadki, ki predstavljajo resno grožnjo novodobnemu terorizmu, saj se pojavljajo v neurejenih razmerah v državah tranzicije ter v skorumpiranih državnih strukturah, prežetih z organizirano kriminaliteto.
- Humanitarna dejavnost: predstavlja novo razsežnost v financiranju terorizma, kjer organizirane kriminalne združbe pod pretvezo nadzora sredstev s pomočjo mrež infiltrirajo osebe v državne strukture držav, kamor je namenjena pomoč. Večina denarja tako pride v roke organiziranih kriminalnih združb in skorumpiranim državnim uradnikom.
- Poslovne goljufije, zlorabe elektronskega poslovanja, računalniška kriminaliteta, tihotapstvo, ilegalne migracije itd... (Černigoj in Dobovšek 2006: 1019-1020).

Nove priložnosti za delovanje in krepitev tako terorizma³¹ kot tudi organizirane kriminalitete³² ponujajo nekatere gospodarske politične velesile, ki so po padcu železne zavese poskušale ponovno vzpostaviti svetovno ravnotežje. To so storile bodisi z umetno

³⁰ Cutter in ostali (v Černigoj in Dobovšek 2006: 1019) ocenjujejo, da je prepovedana proizvodnja in promet z mamili ključni dejavnik financiranja terorizma ob pomoči organiziranih kriminalnih združb v Severno-andškem področju s Kolumbijo, v Srednji Aziji z Afganistanom in jugo-vzhodni Aziji z Burmo, ki so nosilci teh aktivnosti. Rezerve ilegalne proizvodnje opija v Srednji Aziji z Afganistanom ocenjujejo za naslednjih osem let.

³¹ »Terorizem svoje aktivnosti opravičuje z nestrinjanjem prisotnosti tuje politične volje v konkretnem okolju in v iskanju nekakšne pravice« (Černigoj in Dobovšek 2006: 1021).

³² »Organizirani kriminal ponekod z roko v roki z vladajočimi strukturami ali tujimi silami, tako institucionaliziranimi kot tudi zasebnimi, išče nove možnosti za svoj razmah in zagotavljanja še večjih dobičkov« (Černigoj in Dobovšek 2006: 1021).

ustvarjenimi kriznimi žarišči bodisi z navideznim iskanjem rešitev varnostnih razmer v konkretnem regionalnem okolju. Pri tem so se sklicevale na varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, včasih celo pod pretvezo humanitarne dejavnosti (Černigoj in Dobovšek 2005: 1016).

Černigoj in Dobovšek (2006: 1021) tako ugotavljata, da so razlike med organiziranim kriminalom in novodobnim terorizmom vedno manjše. Zato ni smiselno izgubljati časa za oblikovanje definicij le-teh, temveč je potrebno najti vezne člene med njima za zatiranje in preprečevanja nastanka in delovanja terorizma ter organiziranega kriminala.

5. 2. GLAVNE ETNIČNE SKUPINE IN VERSTVA SREDNJE AZIJE

5. 2. 1. Glavne etnične skupine v Srednji Aziji

V nadaljevanju bomo predstavili glavne etnične skupine Srednje Azije, ki živijo na področju, kjer se zlivajo vplivi štirih največjih kulturnih območij - vzhodne Evrope, arabskega Bližnjega vzhoda, južne Azije in Daljnega vzhoda.

Glavne etnične skupine držav Srednje Azije so:

Aseri ali Azerbajdžanci: 5 milijonski turški narod, ki govori asersko-turški jezik. Večina jih živi v Azerbajdžanu in sosednjem Iranu. Po veroizpovedi so šiitski muslimani (Pašanović 2006: 64).

Balohi: več 3 milijonski sunitski narod. Deloma so kmetje, deloma nomadi. Živijo v Pakistanu, Afganistanu, Iranu in delno v Srednji Aziji. Nekateri od njih so popolni nomadi (Pašanović 2006: 64).

Dungani: so turško govoreči narod, ki živi v kitajski provinci Sinkiang. Prisotni so tudi v državah Srednje Azije, in sicer v Kazahstanu, Kirgizistanu in v Rusiji (<http://www.scribd.com/doc/6426579/Issue-1-October> , 5. 6. 2008).

Kazahi: so turško govoreče ljudstvo, ki se nahaja na velikanskem območju step med Kaspijskim jezerom, Aralskim morjem in zahodno Sibirijo. Njihov izvor je še nepojasnen, že od nekdaj so se ukvarjali z nomadstvom. Veliko so jih pobili, saj so se močno upirali sovjetizaciji (Yves Thoroval 1998: 107).

Kirgizi: V 17. st. so se Kirgizi povezali s Kazahi proti kitajskim Džungarjem in tako se je začela njihova islamizacija, ki je trajala do 20. stoletja (Yves Thoroval 1998: 109).

Karakalpaki: so etnična različica turško govorečih ljudi, ki živijo blizu južnih obal Arlaskega jezera. Njihova domovina je Karkalpakstan, ki je danes največja provinca Uzbekistana. V času Sovjetske zveze je bilo to glavno področje pridobivanja bombaža. Zaradi odmaknjenosti področja so na tem področju testirali kemično in biološko orožje (<http://www.karakalpak.com>, 8. 7. 2008).

Krimski Tatari: glej Tatari

Kurdi: Kurdistan³³ šteje danes približno 23 milijonov prebivalcev, od teh jih polovica živi v Turčiji. Razdeljeni so predvsem med vzhodno Turčijo, severni Irak, zahodni Iran in severovzhodno Sirijo. Družbeno življenje trdno temelji na plemenski, vaški in družinski skupnosti. 80% prebivalstva je kmečkega, vsaj 10% je nomadskih pastirjev, vedno več je tudi mestnega prebivalstva. Imajo večstoletno bogato književnost, glasbo in folkloro. Na verskem področju so Kurdi večinoma suniti (Yves Thoroval 1998: 124-125).

Rusi: živijo pretežno v Ruski federaciji in v drugih državah nekdanje Sovjetske zveze. So vzhodnoslovanski narod, pomešan z ugrofinskimi ljudstvi. Najbolj razširjena religija je pravoslavlje (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, 5. 6. 2008).

Tatari: so pripadniki zveze turško-mongolskih plemen v vzhodni Mongoliji iz 6. in 7. stoletja in so nomadi, ki so preplavili Srednjo Azijo in Srednji Vzhod. Nekateri so se

³³ Kurdistan je fikcija vseh Kurdov, »bodoča država«, ki je še ni.

ustalili v južni Rusiji in na Krimu (Yves Thoroval 1998: 227). Od tu izvira tudi ime Krimski Tatari.

Tadžiki: s tem imenom so v 8. stoletju poimenovali islamizirana, iransko govoreča in stalno naseljena plemena in mestno prebivalstvo Srednje Azije, da bi jih razlikovali od poganskih Turkov (Yves Thoroval 1998: 226).

Tadžiki so v nacionalno jezikovnem in verskem pogledu izjema, saj sodijo v iransko jezikovno skupino in šiitski del islama. Za njih je značilno, da se bolj kot drugi srednjeazijski narodi nagibajo k Iranu in k Turčiji. To se kaže predvsem v večji militantnosti islamskih krogov v Tadžikistanu, kjer zahtevajo s pritiski in demonstracijami vzpostavitev fundamentalistične oblasti (Stanič 1992: 570).

Turkmeni: Turkom podobno kulturno in jezikovno ljudstvo so bili včasih strah in trepet vzbujajoči nomadski konjeniki s posebno nagnjenostjo do roparskih vpadov, med katerimi so si nabirali sužnje. Pomembno vlogo so igrali pri vzponu različnih sunitskih dinastij. Danes jih večina živi v državi Turkmenistan, velik del pa tudi v Iranu, Afganistanu in Uzbekistanu (Yves Thoroval 1998: 240).

Turki: V 10. st. so bili Turki navzoči na Bližnjem vzhodu, v Iranu in Transoksiani, v Mali Aziji, Azerbajdžanu in kitajskem Turkestanu. Med 9. in 11. st. so se pod vplivom Karahanidov množično spreobrnil v islam. Kmalu zatem je postala politična in vojaška vloga Turkov ključnega pomena v muslimanskem svetu. V 15. in 16. st. so že vladali večjemu delu muslimanske Azije (Yves Thoroval 1998: 239-240).

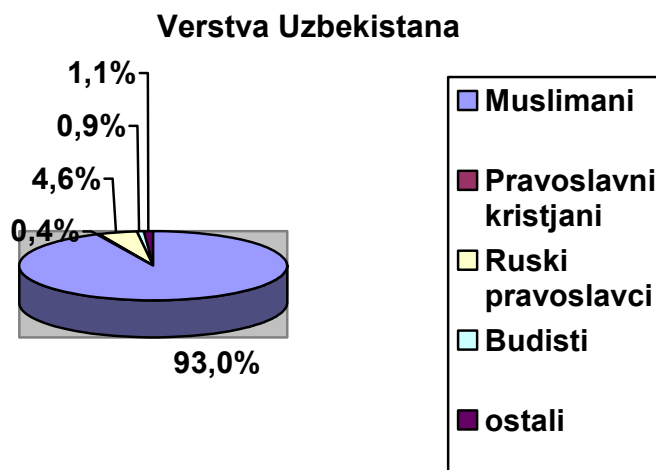
Uzbeki: tvorijo več skupin, nastalih iz turško-mongolskih plemen. Pomembno vlogo so odigrali od 15. stoletja naprej. V 16. stoletju so vladali delu Perzije, Afganistana in kitajskega Sinkianga. Danes jih večina živi v Uzbekistanu, vendar obstajajo tudi močne manjšine v Kazahstanu, Tadžikistanu, Kirgizistanu, Afganistanu in Sinkiangu (Yves Thoroval 1998: 244).

Ujguri: so pripadniki Turkov Srednje Azije. Velik del jih živi tudi v kitajski pokrajini Sinkiang, prisotni so tudi v Kazahstanu, Kirgizistanu, Mongoliji, Nemčiji, Turčiji, Pakistanu, Rusiji ... Po veroizpovedi so sunitski muslimani (<http://chineseculture.about.com/od/minoritiesinchina/a/Uyghurs.htm> , 5. 6. 2008).

5. 2. 2. Verstva v Srednji Aziji

Spodaj so prikazani grafi glavnih verstev v Srednji Aziji. Grafi so narejeni po podatkih iz prilog F, kjer so predstavljene glavne etnične skupine, populacija, odstotki in trendi, jezikovna skupina, vera in glavna področja naselitve. Iz podatkov v grafih je razvidna prevladujoča vera v posamezni državi Srednje Azije.

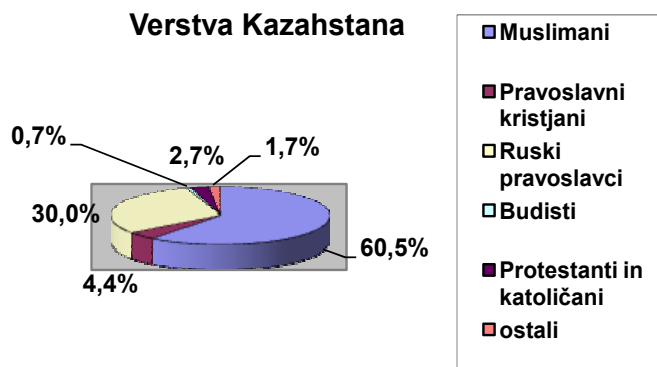
Graf 5. 1: Verstva Uzbekistana

Vir: Prirejeno po S. Szayna (2003: 157).

Iz grafa je razvidno, da predstavljajo muslimani 93% vsega prebivalstva, 4,6% je ruskih pravoslavcev, 1,1% je pravoslavnih kristjanov, budistov je 0,9%, ostale vere pa predstavljajo samo 0,4%.

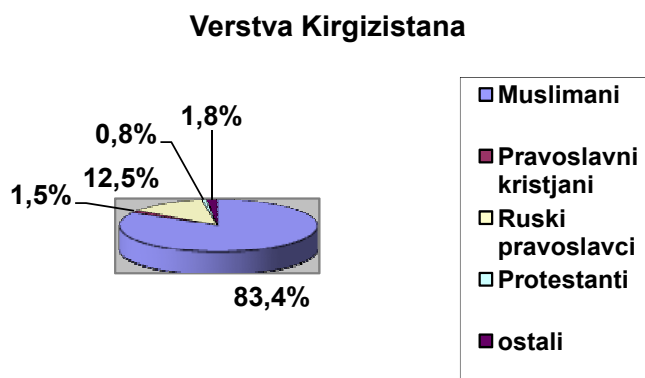
Graf 5. 2: Verstva Kazahstana

Vir: Prirejeno po S. Szayna (2003: 153).

V Kazahstanu je dobra polovica (60,5%) muslimanov, 30% predstavljajo ruski pravoslavci, 4,4% pravoslavni kristjani, 2,7% je protestantov in katoličanov. Ostale vere predstavljajo 1,7% prebivalcev, budistov pa je 0,7%.

Graf 5. 3: Verstva Kirgizistana

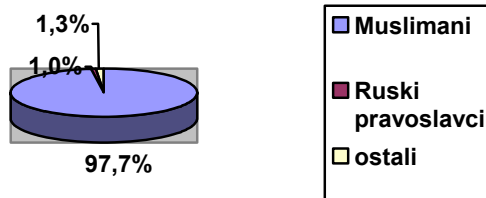

Vir: Prirejeno po S. Szayna (2003: 154).

V Kirgizistanu predstavljajo muslimani večino, to je 83,4%. Ruskih pravoslavcev je 12,5%, 1,5% je pravoslavni kristjanov, 0,8% protestantov in ostalih 1,8%.

Graf 5. 4: Verstva Tadžikistana

Verstva Tadžikistana

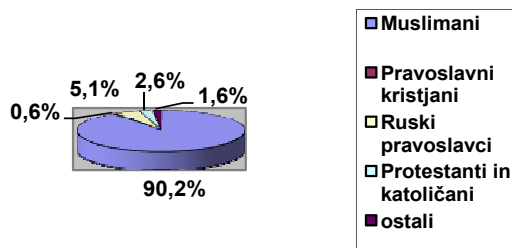

Vir: Prirejeno po S. Szayna (2003: 155).

Iz grafa je razvidno, da v Tadžikistanu močno prevladujejo muslimani, saj jih je skoraj 98%. 1% predstavljajo Ruski pravoslavci, ostali pa 1,3%.

Graf 5. 5. : Verstva Turkmenistana

Verstva Turkmenistana

Vir: Prirejeno po S. Szayna (2003: 156).

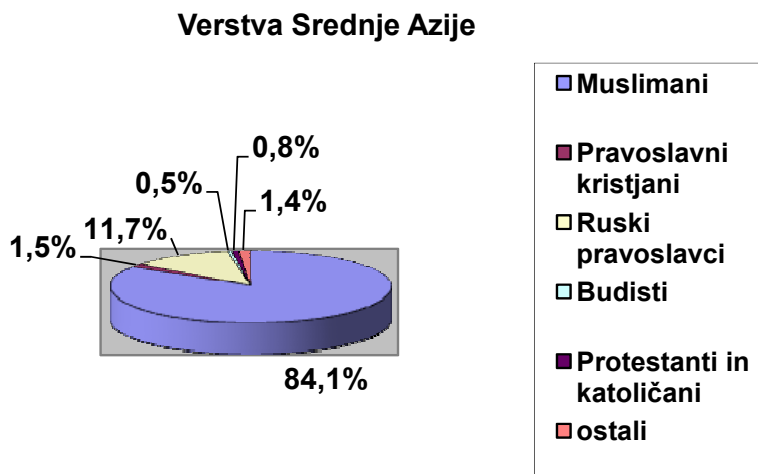
V Turkmenistanu je približno 90% muslimanov, slabih 5% predstavljajo ruski pravoslavni verniki, skoraj 3% je protestantov in katoličanov, pravoslavni kristjanov je 0,6%, ostalih kristjanov pa 1,6%.

Tabela 5. 7: Verstva Srednje Azije

verstvo	Število prebivalcev	odstotek
Muslimani	47,153,000	84,1
Pravoslavni kristjani	863,000	1,5
Ruski pravoslavci	6,541,000	11,7
Protestanti in katoličani	434,000	0,8
Budisti	317,000	0,5
Ostali	787,000	1,4
Skupaj	56,095,000	100

Vir: Prirejeno po S. Szayna (153-157).

Graf 5. 6: Verstva Srednje Azije

Vir: Prirejeno po S. Szayna (2003: 153-157).

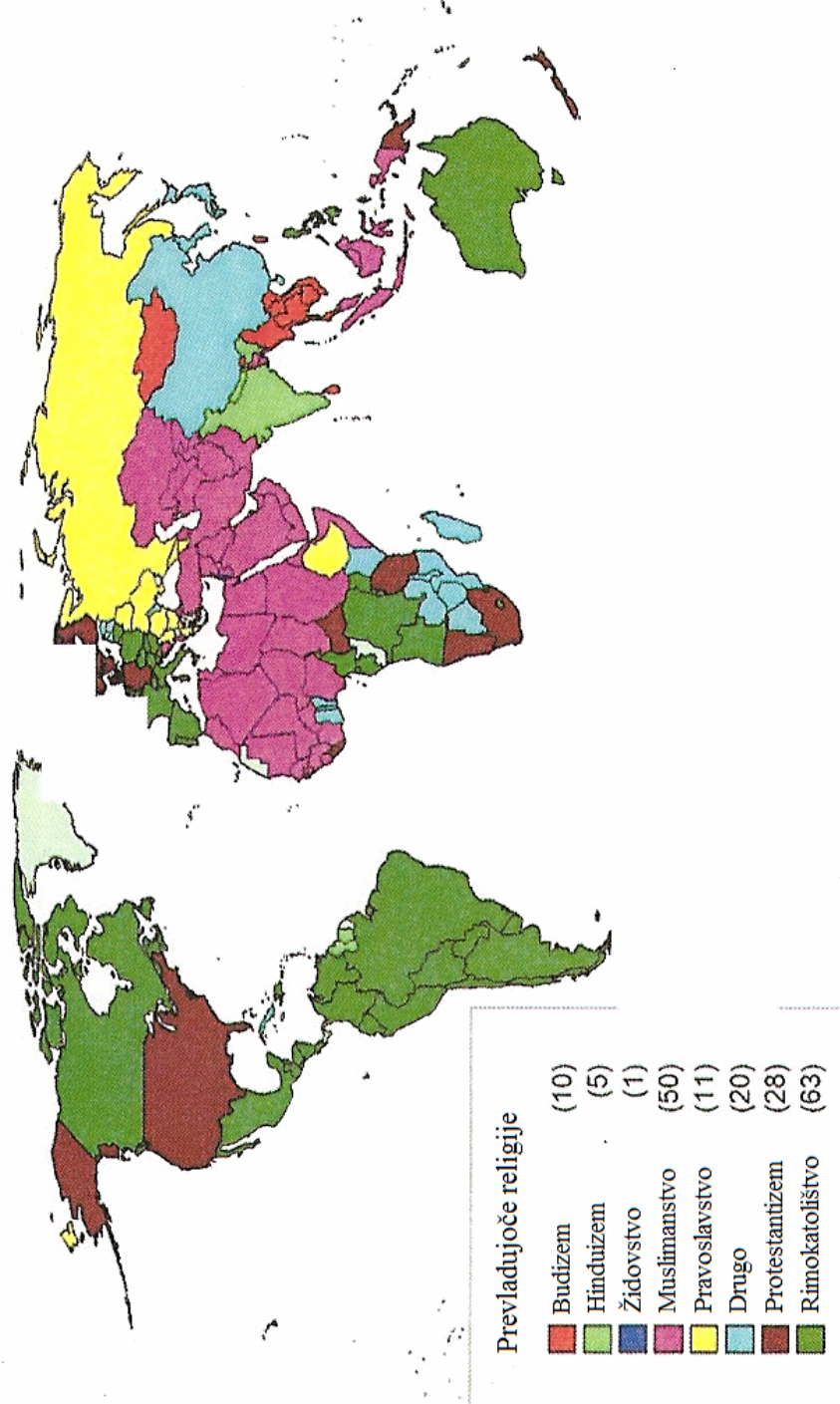
V Srednji Aziji predstavljajo večino (**84,1%**) **muslimani**. Druga največja verska skupina so **ruski pravoslavci**, teh je skoraj 12%. Pravoslavnih kristjanov je 1,5%, 0,8%

prebivalcev je **protestantov in katoličanov**, **0,5%** je **budistov**, **ostali** predstavljajo **1,5%** populacije.

Iz grafa 5.6. je razvidno, da je **islam najbolj razširjena vera v Srednji Aziji**, zato se bomo v nadaljevanju magistrske naloge bolj osredotočili nanj in poskušali predstaviti, kakšen vpliv ima na družbeno okolje.

Tudi iz zemljevida 5. 3, ki prikazuje zgodovinsko prevladujoče religije sveta in število držav, v kateri prevladuje določen tip religije, je razvidno, da v državah Srednje Azije prevladuje islamska vera.

Zemljevid 5. 3: Zgodovinsko prevladujoče religije v 191 državah sveta

Vir:

http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/ACROBAT/Sacred_and_Secular/Chapter%202.pdf,
15. 8. 2008).

5. 3. ISLAM V SREDNJI AZIJI IN NJEGOV VPLIV NA OKOLJE

5. 3. 1. Začetki islama v Srednji Aziji

Srednja Azija je nekoč veljala za središče sveta, saj je s svojo znano svileno potjo povezovala Kitajsko in Evropo. V resnici je bila svilena pot sestavljena iz več poti, po katerih so trgovci s kamelami tovorili svilo in začimbe, hkrati pa širili nove tehnologije, ideje in nove vere, med katerimi je bil tudi islam. Rečemo lahko, da je območje Srednje Azije obstajalo že od leta 500 pr. n. št., ko je Darej I.³⁴ današnje območje Uzbekistana in Tadžikistana priključil Perzijskemu imperiju, pa vse do leta 1920, ko je Stalin na silo razdelil območje na pet socialističnih republik. To območje je bilo vseskozi središče vojn in imperijev, umetnosti in kulture, religije in trgovanja ter osvajanja mongolskih hord in arabskih verskih bojevnikov (Rashid 2002: 15).

V islamskem pravu (šariji) je pokorščina od države do države različna. Za države Srednje Azije je značilna zgolj svetna zakonodaja, medtem ko v nekaterih muslimanskih državah velja izključno islamska postava (npr. Savdska Arabija). Nekateri dežele prehajajo v islamsko pravo (Sudan in Afganistan). Obstaja tudi kombinacija islamske in svetne postave (Maroko) ter sožitje islamske in svetne zakonodaje (npr. Sirija in Irak) (O'Brien in drugi 1999: 63).

Islam se je v Srednji Aziji razširil z arabskimi osvajalci v 7. stoletju na širše območje turško-perzijske civilizacije. Najprej je bil sprejet s strani iransko in turško govorečih ljudi. Do 9. stoletja je postal prevladujoča religija. V 10. stoletju je Srednja Azija postala eden večjih centrov islamskega učenja in kulture (Walker 2003: 22-23).

Naslednji veliki osvajalci so bili Mongoli, ki so svojemu imperiju dodali Rusijo in dele vzhodne Evrope. Mongoli so ustanovili svileno cesto, ki je pod njihovim varstvom omogočala karavanam, da so varno potovale od Istanbula do današnjega Pekinga (Rashid 2002: 22).

³⁴ Darej I. je vladal od leta 522 do 486 pr.n.št. Z njim je perzijsko kraljestvo doseglo največjo ozemeljsko razširitev (Potočnik 2003: 30).

Najpomembnejša oblika islamskega gibanja v Srednji Aziji je sunitski islam, znotraj in mimo njega se pojavlja sufizem. Sufizem se je pojavil v Srednji Aziji in Perziji kmalu po arabski invaziji. V nadaljnjih stoletjih je bilo doseženih veliko preureditev s strani islamske mistične tradicije sufizima. Za sufizem je značilno, da poudarja predvsem enoten pogled na svet, saj je njegovo osnovno načelo, »kako naj pomagam vsem ljudem na svetu ne glede na vero«. Ime sufistov izvira iz spokorniških oblačil iz volne (suf-ov), njihovi pripadniki pa so bili člani asketske skupnosti v islamu, ki so od 8. st. dalje skušali preprečiti grozeče propadanje verskih vrednot. Sufisti so bolj kot na islamsko pravo (šarijo) osmerjeni k ljubezni in direktni komunikaciji med bogom in ljudmi oz. k predanosti bogu, kar pa je tudi prvotni pomen islama (<http://www.uga.edu/islam/Sufism.html> , 29. 12. 2007).

Sufisti so svoje sporočilo razširili do Kitajske čez dolino Ferghana in čez Afganistan do Indije in arabskega sveta. Danes so prebivalci Srednje Azije večinoma sunitski muslimani hanafijske pravne šole³⁵. Od leta 1991 se je v Srednji Aziji povečalo število različnih islamskih sekt s svojo ortodoksnostjo in šarijo (islamskim pravom) (Rashid 2002: 26-28).

Na začetku zgodovine islama sta se v Srednji Aziji pojavili dve veji islama. Prva je bila tradicionalna oz. konservativna in učenjaška, razvila pa se je na urbanih področjih.³⁶ Druga je bila veliko svobodnejša ter naklonjena sufizmu in tradiciji pred islamom, ki je prevladovala pri nomadih. Islam v Srednji Aziji se je razširil predvsem v mestih in dolinah, medtem ko je bil v stepah njegov razvoj zelo počasen. V kazaških stepah se je pojavil šele v 17. stoletju. Tudi danes so nomadska ljudstva Kazahov, Kirgizov in Turkmenov manj islamizirana ter manj dovzetna za radikalni islam, kot prebivalci v bolj urbanih področjih (Rashid 2002: 28-29).

³⁵ Velika večina prebivalcev Srednje Azije so sunitski muslimani hanafijske šole islamskega prava. To je ena izmed štirih šol (ostale tri so: Shafi, Maliki in Hanbali) znotraj sunitskega islama, ki velja za najstarejšo, najbolj razširjeno in najbolj liberalno šolo prava. Velja za največjo šolo iraških sunitskih Arabcev (<http://www.globalsecurity.org/military/intro/islam-hanafi.htm>, 7. 7. 2008).

³⁶ To so bili predvsem predniki Uzbekov in Tadžikov (Walker 2003: 23).

Največji kulturni vpliv pa je na območju Srednje Azije pustila turška kultura pod vplivom Timurja³⁷, ki je ustanovil prvotni imperij tega območja. Pomembnost svilene poti se je začela zmanjševati po 16. stoletju, ko so se začele odpirati poti po morju in tako povezale Evropo, Afriko in Indijo. Veliki imperiji in močni voditelji tako niso bili več potrebni za zagotavljanje varnosti na svileni poti (Rashid 2002: 22-23).

Kljub vsemu so tudi začetni perzijski imperiji pustili ogromno dediščino Srednji Aziji na področju umetnosti, jezika, poezije in znanosti. Edino etnično dediščino predstavljajo Tadžiki, ki govorijo perzijsko in so zelo ponosni na svojo perzijsko kulturo in dediščino (Rashid 2002: 29).

Nadaljnjo zgodbo osvajanja je vodila Rusija, ki je leta 1650 priključila k svojemu ozemlju Sibirijo in dosegla Tihi ocean. V naslednjih dveh stoletjih je osvojila Kavkaz in Srednjo Azijo. Osvojitev Srednje Azije je bila neizbežna, ko je ameriška državljanska vojna (1881 - 65) pretrgala dobavo bombaža glavnim ruskim tovarnam, Srednja Azija pa je bila polna zalog bombaža in mineralov (Rashid 2002: 22).

Rusija je v tistem času zaskrbljeno opazovala širjenje britanskega imperija v Indiji v smeri Afganistana. To je bilo obdobje prve »velike igre« – bojevanja za vpliv na območju Azije med Veliko Britanijo in Rusijo, vmesni področji sta bili Srednja Azija in Afganistan. Konec 19. stoletja je bila, kot nevtralna država dvema sovražnima državama ustanovljena država Afganistan. V obdobju med leti 1865 in 1876 je ruska vojska zasedla Taškent, večji del Uzbekistana, Turkmenistana in Tadžikistana. Meja med Tadžikistanom in Afganistanom je ostala odprta, zato so voditelji plemen in njihovi pripadniki pogosto bežali iz ene v drugo državo. Ta tradicija se je obdržala še danes med islamski skrajneži in talibi (Rashid 2002: 24).

Rusi so začeli nadzorovati področje Srednje Azije s priseljevanjem etničnih Rusov in Kazahov ter spreminjati celotno področje v pridobivanje bombaža. Območje Srednje

³⁷ Timur – Timurlenk – Tamarlen (1336-1405) je bil eden večjih osvajalcev po Džingiskanu, ki je želel obnoviti veliko državo Mongolov z namenom vzpostaviti red in enotnost v muslimanskem svetu, kar mu je za kratek čas z ogromnim uničevanjem uspelo. Za prestolnico je izbral Samarkand, ki je postal najbolj bleščeče mesto tistega časa. Kraljestvo je zopet razpadlo v 15. st. (Temur v Potočnik 2003: 205).

Azije je bilo z Rusijo povezano z železnico, kar je prvič pripeljalo ruski imperij do mej Afganistana, Irana, Kitajske in Britanske Indije. Leta 1916 je v Srednji Aziji zaradi velike lakote izbruhnil upor. Dodatni razlog za upor je bil tudi želja Moskve, da se moške iz območja Srednje Azije v prvi svetovni vojni borijo za carsko vojsko. Temu so se najbolj uprli kazaški in kirgiški nomadi, kmalu pa se je upor razširil po vsem območju.

Še danes imajo Kirgizi obdobje 1916 - 17 za enega najhujših v svoji zgodovini, saj je bila v tem času umorjena ali izgnana več kot četrtnina prebivalstva.

Z izbruhom ruske revolucije leta 1917 Srednja Azija ni želela postati del nove Sovjetske zveze. Temu so se najbolj upirali muslimanski uporniki, ki pa so jih leta 1929 boljševiki porazili. Sledilo je nasilno začetovanje meja v petih sovjetskih republikah in stoletja vojn za prevlado nad ozemljem so bile na določen način zaključene. Zdi se, da se je nedavno nazaj boj za prevlado nad tem ozemljem spet začel (Rashid 2002: 25-26).

Mnogo reform so v muslimanski svet prinesli jadidi³⁸, ki so v dolini Ferghana ustanovili nove šole z modernimi urniki, ki so vsebovale matematiko, znanost, gledališče, poezijo, rusko in turško literaturo ter ostale islamske predmete. Velik poudarek je bil predvsem na razvoju moderne turške kulture in turškega jezika. Jadidi so se sicer po letu 1917 pridružili komunistični stranki, vendar jim to ni koristilo, saj se je s prihodom Stalina začela čistka nad njimi. Zadnji jadidi so bili odstranjeni v pokolu leta 1937 (Rashid 2002: 30-31).

Zgodovina Srednje Azije je že od nekdaj zaznamovana z raznimi konflikti velikih imperijev. Sprva so se le-ti borili za nadzor svilene trgovske poti, ki je povezovala Evropo in Azijo. Globoke spremembe je v regijo prinesla Sovjetska zveza. Z neodvisnostjo se niso takoj pojavile spremembe po demokraciji, tržnem gospodarstvu, zahodni kulturi, temveč je na plan prišla priložnost poistovetenja z islamom, ki je pred tem pod komunizmom doživel 74 let zatiranja (Rashid 2002: 5).

³⁸ Jadidi so bili muslimanski reformatorji znotraj ruskega imperija, ki so konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja želeli modernizirati turško-islamsko kulturo (<http://www.answers.com/topic/jadidism>, 7. 8. 2008).

Muslimanska nomadska plemena iz Srednje Azije so širila islam čez stepe in gore na evrazijska območja. Nekatera so to počela mirno s trgovanjem po svileni poti, nekatera pa so to počela z osvajanjem oz. džihadom, ki ga v zahodnem svetu zaradi močnega vpliva srednjeveških križarjev razumejo predvsem kot islamsko vojno proti nevernikom. Današnja globalna gibanja za džihad (talibi, Al Kaida, IMU) ignorirajo veliki džihad, ki vključuje prizadevnost vsakega muslimana, da postane boljši človek, in sprejemajo manjši džihad kot celovito politično in družbeno filozofijo (Rashid 2002: 1-2).

Nove džihad skupine imajo karizmatičnega voditelja, emirja oz. arabskega kneza in verjamejo v njegov značaj, pobožnost in čistost bolj kot v njegovo politično sposobnost in izobrazbo (npr. Osama bin Laden iz Al Kaide, Mullah Muhammad Omar, vodja talibov, in Juma Namangani iz IMU). Ti voditelji zavračajo vse zgodovinske izkušnje, znanstvene eksperimente in ostale oblike znanja, ki so jih muslimani razvijali več kot 1400 let. Obsedeni so z uveljavljanjem šarije (islamskega prava), vendar v smislu uravnavanja človekovega obnašanja in oblačenja. Pred 11. septembrom 2001 je bila nova faza v dolgi zgodovini islamskega fundamentalizma v zahodnem svetu precej neopazna, čeprav je bil npr. vodja talibov v Afganistanu Juma Namangani (vojaški vodja IMU) (Rashid 2002: 3).

Džihad pomeni islamskim vernikom osebni napor za izboljšanje samega sebe v moralnem in verskem pogledu, ki pa ne sme škodovati drugim in vključuje tudi strpnost do drugih ver. V pravnem in »zahodnem« pogledu pa predstavlja džihad vojaške akcije za širjenje in obrambo islama (<http://www.danielpipes.org/article/990> , 17. 1. 2008).

Debeljak (1999: 50-51) je mnenja, da džihad v populistično dojetem pojmu predstavlja sveto vojno, s katero naj bi se islamska družbena skupnost, umma, z ognjem in mečem postavila po robu univerzalnim političnim apetitom Zahoda. Pravo razlago džihada je potrebno poiskati pri samem korenu, ki pa ga predstavlja koran sam.

Džihad izvira iz arabskega glagola **džahada**, ki pomeni »truditi se, vlagati napore, močno si prizadevati (Cornell v Debeljak 1999: 52). Besedica džihad se v koranu neposredno

pojavlja samo trikrat, skupaj z izpeljankami pa enaintridesetkrat. Tako izvorni smisel džihada neposredno ne napeljuje k »sveti vojni«, sugerira pa odrekanje posvetnemu bogastvu in jazu. Temeljna definicija džihada lahko vključuje tudi odpoved domu, posestvu ali življenju in tako omogoča izpeljano razlago o oboroženem boju ali vojni, vednar ga izrecno ne zapoveduje (Debeljak 1999: 52-54).

Drugačno razumevanje pojma džihad pozna **hadit**, ki je poleg korana drugi najpomembnejši vir avtoritete v islamu. Hadit uteleša avtoriteto prerokovih priporočil, napotkov in nauk, naj se muslimani obrnejo, ko jim Koran ne ponudi odgovorov ali pa jih pusti na cedilu. V haditu je možno odkriti konceptualne zametke med džihadom in vojno proti nevernikom v imenu Alaha (Debeljak 1999: 56).

Džihad je kot obrambni boj za zaščito ozemlja, družbene ureditve, kulturne in življenjske stile prepričljivo razvila pravna šola Hanafi v zgodnjem devetem stoletju (Debeljak 1999: 61).

5. 4. ODNOSI MED DRŽAVO IN RELIGIJO V SREDNJI AZIJI

5. 4. 1. Tipologija odnosov med državo in religijo

Po mnenju Smrketa (1996: 143) je padec vzhodnoevropskih komunističnih partij odprl vprašanje sprememb na religijskem področju, predvsem pri spoštovanju celovite verske svobode. V nadaljevanju se bomo omejili na vprašanje religijskih sprememb v državah Srednje Azije.

Če želimo ugotoviti smer tovrstnih sprememb je potrebno izhajati iz ustreznega modela ali tipologije odnosov med religijo in državo. Zelo uporaben teoretični model glede odnosa med religijo in politično družbo ponuja profesor Charles Davis (Mojzes 1999: 3-7), ki razlikuje med sakralnimi, sekularnimi in pluralističnimi družbami.

- 1. **Sakralne družbe** so tiste, v katerih razlike med verami in politično sfero ne obstajajo in dopuščajo zelo malo svobode, večinoma samo tistim,

ki so popolnoma podvrženi njenim okvirjem. Obstajata dva tipa sakralnih družb, **tradicionalne in reaktivne**.

- V tradicionalnih sakralnih družbah je religija prepletena z drugimi področji življenja v tolikšni meri, da se jih ne da ločiti med seboj. Skoraj vse države vzhodne Evrope so včasih spadale v tradicionalne sakralne družbe, Rusija je sama sebe poimenovala kot »sveto«. Po prepričanju vzhodne ortodoksne (ruske pravoslavne) cerkve je bila država v domeni boga, kralj in patriarh pa naj bi v harmoniji vodila božje ljudstvo ter izpolnjevala božjo voljo. Rimsko-katoliška družba je bila ravno tako sakralna, saj je kralj sprejel papežev blagoslov, s katerim je vladal kraljestvu. Čeprav je odnos med papeži in kralji nihal ter se spreminjal, je bil kljub temu nerazdružljiv, saj je šlo za vzajemno legitimizacijo. Prav tako so s tudi islamske družbe sakralno tradicionalne družbe, saj islam ni nikoli ločeval med religijo in politiko. Otomanski turški sultan je bil istočasno tudi kalif³⁹. Glavni cilj islama je bila širitev umme po vsem svetu. Islamsko pravo je veljalo za pravo države. Vodja verske skupnosti je bil odgovoren za politično obnašanje svojih ljudi.
- Reaktivne sakralne družbe so tiste, ki so se vzpostavile kot reakcija na poizkuse ločitve vere od sekularne družbe.
- Delni odklon od sakralnega tipa je bil tako značilen za protestantski oz. za luteranski model, v katerem je vladar države določil religijo, ki je veljala za vse ljudi, in nadzoroval njihovo versko dejavnost. Vseeno pa je luteranska doktrina »dveh kraljestev« omogočila delitev odgovornosti med sakralnim in sekularnim.
- Še vedno ostaja odprto vprašanje, ali naj komunistične družbe štejemo za (reaktivne) sekularne družbe, kakor jih bomo opisali v nadaljevanju, ali za reaktivne sakralne družbe – glede na to, da so imele poglobitve različice komunističnih režimov (npr. stalinizem) tako rekoč religijski značaj.

³⁹ Kalif je vladarski naziv za islamskega voditelja umme, islamske skupnosti in v izvoru pomeni naslednik oz. predstavnik. Sam naziv je propadel leta 1924 z razpadom otomanskega imperija (Yves Thoroval 1998: 102).

- 2. **Sekularne družbe** so nastale kot reakcija na sakralni model. Vera ni javno določena in je omejena na privatno sfero izražanja. Mojzes loči sekularne družbe na **moderne liberalne sekularne družbe** in na **reaktivne sekularne družbe**.
- V modernih liberalnih sekularnih družbah so značilnosti sakralne družbe postopoma izginile. Šlo je za postopno in pretežno nekonfliktno osamosvajanje različnih družbenih podsistemov od religijskega nadzora. Ta model je bil značilen za zahodne države.
- Reaktivne sekularne družbe so to postale s konfliktom: religijo in ostale sfere življenja so ločile bolj ali manj nasilno. Ta model je prevladoval v Sovjetski zvezi in vzhodni Evropi. Po Davisu (v Mojzes 1992: 6) je stopnja verske svobode v reaktivnih sekularnih državah tako zanemarljiva, kot je bila v sakralnih družbah.
- 3. **Pluralistične družbe** so tiste, ki dovoljujejo vse svetovnonazorske opredelitve. Nobeni religiji se ne daje posebno prednost, vsaka religija se lahko javno izraža in zagovarja. Nobena skupina nima ustavnega, zakonodajnega, političnega, gospodarskega in družbenega monopola.
- Nobena od vzhodnoevropskih držav ni izkusila pravega pluralizma, razen v primeru Češkoslovaške, kjer se je pluralizem razvil iz sakralne družbe.
- Do leta 1989 se ni razvil pravi pluralizem, čeprav so si zato poleg Češkoslovaške prizadevali še na Madžarskem in v Jugoslaviji. Pluralizem je tako postal potencialni model za vzhodno Evropo, ki bi lahko vključeval vse svobode, vključno svobodo religij.

5. 4. 2. Spreminjanje islama v srednjeazijskih državah

5. 4. 2. 1. Islam v bivši sovjetski Aziji

V Srednji Aziji so se leta 1917 začeli pojavljati upori islamskih intelektualcev proti ruski nadvladi. Srednja Azija je v tistem času prvič odkrila nacionalizem in prednosti, ki jih lahko prinese skupnost klanov in etničnih skupin. Intelektualci so pod vplivom jadistov poskušali združiti turško govoreče ljudi Srednje Azije v eno državo z imenom Turkestan, ki bi bila brez ruske kontrole in bi vladala po načelih islama. Nacionalizem se je pojavil tudi med nomadskimi etničnimi skupinami (Rashid 2002: 32-33).

Sprva so se islama ustrašili boljševiki, saj se je boljševiška oblast zavedala nevarnosti, ki bi jo zanj predstavljal islamsko motiviran upor. Lotila se je radikalnih ukrepov, ki so značilni za skrajne oblike razmer reaktivnega sekularnega modela. Leta 1920 so prepovedali tri stebre islama (Ramadan, romanje v Meko ter 3% davek za miloščino) od petih⁴⁰. Prav tako so prepovedali nošenje tančice, poligamijo in arabsko pisavo, v kateri je napisan koran. Vsa cerkvena zemlja (krščanska, judovska, budistična in tudi muslimanska) je bila zasežena, vse verske šole so bile zaprte, tradicionalna šariatska sodišča so bila ukinjena (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 56).

Srednjo Azijo so boljševiki izolirali od zunanjega sveta, saj je Sovjetska zveza zaprla meje z Iranom, Turčijo, Afganistanom in nato še s Kitajsko. Tako prebivalci do leta 1980, ko so nekatere od teh mej s perestrojko odprli, niso vedeli ničesar o političnih idejah, ki so oblikovale 20. stoletje in ki so vključevale islamsko mišljenje ter politična gibanja. Ko so države Srednje Azije leta 1991 postale neodvisne, je bila njihova ideološka raven še vedno enaka kot leta 1920 (Rashid 2002: 35).

⁴⁰ Glavne dolžnosti, ki jih morajo izpolnjevati vsi muslimani razen otrok, bolnikov in starejših, označuje pet stebrov islama, ki so:

- šahada (verovanje v enega boga, Alaha in njegovega preroka Mohameda),
- salat (molitev petkrat na dan),
- zakat (dajanje miloščine revnim in bolnim, približno 3% letnega dohodka),
- saum (popolni post v času ramadana),
- hadž (romanje v Meko enkrat v življenju). Za nekatere muslimanske ločine predstavlja džihad šesti stebel islama (<http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/practices/fivepillars.shtml>, 8. 8. 2008).

Tako kot drugje v SZ se je tudi Stalin med leti 1932 in 1936 odločil za protiversko kampanjo, pri čemer je spodbujal »gibanje brezbožnih«. Mošeje uničili ali zaprli, mule (verske voditelje), saboterje in vohune so aretirali in likvidirali. Večina zasedenih verskih objektov so preuredili v muzeje, plesne dvorane, skladišča ali tovarne (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 56).

Stalin je želel zatreti nemire, zato je izoliral upornike. Z namenom, da bi zatrl upor, je ponovno začrtal meje Turkestana v pet socialističnih republik ne glede na geografske in etnične značilnosti. Ferghanska dolina je bila tako razdeljena med tri republike, meje pa so razdelile klane, vasi in etnične skupine (Rashid 2002: 36).

Kolektivizacija med leti 1920 in 1930 je najbolj prizadela Kazahe, Kirgize in turške nomade. Kazahstan naj bi v tistem času izgubil približno 1,5 milijona prebivalstva (eno tretjino celotne populacije). Veliko Kazahstancem je emigriralo na Kitajsko. S kolektivizacijo je Srednja Azija postala kolonija za rusko industrijo. Na milijone Rusov so nasilno preselili v Srednjo Azijo, da bi kmetovali in vodili tovarne. Z represijo so Sovjeti v države Srednje Azije prinesli tudi napredne reforme, dostopnost izobraževanja in zdravstvene nege, naraščajočo industrijo, mehanizacijo kmetijstva in komunikacijsko infrastrukturo, ki je bila povezana z Rusijo (Rashid 2002: 37).

Sovjeti so prav tako želeli izbrisati islam. Mošeje so zaprli in spremenili v delavnice, vsa čaščenja in zbiranja so prepovedali, otroci niso smeli brati korana, ženskam ni bilo dovoljeno nositi tančic. Leta 1917 naj bi bilo okoli 20.000 mošej v ruskem imperiju, leta 1929 naj bi jih delovalo manj kot 4000, leta 1935 pa je v Uzbekistanu ostalo samo 6 registriranih mošej, 4 v Turkmenistanu in 20 v Kazahstanu (Rashid 2002: 38).

Položaj se je delno izboljšal med 2. svetovno vojno, ko je Moskva iskala domačo in mednarodno muslimansko podporo za vojne dosežke. Leta 1943 so bile kot upravne enote za sovjetske muslimane ustanovljene štiri muslimanske verske skupnosti s svojimi »muftiji« (duhovnimi voditelji). Ena od teh je bila ustanovljena v Taškentu za celo

Srednjo Azijo, v letu 1990 pa je bila ustanovljena še ena upravna enota v Kazahstanu (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 57).

Skozi sovjetsko obdobje je bil »neuradni« islam tisti, ki je vzdrževal pravo vero, čeprav je deloval kot »**underground**« (ilegalno, podtalno). V letu 1945 je imel Uzbekistan po uradnih ocenah okoli 600 neregistriranih mošej, Tadžikistan pa več kot 500 neregistriranih molilnic. Neregistrirane mošeje in medrese so bile skrivne, največkrat so se pojavile na pokopališčih. Veliko vlogo pri ohranjanju islamske vere so imele tudi ženske, ki so vzdrževale islamsko tradicijo in kulturo po domovih, hkrati pa so na skrivaj čistile in vzdrževale sufijska svetišča, kjer so se ob molitvah zbirali konec tedna (Rashid 2002: 40-41).

Nekatere od mošej so bile ponovno odprte in nekaj skrbno izbranih voditeljev je v letu 1947 dobilo dovoljenje za romanje v Meko. V resnici pa se je spremenilo le malo. Kakršna koli verska aktivnost izven uradnih mošej je bila strogo prepovedana. Na začetku šestdesetih let je bilo pod Hruščovovo politiko (»nazaj k Leninu«) zaprtih še dodatnih 1000 mošej. Do začetka Gorbačovovega obdobja pa se je število mošej v Srednji Aziji zmanjšalo na število med 150 in 250 (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 56).

Stalin je območje Srednje Azije uporabljal tudi za »odlagališče« etničnih skupin, ki so jih pojmovali kot nemške simpatizerje. Leta 1944 je Stalin pregnal milijon Čečenov v Srednjo Azijo in Sibirijo. Tretjina jih je umrla na poti ali v izgnanstvu. Represija nad islamom se je nadaljevala po drugi svetovni vojni, ko je islam dobil status kulta. Zaprtih je bilo še več mošej. Po letu 1960 so Sovjeti iskali podporo v ostalem muslimanskem svetu in tako se je pojavila politika »uradnega islama«. Vlada je odprla dve »uradni« medresi v Taškentu in Bukhari. Zadnje protiislamsko obdobje je bilo v času Mihaela Gorbačova. Islam je postal sovražnik modernizacije in zbirališče za antiruske etnične skupine v Srednji Aziji (Rashid 2002: 38-39).

Po letu 1985 je Mihael Gorbačov uvedel bolj liberalno politiko. V sovjetski vladajoči eliti so bili pretreseni nad prvo posledico reform, ki je prinesla ogromno zanimanje za islam v Srednji Aziji. Zgrajenih je bilo na tisoče mošej, koran in ostala islamska literatura so prihajale iz Savdske Arabije in Pakistana, potujoči mule⁴¹ so postali javni verski voditelji v vaseh in na kolektivnih kmetijah. To je zagotovo še en dokaz, da islam ni nikoli izginil, niti v letih najhujše represije v času Sovjetske zveze. Pomembno je poudariti tudi to, da je novi islam temeljil na idejah islamskega sveta izven Srednje Azije in ne na tradicionalnem srednjeazijskem islamu (Rashid 2002: 42-43).

V letu 1980 se je moralo na tisoče prebivalcev Srednje Azije boriti na strani Rdeče armade proti afganistanskim mudžahedinom, ki so se še vedno upirali sovjetski invaziji na svojo državo. Konec leta 1980 je vladajoča medresa Deobandi v Pakistanu začela podpirati predvsem srednjeazijske radikalce. Ti so bili deležni brezplačnega izobraževanja in so prejeli žepnino. Leta 1986 so se tajne službe ZDA, Velike Britanije in Pakistana dogovorile, da bodo poslale čete v Tadžikistan in Uzbekistan, ki sta podpirala sovjetske čete v Afganistanu. Medtem je na stotine Uzbekov in Tadžikov potovalo v Pakistan in Savdsko Arabijo, kjer so se učili v medresah ali se urili za gverilske napade za mudžahidine (Rashid 2002: 43-44).

Deobandizem⁴² je pomagal radikalizirati islamsko misel v Pakistanu, Afganistanu in nato še v dolini Ferghana. Preziral je šiitsko vejo islama, strogo omejil vlogo ženske v islamu, njegov najpomembnejši ideološki prispevek sunitskemu islamu pa je bila ponovna uvedba džihada v drugi polovici 20. stoletja (Rashid 2002: 44).

Deobandizem in talibi so imeli kasneje močan vpliv na politično ideologijo IMU ter njihove ideje glede džihada. Islamska opozicija Tadžikistana je prav tako dobila navdih iz

⁴¹ V večjem delu muslimanskega sveta so bili mule lokalni islamski voditelji ali voditelji mošej (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/mullah>, 20. 8. 2008).

⁴² Deobandizem je islamsko gibanje, ki se je začelo v britanski Indiji. Glavna cilja deobandizma sta bila združiti in reformirati maloštevilne muslimane v Indiji in ogroziti britansko kulturo, ki bi lahko pokvarila mlade muslimane. Talibi so se učili od tega gibanja in jo preoblikovali skupaj z lastnimi prepričanji iz Afganistana (http://normlife.com/documents/original/the_talibans_interpretation_of_islam.htm, 7. 8. 2008). Deoband se imenuje islamska univerza, ki je locirana 150 km severno od Delhija, v Uttar Pradeshu, Indija (Pašanovič 2006: 521).

Afganistana, tretja velika sunitska islamska sekta, ki je našla oporo v Srednji Aziji, pa je bil vahabizem (Rashid 2002: 45).

Po krvavem medetničnem nasilju zlasti okoli doline Ferghana v letu 1989 in 1990 so Sovjetske oblasti dovolile gradnjo novih mošej. Od razglasitve neodvisnosti so se mošeje začele bliskovito širiti, pogosto s savdskim in iranskim denarjem. Za te nove mošeje lahko celo v bolj konservativnem Uzbekistanu in Tadžikistanu rečemo, da imajo tako politični kot verski pomen (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 57).

Islam ni nikoli bil in še danes ni vpliven dejavnik v bivših nomadskih družbah Turkmenov, Kazahov in Kirgizov. Nomadski voditelji so ponavadi sprejeli islam predvsem zaradi organizacijske in politične uporabe. Nomadsko običajno pravo je bilo vedno pomembnejše od islamske šarije (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 57).

Čeprav je sovjetska represija v Srednji Aziji trajala 70 let, je islam v nekaterih mestnih območjih pomenil odločilno politično moč. Prava moč v koaliciji, ki je prevzela kontrolo nad Tadžikistanom v letu 1992, je bila IRP (Islamic Renaissance Party) – Islamska stranka preporeda. Čeprav je bila ta stranka prepovedana, je uživala veliko podporo v dolini Ferghana v Uzbekistanu (Mayhew, Clammer in Kohn 2004: 57).

5. 4. 2. 2. Vloga islama v Srednji Aziji v času globalizacije in njegov vpliv na okolje

Islam je eden izmed dejavnikov, ki bi lahko združil multietnične in plemenske države v Srednji Aziji. Hkrati posvetne vlade v Srednji Aziji (predvsem v Uzbekistanu) obravnavajo islam kot sovražnika oz. nevarnost ter iščejo načine, da bi zatrli islamska politična gibanja. Vse srednjeazijske države z izjemo Tadžikistana trenutno prepovedujejo islamske politične skupine (Oliker 2003: 21).

Islam je bil v Srednji Aziji pod rusko in nato pod sovjetsko vladavino v več pogledih izoliran od islamskega razvoja v ostalem svetu. Ta dejavnik je pomemben pri

razumevanju verske in etnične identitete na postsovjetskem območju (Oliker 2003: 22-23).

V zadnjih letih Sovjetske zveze se je ponovno pojavila državno podprta antiislamska propaganda. Na podeželskih območjih Srednje Azije se je razvil t.i. »vzporedni« islam z verskimi voditelji in mističnim bratstvom, ki ga vlada ni preganjala (Oliker 2003: 24).

Z neodvisnostjo držav se je začela revitalizacija religije in islam pri tem ni bil nobena izjema. Pojavlja se veliko različnih gibanj, tudi fundamentalistični islam. K temu so dodatno prispevale verske knjige, učitelji in voditelji, ki so prispeli v to regijo ob razpadu SZ ter odvisnost od islamskih držav po svetu (od Turčije, Irana, Pakistana, Savdske Arabije in ostalih).

V zadnjih desetih letih je bilo zgrajenih na tisoče novih mošej, verskih šol in podobnih institucij. Nastalo je veliko novih neregistriranih organizacij, da bi se izognili pozornosti vlade (Oliker 2003: 25-27).

V Srednji Aziji, kjer so islamske stranke prepovedane (z izjemo Tadžikistana), so islamska fundamentalistična gibanja osredotočena na gospodarske in politične slabosti. Do danes so bila nelegalna dejanja omejena na posamezna dejanja terorizma ali manjše mejne vdore (Oliker 2003: 28).

Prva leta po neodvisnosti so bili naporu islamistov glede destabilizacije regije omejeni. Izjemi sta bila Tadžikistan in stranka IRP (Islam Renaissance Party), ki je odigrala pomembno vlogo v državljanski vojni, in delno tudi Uzbekistan, kjer so islamisti konec leta 1991 prevzeli nadzor nad mestom Namangan. Program stranke IRP je bil relativno zmeren in zato stranka ni naredila večjih premikov izven meja države. V Uzbekistanu pa je vlada sprejela sklep, s katerim je odstranila vse oblike politične opozicije (Walker 2003: 26-27).

Skrb nad dejanji islamistov se je pojavila po tem, ko so talibi l. 1996 zasedli Kabul in se začeli umikati pred sovražniki v pretežno tadžiške in uzbeške dele Afganistana. Skrbi pa so se povečale v letu 1997 z ubojem nekaterih uradnikov na področju Namangana in dve leti kasneje z eksplozijo bomb v glavnem mestu Uzbekistana, Taškentu. Ubitih je bilo veliko mimoidočih, več kot sto jih je bilo ranjenih, skoraj je bil ubit tudi predsednik Uzbekistana, Islam Karimov. Za napad so uzbekistanske oblasti obtožile IMU (Islamic Movement of Uzbekistan). Temu so sledile še ugrabitve tujcev in po hudi represiji Karimova so se člani IMU iz svojih baz v Tadžikistanu in Afganistanu začeli premikati v Kirgizistan in Uzbekistan. Vlade držav Srednje Azije so začele s podporo Rusije in Kitajske intenzivneje sodelovati v boju proti islamskemu terorizmu, predvsem s Šanghajsko organizacijo za sodelovanje (SCO). Glavni cilj te organizacije je boj proti terorizmu in vključuje naslednje države članice: Kitajsko, Kirgizistan, Rusijo, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan. Ko je Bush po 11. septembru 2001 razglasil »vojno proti terorizmu«, so voditelji z delno upravičenostjo trdili, da se z njim bojujejo že nekaj let (Walker 2003: 27-28).

5. 4. 2. 3. Fundamentalizem in intervencija ZDA v srednjeazijskih državah

Fundamentalizem v Srednji Aziji se povezuje z gibanjem vahabizem, ki ima svoje korenine v Savdski Arabiji že v 18. stoletju. Sprva se je to gibanje pojavilo kot fundamentalistično gibanje, državno obliko pa je dobilo z ustanovitvijo Savdske države leta 1932. Leta 1990 je bila Savdska Arabija obtožena, da izvažata svojo puritansko ideologijo v Afganistan, Čečenijo, Bosno, Somalijo, Zahodni breg, območje Gaze, Nigerijo ter v države Srednje Azije (predvsem v Uzbekistan). Obtoženi so bili zlasti financiranja fundamentalističnega terorja na osnovi vahabizma, ki je pomenil nasilno islamizacijo muslimanske družbe. Nekateri vidijo izvor muslimanskega terorizma kot rezultat povezave savdovahabijske naveze (Milton-Edwards 2005: 96).

Utemeljitelj vahabizma je bil Mohamed Ibn Abdul Vahab (1703-92). Začel se je vračati v preteklost, k »prvotni čistosti vere« oz. k skrajno sektaškemu džihadu, usmerjenemu proti nesunitskim ter tudi proti nekaterim sunitskim skupinam in osmanskemu cesarstvu.

Njegovi družbeni predpisi, ki so se izvajali, so bili kazensko bičanje, kamenjanje do smrti za prešuštnike, sekanje rok tatovom, nasprotoval je čaščenju preroka Mohameda, obsojal molitev pred oltarjem, bogato označevanje grobov ter poudarjal »enotnost enega Boga« (Ali 2002:73-74).

Spodbudo za ustanovitev sekte leta 1111 po muslimanskem luninem koledarju (pred približno 300 leti) naj bi po pričevanju dagestanskega imama Mahmuda Hadžija dobil od britanskega vohuna Hemperja. Namen vohuna je bilo uničenje otomanskega imperija oz. islama, kar je podrobnejše opisano v turški knjigi *Spoved britanskega vohuna* (Frelih 2008: 8).

Islam je bil v Srednji Aziji pod rusko in kasneje pod sovjetsko vladavino v mnogih pogledih izoliran od islamskega razvoja v ostalem svetu. Za države Srednje Azije npr. ne velja izključno islamska postava, temveč je značilna zgolj svetna zakonodaja. Tudi strogo ločevanje med državo in vero, ki je prisotno v Srednji Aziji, je v nasprotju z islamsko tradicijo. Uzbekistan in Tadžikistan sta izjemi, saj je v teh državah islam izredno prodoren in globoko zakoreninjen.

V Srednji Aziji se islam ni razvijal drugače le od ostalega sveta, temveč se je drugače razvijal tudi znotraj Srednje Azije same. Med nomadskimi prebivalci osrednjeazijskih step ima islam drugačen zgodovinski razvoj. Njegova politična moč ni bila nikoli globoko zakoreninjena ali jasno izoblikovana. Mnogo nomadskih plemen je ostalo zvestih bolj naravnim verskim izražanjem. Pozni prihod islama in vedno manjše vmešavanje v nomadsko družbo je pomenilo, da je islam ostal bolj v zasebni kot javni domeni (Dannreuther 1994: 17).

Na začetku samostojnosti držav Srednje Azije se je pojavila »velika tekma« za vpliv nad državami med islamskim Iranom in sekularno Turčijo. V bližnji prihodnosti se ne pričakuje, da bi Iran nadaljeval s širjenjem vpliva v Srednji Aziji, saj so v Iranu v večini privrženci šiitske verzije islama, medtem ko so prebivalci Srednje Azije predvsem suniti.

Iran si predvsem želi ustvariti gospodarske vezi z državami Srednje Azije, seveda brez vpliva Rusije (Steinberger 1999: 225).

Tudi Oliver Roy (1991: 4) pravi, da je sovjetsko-afganistanska vojna (1979-1989) zelo oslabilo južno sovjetsko mejo: na tisoče Afganistancev danes živi v Rusiji, na tisoče srednjeazijskih muslimanov je šlo na delo v Afganistan, propaganda mudžahedinov⁴³ pa je zajela sovjetski teritorij. Nobenega dvoma ni, da je vojna ponovno zbudila islam v Srednji Aziji oz. da bi lahko dala iniciativo za upor proti ruskemu vplivu skozi ponovne potrditve islamske ali nacionalno-etnične identitete v Srednji Aziji. To se je dejansko kasneje res zgodilo.

Afganistan je bil bolj kot izvor tarča za vojaški islam s strani Irana in Savdske Arabije. Muslimanska propaganda, ki je bila prinesena z mudžahedini v Sovjetsko zvezo, je bila sponzorirana s strani arabskega muslimanskega bratstva in vahabijev. Sedaj je Savdska Arabija tista, ki podpira svojo vejo vojaškega islama v Srednji Aziji (Roy 1991: 44).

Hitro naraščanje islamskega fundamentalizma v Srednji Aziji je bila konvergenca dolgoročnega prvotnega gibanja s perestrojko, pod katero se je končala protiverska politika. Na plan je prišla tudi moč nacionalizma Uzbekov in Tadžikov, ki s sovjetizacijo ni nikoli izginila. Vojna je spremenila naravo muslimanov v regiji. Politični razvoj v Srednji Aziji je bil določen z dvema dejavnikoma: ne eni strani je to prvotni fenomen, kot je etnični spor, moč lokalnih komunističnih strank, stalnost pristnega, vzporednega in fundamentalističnega islamskega gibanja, na drugi strani pa so to spremembe v Moskvi (Roy 1999: 48).

S koncem ruskega kolonializma se je na območju Srednje Azije (in Afganistana) pojavil ideološki vakuum, ki ga poskušajo zapolniti bivše komunistične stranke, etnično-nacionalistične politične skupine in islamska gibanja (islamska ali fundamentalistična).

⁴³ Mudžahedin je bil pogosto uporabljen izraz na zahodu v času izraelskega konflikta, danes pa se izraz uporablja predvsem za pojmovanje islamskih gverilskih bojnikov (Pašanović 2006: 400).

Bivše komunistične stranke so najbolj organizirane, strukturirane in izkušene, vendar uživajo tudi najmanj podpore (Roy 1991: 67).

Vojna v Afganistanu, vpliv politike v Pakistanu, islamska revolucija v Iranu, perestrojka v Sovjetski zvezi in vloga arabskih muslimanov v Savdski Arabiji je v letu 1980 kazala veliko moč političnega islama na področju Afganistana in na celotnem območju. Širjenje šeriata in kriza sekularnih ideologij je bila jasna posledica večje aktivnosti islama. Najavljala se je možnost vzpostavitve razmer sakralnega modela. Ta trend je bil še posebno močan v Tadžikistanu in nekaterih predelih Uzbekistana (Ferghana). Širjenje neofundamentalizma je predvsem vizija bolj homogenega islamskega sveta, kjer bi se arabski vpliv (predvsem savdski) razširil globlje v nearabski muslimanski svet (Roy 1991: 68-67).

V Srednji Aziji se je v času Sovjetske zveze (SZ) po Stalinovi umetni postavitvi mej pojavilo novo nacionalistično gibanje Birlik, ki je zlasti močno v Uzbekistanu. Birlik zagovarja neodvisnost za Uzbekistan in podporo Uzbekom izven matične republike (Roy 1991: 69-70).

Po Royevem mnenju (1991: 70) nastajajo na območju Srednje Azije tri sfere vplivanja:

- sunitsko-turško govoreča Srednja Azija, v kateri bo Uzbekistan odigral odločilno vlogo,
- iranska sfera vplivanja na perzijsko govoreče prebivalce in
- vpliv Pakistana.

Savdska Arabija že podpira širjenje dveh sunitskih sfer vplivanja, da bi preprečila možni iranski vpliv.

Širjenje islamskega fundamentalizma ne pomeni nove odskočne deske za nove oblike islamskih revolucionarnih gibanj, saj bodo združitev pod islamom preprečevala nacionalna in etnična nasprotja ter slab gospodarski položaj držav. Države bodo iskale nove gospodarske partnerje in finančno pomoč, ki pa bo prišla iz konzervativnih arabskih

držav in Zahoda. Širjenje muslimanskega fundamentalizma pa bi lahko povežalo Srednjo Azijo z Bližnjim vzhodom in poudarilo kulturno vrzel med muslimanskimi in zahodnimi državami (Roy 1991: 71).

Pred 11. septembrom je bila rast islamskega fundamentalizma v Srednji Aziji rezultat zatiranja sekularnih demokratičnih političnih strank, nasprotovanja islamu, stroge državne kontrole nad lokalnimi mediji in mnogih korupcijskih škandalov. Pričakovati je bilo, da bodo zahodne zaveznice po končani vojni v Afganistanu pritisnile na režime, da bodo izvršili politične, gospodarske in socialne reforme. Zgodilo pa se je drugače. Režimi so uporabili vojno proti terorizmu kot izgovor ne le za zatrtje vseh islamskih strank, temveč tudi, da bi zatrli vse sekularne opozicije (Rashid 2002: xxiii).

5. 4. 2. 4. Odnos med državo in religijo v državah Srednje Azije

Za Srednjo Azijo lahko trdimo, da je Sovjetska zveza v času svoje nadvlade zavračala religijo predvsem s Stalinovo protiversko kampanjo: zaprtjem mošej in z aretacijami ljudi. To je države Srednje Azije uvrščalo med sekularne družbe, natančneje **med reaktivne sekularne družbe**. S politično neodvisnostjo in globalizacijo se je začela revitalizacija (oživljanje verskega občutka) in retradicionalizacija (pojav fundamentalizma). Marsikaj nam o tej spremembi povedo ustave.

Ustave držav Srednje Azije

Države Srednje Azije so podobno kot Sovjetska zveza sprejele ustave, kjer je izrecno navedeno varovanje človekovih pravic (Kazahstan leta 1995, Kirgizistan leta 1996, Tadžikistan leta 1994, Turkmenistan leta 1992 in Uzbekistan leta 1992).

Vse ustave zagotavljajo svobodo vere in verskega prepričanja⁴⁴ in razglašajo sebe kot **sekularne države** oz. ločujejo državo od religije⁴⁵. Ustave tudi izrecno prepovedujejo

⁴⁴Kirgizistan (KG) 16. člen, Kazahstan (KZ) 22. člen, Tadžikistan (TJ) 26. člen, Turkmenistan (TM) 11. Člen, (Uzbekistan) UZ 18.člen.

⁴⁵ KG 8. člen, KZ 1. člen, TJ 1., 8., 100. člen, TM 11. člen, UZ 61. člen.

diskriminacijo na osnovi religije⁴⁶, hujskanje, napeljevanje k sovražnosti na osnovi religije⁴⁷, varujejo ateizem⁴⁸ ter prepovedujejo politične stranke na osnovi religije⁴⁹. Večina držav je tudi ratificirala Mednarodno konvencijo o državljskih in političnih pravicah in tudi Evropsko konvencijo o človekovih pravicah ter temeljnih svoboščinah. Potrebno je dodati, da nobena od teh držav še nima popolnoma neodvisnega sodstva ali političnega sistema, kar posledično pomeni tudi pogosto različno interpretirano vsebino ustave (Gunn 2003: 403).

Opis dejanskega stanja verske svobode v državah Srednje Azije

Forum 18⁵⁰ opozarja na neprestane kršitve svobode mišljenja, vesti in vere države Uzbekistan. Neregistrirane verske aktivnosti in verska srečanja na domovih veljajo za kriminalno dejanje. Verski pripadniki so preganjani, napadeni in nekateri celo mučeni. Število verskih zapornikov narašča, država poskuša preko mreže zakonov, tajnih policijskih agentov, cenzure in lokalnih uradnikov popolnoma nadzorovati vse verske aktivnosti pri muslimanih in tudi ostalih verskih manjšinah, kot so kristjani, Bahajci, Jehovove priče, Židje in pripadniki Hare Krišne (http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1170, 1. 9. 2008).

Tudi o državi Turkmenistan Forum 18 poroča o neprestanih kršitvah svobode mišljenja, vesti in vere. Vlada poskuša kontrolirati že tako omejeno versko aktivnost. Kljub novemu predsedniku Gurbanguly Berdimuhamedovu, ki je obljubil spoštovanje človekovih pravic, se stanje na področju verske svobode ni izboljšalo. Zatirane so vse verske skupnosti vključno z muslimani, ruskimi pravoslavci, armenskimi katoliki, protestanti,

⁴⁶ KG 15. člen, KZ 14. člen, TM 17. člen, UZ 18. člen.

⁴⁷ KZ 5. in 20. člen, TJ 50. člen, TM 28. člen, UZ 13. člen.

⁴⁸ TJ 26. člen, TM 11. člen, UZ 31. člen.

⁴⁹ KG 8. člen, TM 28. člen, UZ 57. člen. Tadžikistan je edina država, ki dovoli, da so verske stranke prisotne v parlamentu (Gunn 2003: 403).

⁵⁰ Na osnovi 18. člena Deklaracije o človekovih pravicah in mednarodne konvencije državljskih in političnih pravic se Forum 18 zavzema za versko svobodo vseh ljudi. Forum 18 je krščanska internetna stran, ki ne glede na versko pripadnost pripravlja poročila in analize o kršenju svobode mišljenja, vesti in vere vseh ljudi. Večinoma objavlja poročila o državah bivše SZ, največ o Belorusiji in državah Srednje Azije. Forum 18 je norveško-danska nedobičkonosna doberdelna organizacija (<http://www.forum18.org/Forum18.php>, 1. 9. 2008).

Jehovovimi pričami, katoliki, pripadniki Hare Krišne in Bahajci
(http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1167, 1. 9. 2008).

V primerjavi s sosednim Uzbekistanom pa Tadžikistan vodi bolj prizanesljivo politiko do neregistriranih verskih skupnosti. Eden izmed razlogov je tudi državljanska vojna, po kateri Tadžikistan ni uspel uveljaviti tako strogih kontrol kot Uzbekistan. Oblasti najbolj nadzorujejo življenje muslimanov, saj predstavljajo kar 90% celotne populacije
(http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=190, 1. 9. 2008).

Verska svoboda v Kazahstanu ostaja večinoma nespremenjena. Država izvaja nasilje in preprečuje svobodne verske aktivnosti predvsem verski manjšini protestantskih kristjanov in predstavnikov Hare Krišne ter verske skupnosti muslimanov, ki niso kontrolirane s strani države (http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=701, 1. 9. 2008).

V Kirgizistanu lahko registrirane in neregistrirane verske skupnosti svobodno delujejo, kljub temu, da je leta 1996 v odloku predsednik zahteval, da so vse verske skupnosti registrirane. Muslimani se redko kdaj soočijo s težavami, izjema so le člani HT, ki so preganjani zaradi političnih aktivnosti
(http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=222, 1. 9. 2008). Po poročanju Foruma 18 pa se povečuje nestrpnost v južnem delu države, predvsem do kristjanov
(http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=846, 1. 9. 2008). Stanje se lahko hitro poslabša, saj nov predsedniški odlok v letu 2008 prepoveduje manjše verske skupnosti, ki imajo manj kot 200 registriranih odraslih članov
(http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1079, 1. 9. 2008).

Turkmenistan in Uzbekistan sta za razliko od ostalih srednjeazijskih držav še vedno strožja glede verskih aktivnosti (islamskih ali ostalih). Na splošno velja, da je Kirgizistan najbolj liberalna država, vendar se vedno bolj nagiba k politiki Turkmenistana in Uzbekistana. Tadžikistan je edina država, ki dovoljuje sodelovanje islamskih strank v politiki, vendar je do tega prišlo šele po krvavi državljanski vojni (Gunn 2003: 402).

Z globalizacijo in modernim svetom se pojavlja odprava tradicionalnih oblik človekove odvisnosti, vzpostavljanje demokracije in utrjevanje demokratične mentalitete modernega človeka, ki zahteva sodelovanje pri upravljanju države (Roter 1976: 145).

V nadaljevanju si bomo pogledali, kateri so vzroki za izvajanje represije držav Srednje Azije nad islamom.

»Uradni« islam

Že Sovjetska zveza je promovirala »uradni islam« in imela nadzor nad številom mošej, medres, muftijev, imamov. Tradicija se nadaljuje s spodbujanjem »uradnega islama«, ki podpira politične interese posamezne države. Edina očitna razlika je v državni podpori gradnji in popravilu medres ter mošej. Predsednik Karimov je v Uzbekistanu ustanovil »islamsko univerzo«, spodbujal versko izobraževanje, podprl romanje v Meko ter distribucijo korana (Gunn 2003: 405).

Od padca komunizma dalje ima vsaka država svojega muftija, za katerega pa ne obstaja zapisani zakon, ki bi opredelil njegov odnos do države. Vsak mufti je odgovoren za koordinacijo aktivnosti uradnega islama kot tudi za nadzorovanje verskega izobraževanja v medresah (Gunn 2003: 405- 406).

Delovanje vzporednega islama pa je odvisno predvsem od stopnje avtoritarnosti države ter sodelovanja lokalnih oblasti. V državah Turkmenistan in Uzbekistan je prepovedan, zato lahko imame neregistriranih mošej aretirajo in zaprejo (Guun 2003: 406).

Zatrtje sumljivih upornikov

Države Srednje Azije se vedno bolj vračajo k sovjetskemu modelu nadzorovanja religije, saj sprejemajo zelo avtoritativne ukrepe nadzora, predvsem s pravili in odloki, ki postavljajo verske organizacije pod politično kontrolo. Zelo dosledno izvajata nadzor nad

religijo predvsem Uzbekistan in Turkmenistan, ki sta zatrla veliko število neregistriranih islamskih skupin (ICG v Gunn 2003: 407).

Islamizem z glavnim ciljem uvesti islam kot državno religijo in vzpostaviti šarijo (islamsko pravo) je po mnenju Walkerja (2003: 21) zelo možna ideologija upora na svetu. V Srednji Aziji le islam ponuja verodostojen program socialne transformacije, upor proti zahodni sili in upor proti represivnim vladam.

Rashid (1999: 28-29) poudarja, da se voditelji držav Srednje Azije niso spremenili in da postajajo vedno bolj avtoritarni in tako dopuščajo, da so ilegalna islamska gibanja edina oblika politične opozicije. Dodatno pa sovražno okolje povzročata še vsesplošna revščina in nezaposlenost.

Strah pred prevzemom oblasti radikalnih islamističnih skupin je po mnenju W. Walkerja trenutno odveč. Večje pa je tveganje, da bodo obstoječe elite poskušale uporabiti islamizem kot izgovor za izogibanje močno potrebnih gospodarskih in političnih reform, kar je tudi glavni vzrok nastajanja teh skupin (Walker 2003: 21).

Glede na ustavno pravni položaj religije države Srednje Azije danes uvrščamo med **sekularne družbe**⁵¹, vendar po mnenju Gunna (2003: 402) kljub manjšim variacijam državne kontrole nad religijo še vedno prevladuje **sovjetski model**. **Zanj je značilno, da so zakoni in institucije zasnovani tako, da kontrolirajo religijo. Druga značilnost je promoviranje »uradnega« islama, tretja značilnost pa je zatrtje vseh upornikov, predvsem islamskih.**

Gunnovo trditev smo potrdili z analizo ustav, saj so države Srednje Azije glede na formalni odnos sekularne države. Dejanski položaj nam prikazuje Forum 18, ki opozarja na neprestane kršitve svobode mišljenja, vesti in vere ter zapiranje in preganjanje verskih zapornikov. V državah Srednje Azije še vedno prevladujejo nekatere značilnosti nadzora religije, ki so veljale v času Sovjetske zveze. Gunnova opredelitev se zdi tu najbolj

⁵¹ Glej ustave držav Srednje Azije, stran 87.

primerna, ker ta model poimenuje kot »sovjetski model«. Odnos med državo in religijo dejansko ni tako kritičen kot v času najhujše sovjetske represije, ki smo ga poimenovali reaktivni sekularni model, vendar pa vseeno nosi značilnosti, ki najbolj spominjajo na ta čas. Čas najhujšega zatiranja religije in današnji tako imenovani sovjetski model povezuje tudi promoviranje »uradnega islama«, ki se sicer razlikuje od ustaljenih modelov, vendar je pomembna značilnost teh držav. Tako kot je včasih SZ, tako tudi države Srednje Azije poskušajo s promoviranjem uradnega »islama« nadzirati delovanje islama.

5. 5. RADIKALNE OBLIKE ISLAMA V SREDNJI AZIJI

5. 5. 1. Radikalni islamizem

Étienne v svoji knjigi z naslovom Radikalni islamizem opredeljuje pojem kot »islamsko doktrino pri koreninah in v ameriškem pomenu kot politično radikalni, skorajda revolucionarni islam«. S tem Étienne misli na slabšo razvitost nekaterih obrobni družb, ki naj bi bila rezultat Zahoda in njegovega posnemanja. Rešitev za vse nadloge modernizacije tako najde v koreninah političnega islama (Étienne 2000: 24).

Roy (2007: 167) pravi, da se v 90. letih 20. stoletja pojavi politična radikalizacija neofundamentalistov, ki v večini primerov dajejo prednost oboroženemu boju pred verskimi pridigami, zato jih lahko označimo za »džihadiste«. Predstavniki teh gibanj so afganistanski talibi, Al Kaida, pakistanske ekstremistične stranke, sem pa lahko štejemo tudi gibanje Hizb ut-Tahrir; njihova skupna značilnost je odklon od savdskih interesov oz. politizacija.

Vzroki za radikalizacijo so nastali zaradi banalizacije islamskih gibanj, preobrazbe strateškega polja na Srednjem vzhodu (vojna v Afganistanu, zalivska vojna), ki je posledica globalizacije islama in hkrati večanja ameriške moči. Radikalci tako dojemajo konflikt kot boj med dvema civilizacijama, med islamom in Zahodom (Roy 2007: 167).

Vrednote modernih družb (potrošništvo, hedonizem, pluralizem itd.) ter vpliv sodobnega sekularizma in odvisnosti so razlogi, da je po mnenju fundamentalistov njihovo delovanje nujno. Vsi problemi modernizacije bi se tako rešili z moralno prenovno na podlagi domnevne čistosti. Fundamentalizem pa samo na videz zavrača modernizem in dosežke sodobne družbe, saj se pogosto vključuje vanj. Velikokrat pride v primeru kriz tudi do pojava, ko je verski fundamentalizem samo na videz versko gibanje, dejansko pa gre za nacionalistično gibanje in ne za različico verskega fundamentalizma. Obstajajo tudi pomembne razlike med različnimi religijskimi fundamentalizmi⁵², vendar je to obrobni pojav, ki se pogosto uporablja le zaradi zbujanja pozornosti (Flere in Kerševan 1995: 77).

Po mnenju Jurgensmeyerja (2000: 221) imajo radikalna gibanja različnih kultur in verstev tri skupne značilnosti. Prva je, da so zavrnilo kompromise liberalnih vrednot in sekularnih institucij glavnih verskih voditeljev in organizacij. Druga skupna značilnost je zavračanje mej, ki jih je sekularna družba postavila na relaciji do religije (privatna sfera). Tretja skupna značilnost je, da so moderne šibke »nadomestke« zamenjali z zahtevnimi in odmevnimi oblikami religije, ki se sklicuje na svoje korenine. Avtor jih za razliko od mnogih drugih raziskovalcev ne mara označiti z besedno »kultni« ali »fundamentalistični«, saj v njihovi duhovnosti ni nič nenavadnega. Na njih so vplivale socialno-politične sile v tedanjem času.

Chomsky (2005: 19-20) pa je mnenja, da je ameriška popularna kultura ena izmed skrajnih, fundamentalističnih verskih kultur in je proti pojmovanju, da Arabce na splošno opredeljujemo kot »fundamentaliste«. Poleg talibov je po njegovem mnenju najbolj skrajna fundamentalistična država Savdska Arabija, ki pa je že vseskozi varovanka ZDA.

Tudi Mahmud Hadži, dagestanski imam, je mnenja, da so si pojem islamski ekstremizem izmislili Američani in Britanci, saj v zahodnih medijih še nikoli ni zasledil besede o izraelskem ali ameriškem ekstremizmu. Kot primer za slednje navaja dogajanje v Iraku in Palestini (Frelj 2008: 8).

⁵² Za fundamentalistične katolike je glavna bolezen sodobne družbe v njenem iracionalizmu, protestantski fundamentalisti se sklicujejo na izgubo vere in pomanjkanje vpliva, islamski fundamentalizem pa je izraz protislovnih izkušenj s kolonializmom in modernizacijo (Flere in Kerševan 1995: 77)

Na različnost poimenovanja naraščajoče politizacije islama v Srednji Aziji opozarja Steinbergerjeva. Zmeda nastane pri poimenovanjih, kot so »kulturni preporod«, »verski tradicionalizem«, »modernizem«, »neofundamentalizem« in »islamizem«. Nekateri avtorji po njenem mnenju fundamentalizem pojmujejo preveč široko in vanj vključujejo že sam dvig islamske zavesti (Steinberger 1999: 222).

Po mnenju T. Hunter (v Steinberger 1999: 222-223) je potrebno ločiti »politični islam«, »fundamentalizem« ali »radikalni islam« od ostalih oblik islamskega preporoda. Nekateri so mnenja, da so obnašanja islamskih družb vezana na kulturne in osebne značilnosti islama in tako verjamejo v strogo politiko zadrževanja in obvladovanja le teh. Spet drugi iščejo vzroke političnega islama v dediščini kolonializma in socialno-ekonomskih ter kulturnih problemih. *Za Srednjo Azijo veljajo predvsem slednji.*

Shepard (v Steinberger 1999: 222-223) vidi radikalni islam kot izrazito moderen in ideološki, saj izvira prvotno kot reakcija proti zahodnim trendom⁵³. Po mnenju Steinbergerjeve bi se morala razprava o fundamentalizmu pojaviti predvsem v dveh pogledih:

1. strah o uvoženem zunanjem islamizmu, na primer iz Irana,
2. notranji »fundamentalizem«, ki ga predstavljajo vahabiti in IRP (Steinberger 1999: 222-223).

Glavni vzrok za radikalni islamizem v Srednji Aziji je predvsem družbena razslojenost, gospodarska kriza, avtoritarnost države, tekmovanje med elitami in šibkost demokratičnih institucij (Olcott v Steinberger 1999: 239).

5. 5. 2. Radikalne islamistične skupine

Po letu 1991 so ponovno oživitele verske aktivnosti v Srednji Aziji, ki so jih financirala Pakistan in Savdska Arabija. Naraščati je začelo število mošej, z radikalnim islamom sta se pojavili IMU in (Hizb ut-Tahrir) HT. V Uzbekistanu naj bi bilo tako danes zaradi svojega verskega ali političnega prepričanja zaprtih okoli 6500 ljudi. Obtoženi so

⁵³ V primeru Srednje Azije osnovo za pojav islamskih gibanj ni prinesla le modernizacija, temveč neizpolnjene obljube kapitalizma (Steinberger 1999: 233).

članstva v različnih radikalnih islamističnih skupinah, kot je Hizb-ut Tahir oz. so obtoženi kot vahabiti, ki izvajajo savdsko vejo sunitskega islamskega ekstremizma. V Tadžikistanu se je pojavil zmerni nacionalistični islam s stranko IRP, ki je edina legalna verska stranka v Srednji Aziji z majhnim političnim vplivom. Stranka IRP podpira sekularno demokratično državo, vendar si vseeno želi več verskih in tradicionalnih vrednot v političnem življenju (The Economist 2003).

Po mnenju Hanksa (2007: 209) je režim Islama Karimova podcenjeval »neuradni« islam in od leta 1999 posledično občutil največ verskega nasilja ekstremistov v vsej Srednji Aziji.

V Uzbekistanu predstavljajo neuradno islamsko mišljenje štiri organizacije: Islamska stranka preporoda (IRP), Islamsko gibanje za Uzbekistan, Hizb ut-Tahrir (HT) in Jamoat. Samo dve oz. tri od zgoraj naštetih so trenutno aktivne v Srednji Aziji in Uzbekistanu ter nasprotujejo zahodnim in ameriškim interesom: HT, IMU ter Jamoat (Ilkhamov v Hanks: 212).

Uradna in neuradne islamske organizacije

a. Uradna islamska organizacija SADUM – Board of Central Asia and Kazakhstan (Ministrstvo muslimanov Srednje Azije in Kazahstana)

Ministrstvo muslimanov je predstavljajo jedro uradnega islama v času povojnega sovjetskega obdobja. Med drugo svetovno vojno se je namreč sovjetska vlada spravila z verskimi voditelji in ustanovila ministrstvo, ki je bilo centralno-regionalni organ, lociran v Taškentu v sovjetskem času. Vloga ministrstva z muftijem na čelu je bila registracija mošej, določanje lokalnih zborovanj in vsebine »pravilnih« islamskih običajev. Vse je potekalo po pravilih vodstva komunistične stranke. Nekaterim je vseeno uspelo, da so skrivaj in skrito pred uradnim islamom izvajali zasebno obliko islama. V letu 1992 je sledila decentralizacija Ministrstva muslimanov Srednje Azije in Kazahstana z ustanovitvijo regulatorskega ministrstva/sveta (Regulatory board) v vsaki državi posebej.

Stroga kontrola islamskih verskih aktivnosti je sedaj potekala z muftiji (Brill Olcott 2005: 280).

b. Neuradne islamske organizacije

Nov fenomen radikalnega islama v Srednji Aziji so tri velike islamistične skupine: IRP (islamska stranka preporoda), HT (Hizb ut-Tahrir) in Islamsko gibanje Uzbekistana (Islamic Movement of Uzbekistan), ki so začele širiti različne ideologije, ustanavljati baze podpore, a položaj v Srednji Aziji (predvsem represija vlade zmernega islama) jih je potisnil v podoben položaj, kot so talibi in Al Quaida (Rashid 2002: xxv).

Napad ZDA na Afganistan je zelo prizadel IMU, saj je še pred napadom na Afganistan (7. oktobra 2001) IMU vzdrževala vojaške baze v Afganistanu, se borila s talibi in prejemale pomoč Osame bin Ladna (Rashid 2002: xx).

IRP (»Islamic Renaissance Party), vsemuslimanska stranka, je bila registrirana v Sovjetski zvezi leta 1990. Ustanovitelji so bili večinoma tatarski intelektualci, ki so poskušali organizirati muslimane znotraj SZ (Brill Olcott 2005: 283).

Z razpadom SZ se je IRP razdelila v več strank v različnih državah. Ena izmed njih je bila tudi stranka IRP v Tadžikistanu. Ta je dobivala raznovrstno pomoč od talibov v Afganistanu in je bila stranka v krvavi državljanski vojni leta 1990. S sporazumom leta 1997 je bila priznana kot politična stranka, čeprav je na volitvah dobila zelo malo glasov. IRP v Srednji Aziji predstavlja eno izmed oblik odgovora na islamizem, ki bi lahko privedel do političnega propada (Olimova v Gunn 2003: 399-400).

Na začetku se je IRP borila za vpeljavo šarije in sčasoma za ustanovitev islamske države. Za večino je pomenila ogrožanje sekularnih režimov v Srednji Aziji. V bivši Sovjetski zvezi je bila ilegalna, z izjemo v Tadžikistanu, kjer je l. 1992 postala del vladne koalicije. IRP Uzbekistana je bila ustanovljena na skrivaj blizu Taškenta v letu 1992, njeno delovanje poteka skrivaj, saj je bila prepovedana (Steinberger 1999: 227).

Stranka do nedavnega ni dobivala močne podpore v Uzbekistanu razen v dolini Ferghana in v nekaterih revnih predelih Taškenta. Priljubljenost različnih vej IRP je po začetnih navdušenjih padla, predvsem zaradi pomanjkanja finančnih virov in organizacijskih sposobnosti le-teh (Steinberger 1999: 228).

IMU (»Islamic Movement of Uzbekistan«), ustanovljena v Uzbekistanu v poznih 80. letih, ima za svoj cilj ustanoviti prvo islamsko državo, sprva v dolini Ferghana in nato v Uzbekistanu. Obstajajo tudi resna predvidevanja, da je ta skupina prejela ali še prejema velik del pomoči od Al Kaide, Pakistanske radikalne islamistične skupine in še od druge. Ruski viri prav tako poročajo, da urjenja pripadnikov IMU potekajo v taboriščih IMU v Tadžikistanu in tudi v Afganistanu, Pakistanu, Čečeniji in v taboriščih, ki jih vodi Al Kaida. IMU je igrala tudi pomembno vlogo v destabilizaciji južnega Tadžikistana, prav tako se je vključevala v bojevanje v Afganistanu (Oliker 2003: 21-28).

IMU sta ustanovila bivši vodja gibanja Adolat – Tahir Yuldash in Juma Namangani, potem ko so zatrli gibanje Adolat in zaprli vse njihove člane. IMU je bila uradno ustanovljena v Afganistanu. Baze ima v severnem Afganistanu, Kunduzu in še v drugih državah: Uzbekistanu (dolina Ferghana), Tadžikistanu (Tavildar) in v južnem delu Kirgizistana (Brill Olcott 2005: 282).

Juma Namangani (vojaški vodja IMU) je bil v veliko pomoč najbolj vplivnemu vojaškemu poveljniku Tadžikistana (Mirzo Zioev). Poleti leta 1999 je IMU izvedla tudi vojaške napade s poskusom vdora v Uzbekistan skozi območja Kirgizistana. Cilj IMU je bilo strmoglaviti posvetno uzbeško vlado, osvoboditi dolino Ferghana in ustanoviti islamsko državo. Po dolgem in težkem bojevanju z oboroženimi silami Uzbekistana in Kirgizistana so se bojovníki umaknili v gorate predele Tadžikistana. Uporniki so se vrnili v letu 2000 ter zavzeli Kirgizistan in administrativno regijo Uzbekistana – Sukran Daryo. Jeseni 2000 se je večina IMU bojovníkov preselila iz Tadžikistana v Afganistan in ustanovila baze v predelih, ki so jih nadzorovali talibi (Brill Olcott 2005: 282-283).

IMU, ki je imela med leti 1997 in novembrom 2001 sedež v Afganistanu, se je financirala s preprodajo drog in dobila veliko novih pripadnikov. Domneva se tudi, da je bil Namangani ubit v severnem Afganistanu med bombardiranjem ZDA, kar pa je tudi povzročilo razdor IMU. Toda ta stranka še vedno predstavlja model radikalnega islamizma in pri tem je pripravljena uporabiti tudi silo. Za pridobitev prvotne moči in oblikovanje močne sile bo potrebno še nekaj časa (Gunn 2003: 400).

IMU je zelo oslabelela, ko so ZDA zrušile talibski režim v Afganistanu. Enote IMU so še vedno razpršene v Iranu, Tadžikistanu in plemenskih območjih Pakistana, kjer naj bi se skrival tudi eden od ustanoviteljev – Tashir Yuldash ter poskušal obnoviti del vojaške sile. Zahodni diplomati v Dušanbeju opozarjajo, da bi se IMU lahko poslužila resnih terorističnih dejanj, kot so napadi v mestih, ugrabitve, umori in vdor v Turkmenistan (Brill Olcott 2005: 283).

Število njenih članov naj bi danes znašalo po ocenah okoli 1000 v celotni Srednji Aziji. Strah, da bi se stranka ponovno rekonstruirala kot glavni politični in vojaški igralec je verjetno odveč, saj je izgubila večji del financiranja, baz in usposabljanja s strani talibov (Hanks 2007: 213).

IMU je s pomočjo svojih mrež bojnikov na tem območju razširila tudi nadzor nad prodajo drog v Afganistanu skozi Srednjo Azijo v Evropo (Rashid 2001: 154).

Podobna islamistična skupina v Uzbekistanu je tudi Hizb-ut-Tahrir al Islami – »Islamska stranka osvoboditve« (ljudsko poznan kot **Hizb ut-Tahrir**). Tudi ta skupina poskuša na odkrit način strmoglaviti obstoječo vlado in jo poskuša nadomestiti s takšno, ki bi temeljila na islamskem pravu. Propaganda Hizb ut-Tahirja glede Uzbekistana se nanaša tudi na predsednika Islama Karimova, za katerega pravijo, da ima židovske prednike in da ni eden »od naših«. Vse muslimanske Uzbeke poziva, naj delajo v prid njegove odstavitve in k vzpostavitvi institucij islamske vladavine. Hizb ut-Tahrir teži h globalnemu članstvu in sloni na mladih, nezaposlenih, neizobraženih in podeželskih prebivalcih. Skupina se je v zadnjih letih zelo povečala. Najaktivnejša je v dolini

Ferghana, širi pa se tudi na države, kot je Kazahstan, in postaja skrb lokalnih voditeljev. Zaskrbljujoča so tudi poročila, ki pravijo, da se podobne skupine širijo v mestnih predelih prek cele Srednje Azije (Oliker 2003: 21-28).

Stranka Hizb ut-Tahir nima stikov z drugimi gibanji in doslej še ni storila nič nasilnega. Ustanovil jo je šejk Nabhani leta 1953 v Amanu v Jordaniji. Gibanje se je zelo deteritorializiralo, od osemdesetih let 20. stoletja ima sedež v Londonu in se je kasneje povezalo z gibanjem Omarja Bakrija Al Muhadžiruna. HT danes novači člane v zahodni Evropi, v ZDA med mladimi priseljenci druge generacije. Gibanje je zelo dejavno na internetu. Glavni cilj je, da se vsi muslimani včlanijo v gibanje in tako postanejo aktivna manjšina (Roy 2007: 181). V Srednji Aziji je začela dobivati svoje korenine v sredini devetdesetih let, njeno skupno članstvo v celotni Srednji Aziji pa šteje okoli 15.000 ljudi, zelo malo jih je v Kazahstanu in Turkmenistanu (Hanks 2007: 213).

Ko je bila HT prepovedana na Bližnjem vzhodu, se je nekaj voditeljev te stranke odpravilo na Zahod, predvsem v Nemčijo in Anglijo. London danes velja za največji organizacijski center stranke HT. Gibanje HT ima sedež v Londonu in je zelo priljubljeno med mladimi islamisti v zahodni Evropi (W. Walker 2003: 38). Prav tako pa je popularna v Turčiji, Egiptu in Severni Afriki, naklonjenost pa si pridobiva tudi v Pakistanu. Zanimivo je, da ne obstaja nobena fotografija srednjeazijskih voditeljev stranke HT in nobenega namiga, kdo so ostali voditelji, kako deluje veriga in kje so locirani (Rashid 200: 118-119).

Hizb ut-Tahir je najbolj popularno in razširjeno ilegalno gibanje v Uzbekistanu, Kirgizistanu in Tadžikistanu. To je razvidno tudi iz podatkov iz zaporov v teh državah, kjer je zaprtih največ pripadnikov gibanja HT, celo več kot pripadnikov gibanja IMU (Rashid 2001: 115).

Okoli 5000 domnevnih pripadnikov gibanja HT naj bi bilo zaprtih v uzbeških zaporih (Brill Olcott 2005: 282).

HT ima vizijo združiti Srednjo Azijo, provinco Xinjang (Sinkiang) na Kitajskem in sčasoma celotno ummo – islamsko svetovno skupnost pod vodstvom kalifata. V njihovem scenariju bo ena od islamskih držav prišla pod nadzor HT in po tem bo gibanje sposobno zmagati nad ostalim islamskim svetom (Rashid 2001: 116).

Kljub temu da HT izvira iz Savdske Arabije in Jordanije (1953)⁵⁴, se ne poslužuje vojaških zmag muslimanskih režimov, kot to počnejo ostale ekstremistične skupine, kot je npr. Al-Kaida in Osama bin Laden. Namesto tega HT verjame v zmago masovne podpore, verjamejo, da bodo nekega dne podporniki vstali v mirnih demonstracijah in strmoglavili režim Srednje Azije (Rashid 2001: 117).

HT za razliko od IMU prepoznava dosežke nemuslimanskih kultur in družb ter si jih želi prilagoditi prihodnjim kalifatom. Prav tako organizacija uporablja vso moderno tehnologijo za širjenje svojih sporočil (računalniki, video, cd-ji, kopirni stroji, tiskalniki, razširjena uporaba elektronske pošte ...), kar je v Srednji Aziji redkost. Najljubša oblika širjenja propagande HT pa je »nočno pismo« (shabnama), ki je natisnjeno ponoči in nato potisnjeno skozi vrata domov ljudi kot časopis (Rashid 2001: 121).

Cilj HT je, da ustanovi eno svetovno znano islamsko vlado (gre za islamski radikalizem, ki je najbližji zahodnemu konceptu globalizacije). A HT zavrača moderno politično državo, nacionalizem, demokracijo, kapitalizem ali socializem, na katerih temeljijo zahodni koncepti, ki so tuji islamu. Tudi vlogo ženskih aktivnosti želi bolj omejiti na dom, čeprav imajo ženske pravico do izobraževanja. Argumenti, ki so sorodni vahabijem in talibom, pa so, da bo vsiljevanje šarije rešilo vse etnične, družbene in ekonomske probleme ljudi (Rashid 2001: 121).

⁵⁴ HT izvira iz gibanja vahabijev iz Savdske Arabije, vendar so se od njih ločili, ker so želeli delati v vsaki državi posebej in vpeljati šarijo na miren način. Vahabiti so bili ekstremisti, ki so želeli gverilske vojne in ustanovitev islamske vojske (Rashid 2001: 118).

Za razliko od IRP in IMU, ki iščejo podporo predvsem na podeželskem območju in pri kmetih, HT išče podporo predvsem med študenti, izobraženimi, vendar nezaposlenimi delavci v tovarnah in pri učiteljih (Rashid 2001: 124).

Uzbeki in Uzbekistan ter etnični Uzbeki v ostalih srednjeazijskih državah predstavljajo največje število privržencev gibanja HT, čeprav gibanje zelo hitro pridobiva na popularnosti tudi med drugimi etničnimi skupinami v Srednji Aziji. V Uzbekistanu se je preganjanje privržencev gibanja HT intenzivno začelo v letu 1998, ko je Karimov parlamentu sprejel Zakon o svobodi verskega prepričanja in verskih organizacij. S tem so se začela vršiti različna zaslišanja, vse muslimanske organizacije in mošeje so morale biti registrirane pri vladi, islam je bil prepovedan (Rashid 2001: 125).

Gibanje HT se je iz svojih celic vseeno razširilo še na Kirgizistan in Tadžikistan; v Kirgizistanu predvsem zaradi naraščajoče revščine, korupcije in kritike, da vlada ni sposobna reševati problemov ljudi (Rashid 2001a: 128).

Gibanja HT niso legalizirali še v nobeni državi Srednje Azije, saj tudi noben režim (z izjemo Tadžikistana) ne dopušča nobeni islamski stranki, da deluje odprto oz. javno. Gibanje samo ne ponuja nobenih konkretnih rešitev za kompleksne probleme držav Srednje Azije, hoče le vzpostaviti kalifat ter obljublja, da bo islamski svet rešil vse probleme in ustanovil idealno družbo. Kljub temu to preprosto enostransko gibanje, uvoženo iz arabskega sveta, pridobiva na veljavi zaradi vse večjega pomanjkanja in problemov ljudi v državah Srednje Azije (Rashid 2001: 134).

Analitiki tudi opozarjajo, da se je zaradi zatiranja članov gibanja HT le-to radikaliziralo in obstaja nevarnost večjega islamskega radikalizma (Brill Olcott 2005: 282).

Adolat je islamska vojaška skupina, ustanovljena leta 1991 v uzbeškem mestu Namangan kot alternativa stranki IRP, saj naj IRP ne bi bila sposobna izvesti islamske revolucije. Stranko je vodil Tahir Yuldash. Adolat je sponzoriral veliko mošej in medres v dolini Ferghana. Stranka je razpadla v letu 1992, ko je uzbeška vlada sprevidela njeno moč v

mestu Namangan. Nekaj pripadnikov vodstva je pobegnilo v Tadžikistan, Iran in Afganistan, veliko so jih zaprli (Brill Olcott 2005: 281).

Jamaat⁵⁵ of Central Asian Mujahidee je del skupine IMU, ustanovljene po napadu na ZDA 11. Septembra 2001, IMU taborišč v Afganistanu. Ta skupina se je usmerila na teroristična dejanja v Srednji Aziji, medtem ko so se Tahir Yuldash in ostali priključili mednarodnim brigadam Al Kaide (Brill Olcott 2005: 282).

Jamaat je zelo skrivnostna skupina, ki je bila vpletena v več bombnih in samomorilskih napadov po Uzbekistanu. Malo je znano o njenem izvoru in ciljih, jasno je samo to, da izvaja nasilje proti uzbeškemu režimu (Hanks 2007: 214).

Baiat je ilegalna islamska organizacija, ki je aktivna v severnem predelu Tadžikistana. Baiat naj bi učil mlade ljudi v mošejah pod vodstvom notranjega ministrstva Tadžikistana leta 1991. Organiziral je tudi šarijska sodišča, člani te skupine pa so se borili na strani opozicije med državljansko vojno (1992-1997). Kasneje so bili privrženci talibov v Afganistanu, kjer so jih aretirali ameriški vojaki in jih zadržali v Guantanamu. Baiat ponižuje nemuslimanske skupine, prav tako tudi muslimanske, ki jih pojmuje za preveč zmerne. Financiralo naj bi ga libijsko gibanje »Al-Baiat« in nekatere skupine iz Uzbekistana (Brill Olcott 2005: 283).

Hanks (2007: 212) opredeljuje islamske uporniške skupine v Uzbekistanu kratko in jedrnato: »niti usmerjena proti zahodu niti nasilna (IRP); usmerjena proti zahodu, a ni nasilna (HT); usmerjena proti zahodu in nasilna (IMU) in po vsej verjetnosti usmerjena proti zahodu in nasilna (Jamaat)«.

5. 5. 3. Radikalne islamistične skupine in preprodaja drog

Po propadu SZ se je na območju Srednje Azije povečalo število uporniških in ekstremističnih skupin, zmanjšalo pa se je število ideoloških gibanj, ki so jih financirale

⁵⁵ Tudi pojmovanje kot Jamaat.

komunistične vlade. Nedržavne uporniške in ekstremistične organizacije so se tako začele financirati z nelegalnimi posli

(<http://www.isdp.eu/files/publications/srp/06/em06statecrime.pdf>, 23. 12. 2008).

Delovanje radikalnih islamističnih skupin se je zelo dolgo povezovalo z nelegalno ekonomijo, predvsem s preprodajo drog. Oborožene napade IMU na kirgiško-tadžiški meji so številni strokovnjaki označili kot poizkus preusmeritve pozornosti od prekupčevanja z drogami. Ravno tako se je močno povečala preprodaja drog med državljansko vojno v Tadžikistanu

(<http://www.isdp.eu/files/publications/srp/06/em06statecrime.pdf>, 23. 12. 2008).

Preprodaja drog je prav tako tesno povezana s preprodajo orožja. Po poročanju Rysaliyeva, šefa kirgiškega kriminalnega preiskovalnega urada, so vse organizirane kriminalne skupine v dolini Ferghana vključene v preprodajo drog in posledično tudi v preprodajo orožja. Sem spada tudi skupina HT, ki velja za eno izmed bolj mirnih islamističnih skupin, vendar vzdržuje svoje aktivnosti s preprodajo drog. Izmenjava orožja in drog poteka predvsem s sosednjo državo Afganistan, vendar je to področje težko nadzirati zaradi pomanjkanja nadzora nad državnimi mejami, tudi na najbolj strateških področjih, kot je dolina Ferghana

(<http://www.isdp.eu/files/publications/srp/06/em06statecrime.pdf>, 23. 12. 2008).

Vse verske radikalne skupine so se proti koncu leta 1990 intenzivno vpletene v preprodajo drog. Razvoj IMU kot političnega gibanja je najboljši primer, kako so propadlo sovjetsko ideologijo hitro zamenjali z radikalni verski nedržavni akterji. IMU se je po letu 1990 širila s pomočjo Al-Kaide, sedež stranke pa se je premikal iz države Uzbekistan v Tadžikistan in nato v Afganistan. Tam so se povezali z islamskimi državnimi in nedržavnimi organizacijami iz Pakistana, Čečenije, Savdske Arabije, Združenimi Arabskimi Emirati, itd. Svoj obstoj pa si je zagotovila ne samo na osnovi politične in verske agende, temveč tudi s pomočjo preprodaje drog, ki je na splošno močno naraslo od časa propada SZ

(<http://www.isdp.eu/files/publications/srp/06/em06statecrime.pdf>, 23. 12. 2008).

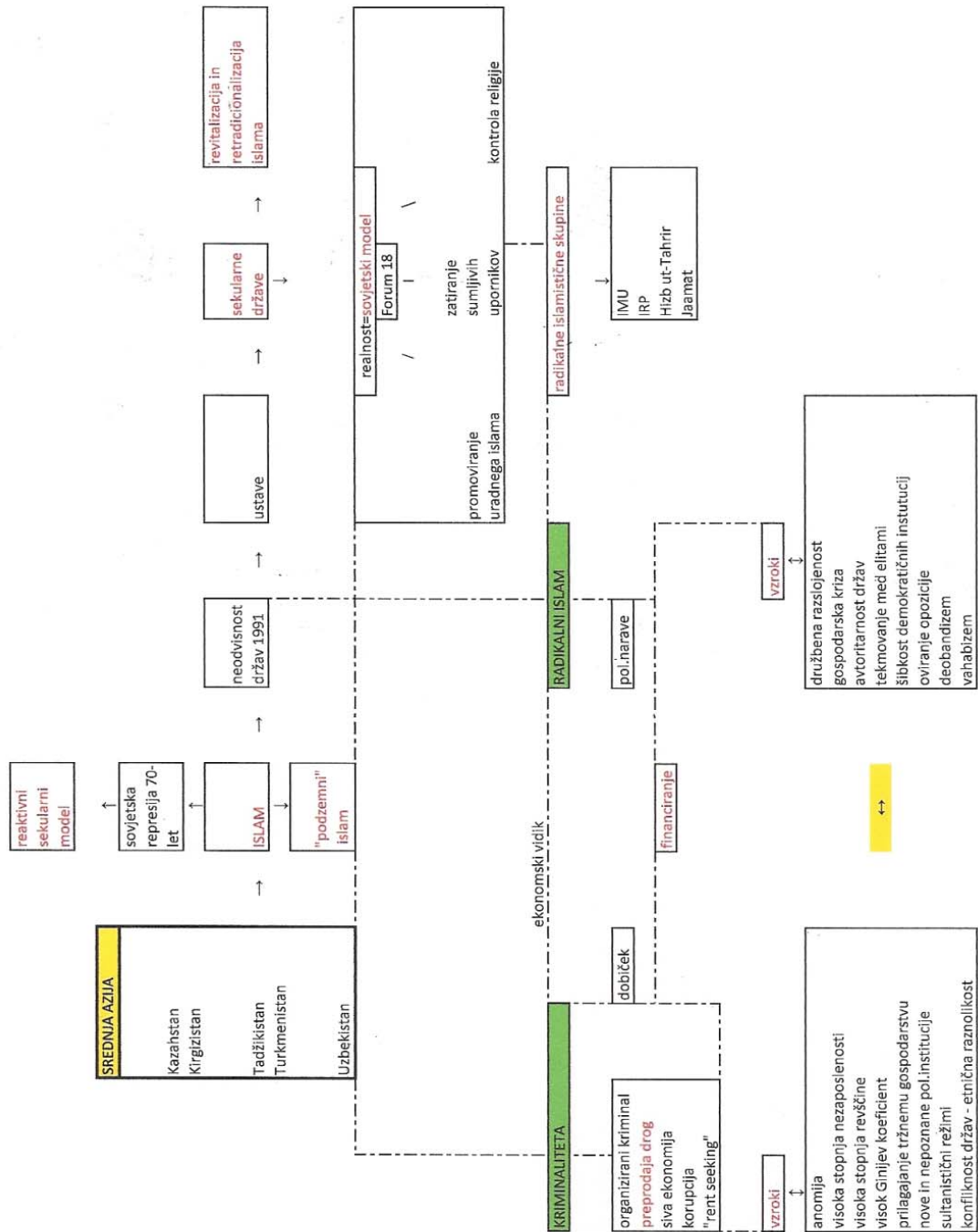
6. ZAKLJUČEK

V nadaljevanju bomo preverili hipoteze, ki smo si jih zastavili v uvodu, in na osnovi tega podali sklepne misli glede prihodnjega razvoja Srednje Azije.

6. 1. PREVERJANJE HIPOTEZ

Pri preverjanju hipotez, ki smo si jih zastavili v uvodu, nam bo v pomoč shema, ki poskuša na čim bolj pregleden način prikazati povezanost med organiziranim kriminalom in radikalnim islamom. Najprej bomo preverili delovne hipoteze in nato še splošno hipotezo.

Shema 6. 1.: Povezanost med kriminaliteto in radikalnim islamom v Srednji Aziji

Organizirani kriminal, pri katerem je ključni dobiček, in terorizem, ki je bolj politične narave, povezuje ključna ekonomska strategija s podobnim izvajanjem dejavnosti za doseganje ciljev.

Organizirani kriminal se navezuje na radikalne oblike islama v Srednji Aziji, saj zagotavlja financiranje radikalnih islamističnih skupin. *Glavni vir financiranja radikalnih islamističnih skupin predstavlja preprodaja drog*, ki je prevladujoča oblika organiziranega kriminala v Srednji Aziji, s čimer lahko potrdimo prvo delovno hipotezo. Vse radikalne islamistične skupine so se po letu 1990 intenzivno vpletle v preprodajo drog, saj jim je to zagotavljalo obstoj in vir financiranja za njihovo delovanje. Od vseh radikalnih skupin je bilo to najbolj očitno pri islamistični skupini IMU, ki je izvajala tudi napade na mejah, da bi preusmerila pozornost od prekupčevanja z drogami. Države Srednje Azije predstavljajo naravno območje tihotapljenja opija in heroina iz Afganistana. Za radikalne islamistične skupine v Srednji Aziji je značilna tudi dobra organiziranost, kar pa je tudi značilnost novodobnega terorizma. Po mnenju gospoda Šolarja marginalni vir zaslužka radikalnih islamističnih skupin predstavljajo tudi prostovoljni prispevki družin, ki se identificirajo z njihovo ideologijo (intervju, priloga G).

Na območju Srednje Azije se pojavljajo radikalne islamske skupine, ki predstavljajo nevarnost za ves svet. V Srednji Aziji namreč obstaja uradna islamska organizacija SADUM, vse ostale pa so neuradne islamske organizacije, ki delujejo na skrivaj oz. vzdržujejo tako imenovani »podzemni islam«. Večinoma si vse prizadevajo za ustanovitev islamske države in vpeljavo šarije (IRP, IMU in HT). Redke izmed njih so si to zamislile izvesti na miren način (HT), medtem ko IMU in Jamaat za dosego svojih ciljev uporabljata tudi nasilje.

Nekatera ilegalna gibanja (npr. Adolat) so nastala, ker niso verjela, da so obstoječi režimi oz. gibanja sposobni izpeljati, kar so si zastavili (IRP). Neuradne skupine prejemajo pomoč predvsem od sosednjih držav, kot na primer od npr. Afganistana, od Al Kaide (IMU) in tudi od Libije (Baiat). Te skupine pa so nevarne tudi ostalemu svetu, saj se že

širijo v Evropo, v London in Berlin ter ostale države, kot so Egipt, Turčija, Pakistan (predvsem HT). Neuradne islamistične skupine predstavljajo za ljudi alternativo vsakdanji bedi v kateri živijo. Skupine imajo privrženca tako na podeželju (IRP, IMU) kot tudi v mestih (HT) med izobraženimi, mladimi, nezaposlenimi. Prepredenost po celotnem območju pa jim omogoča tudi lažjo povezanost in nadzor nad preprodajo drog, ki je njihov glavni vir financiranja.

Prav tako lahko potrdimo drugo delovno hipotezo, da se je *s politično neodvisnostjo držav Srednje Azije začela revitalizacija islama in s tem tudi pojav radikalnih oblik islama*. Čeprav je islam v Srednji Aziji dolgo nadzirala sovjetska vlada in so posamezne države Srednje Azije zavračale islam, se je pojavljal »vzporedni« podzemni islam, ki je ohranil nekatere običaje in način izobraževanja. Islam ni nikoli izginil, niti v letih najhujše represije v času SZ. Z neodvisnostjo se je ponovno začela revitalizacija religije, končala se je izoliranost od drugih državah. Države so sprejele ustave, ki so sekularne (edino Tadžikistan dovoli prisotnost verskih strank v parlamentu), prav tako so začele spodbujati »uradni islam«, da lahko nadzorujejo delovanje religije. Z neodvisnostjo in globalizacijo se je začela tudi retradicionalizacija (pojav fundamentalizma).

Kljub sprejetim ustavam, ki izrecno prepovedujejo diskriminacijo na področju religije, se diskriminacija še vedno pojavlja v večini držav Srednje Azije. To smo potrdili s dejanskim opisom stanja, ki ga prikazuje Forum 18. Slednji opozarja na neprestane kršitve svobode mišljenja, vesti in vere in zapiranje ter preganjanje verskih upornikov v državah Srednje Azije.

Bolj kot je država avtoritarna in nedemokratična, večja je verjetnost pojava neuradnega islama. To je zlasti razvidno v Uzbekistanu in Turkmenistanu, ki zelo dosledno izvajata nadzor nad neregistriranimi islamskimi skupinami. Dejavnost radikalnih skupin je tako največja v Uzbekistanu, predvsem v dolini Ferghana.

Države Srednje Azije se kot šibke tranzicijske države po neodvisnosti soočajo s težavno potjo vzpostavljanja demokratičnih elementov države, hudo gospodarsko krizo zaradi

propada industrije in posledično s porastom kriminalitete. Po indeksu človeške razvitosti se države Srednje Azije uvrščajo v srednje razvite države. Največja neenakost po Ginijevem koeficientu neenakosti se pojavlja v državi Turkmenistan, prav tako je v tej državi največ revščine. Visoka stopnja nezaposlenosti, prilagajanje tržnemu gospodarstvu, nove in nepoznane politične institucije, slab demokratični napredek držav, visok Ginijev koeficient neenakosti, sultanistični oz. avtoritarni načini vodenja ter etnična raznolikost oz. konfliktnost držav so glavni vzroki za organizirani kriminal v Srednji Aziji.

Anomija, ki nastaja zaradi hitrih sprememb v družbi, včasih ponuja organizirani kriminal kot edini vir preživetja ter posledično odganja tuje neposredne investicije in razvoj gospodarstva. Pomemben del kriminalitete, ki je na tem območju zaradi lege in bližine Afganistana zelo razvit, je preprodaja drog. V državah Srednje Azije je tudi zelo velik del sive ekonomije, vendar je dostop do resničnih podatkov problematičen. Glede na uradni BDP naj bi v Tadžikistanu in Kirgizistanu siva ekonomija v letu 2003 predstavljala 100%.

Tradicionalna korupcija se pojavlja v vsakdanjem življenju držav Srednje Azije na vseh področjih. Povečana korupcija predstavlja odtujenost ljudi, povečuje razkorak med elitami in ostalim prebivalstvom in zavira razvoj gospodarstva. Sloj premožnejših ljudi si kopiči bogastvo in tekmuje med seboj, hkrati pa pozablja na množico revnih ljudi. Rezultat vsega tega so bili med drugim tudi nemiri, ki so najbolj odmevali v Kirgiziji (revolucija). Za državo Turkmenistan je značilen represivni sultanistični režim, podobna situacija je tudi v ostalih srednjeazijskih državah, kjer so voditelji držav utrdili svojo moč z uveljavljanjem demokratičnih reform.

Potrebno je izpostaviti, da so srednjeazijske države izredno konfliktno tudi zato, ker so etnično zelo raznolike. Etnične skupine se za uresničevanje svojih ciljev zatekajo k organiziranemu kriminalu in nadzoru nad trgovino z drogami. Zadnji dve komponenti pa sta tudi glavna vira financiranja terorističnih in uporniških skupin.

Najpomembnejši vzroki za pojav radikalnega islama v Srednji Aziji, ki sovpadajo z vzroki pojava kriminalitete so družbena razslojenost, gospodarska kriza, avtoritarnost držav, tekmovanje med elitami, šibkost demokratičnih institucij. Glede na vso predstavljeno vsebino lahko potrdimo splošno hipotezo, *da so v državah Srednje Azije vzroki za pojav radikalnega islama enaki kot pri kriminaliteti, radikalne islamistične organizacije pa delujejo v sodelovanju z organiziranim kriminalom*. Dodatni vzroki, ki bi jih lahko izpostavili pri pojavu radikalnega islama, so še oviranje opozicije ter vpliv iz sosednjih držav z gibanjema deobandizem in vahabizem.

Za zaključek podajamo še možne smeri razvoja držav Srednje Azije.

6. 2. NADALJNI RAZVOJ SREDNJE AZIJE

Po mnenju Gunna (2003: 389) kljub prevladujočemu krščanskemu zahodu, ortodoksnemu in konfucijskemu vzhodu ter 70-letnem sovjetskem zatiranju islama ta ostaja del socialne identitete prebivalcev Srednje Azije, kot je bil že stoletja poprej. Srednja Azija tako poskuša na podlagi svoje zgodovine, neodvisnosti in zelo slabega gospodarskega položaja ter politične nestabilnosti izoblikovati svojo lastno islamsko identiteto.

V primeru držav Srednje Azije gre za spopad med civilizacijami, poleg tega se pojavljajo spopadi v državah, saj se le-te ponovno redefinirajo. Države Srednje Azije so po razglašeni neodvisnosti stopile na težko pot samostojnosti in tranzicije. Soočiti so se morale z visoko stopnjo nezaposlenosti, kot posledico kolapsa SZ, prilaganjem tržnemu gospodarstvu, s slabim demokratičnim napredkom, nizkim indeksom človeške razvitosti in visoko neenakostjo. Anomija in slab gospodarski položaj med prebivalci Srednje Azije je bil največji vzrok pojava kriminalitete: organiziranega kriminala, sive ekonomije, korupcije in seveda preprodaje drog, ki je tudi glavni vir financiranja radikalnih islamističnih skupin. Slednje so se pogosto pojavile kot edina opozicija v avtoritarnih državah.

Organizirani kriminal v Srednji Aziji je prisoten v večini gospodarstev ter se navezuje na določene značilnosti posameznih držav. V Kazahstanu lahko izpostavimo povezanost z naftnim sektorjem, v Kirgizistanu trgovanje z orožjem, preprodajo drog in živine, v Uzbekistanu povezovanje voditeljev s kriminalnimi združbami, v Tadžikistanu preprodajo drog in v Turkmenistanu korupcijo. V državi Kirgizistan in Tadžikistan, ki sta tudi dve revnejši državi Srednje Azije, po podatku Williamsa (2003: 90) deluje samo siva ekonomija, vendar je potrebno opozoriti na težko dostopnost verodostojnih podatkov v vseh državah Srednje Azije. Države Srednje Azije so zelo skorumpirane in tako se še povečuje razkorak med revnimi in bogatimi. Zaradi etnične raznolikosti in zaradi nadzora nad različnimi prihodki elite tekmujejo med seboj. Za voditelje Srednje Azije je na splošno značilno avtoritarno vodenje, ki ga je včasih najbolje predstavljalo vodenje Saparmurata Nijazova. Danes je ta način vodenja značilen predvsem za predsednika Uzbekistana, Karimova. Glavna dejavnost kriminalitete je preprodaja drog, saj države Srednje Azije ležijo blizu Afganistana in tako predstavljajo naravno območje tihotapljenja opija in heroina do ruskih trgov in trgov zahodne Evrope (Williams 2003: 84). Tranzicija je torej čas naraščanja kriminalitete v srednjeazijskih državah. Tako meni tudi sogovornik z Ministrstva za zunanje zadeve, gospod Šolar (priloga G), ki je izpostavil predvsem problem »prehoda na demokratično politično ureditev v patriarhalni družbi, kjer se spoštuje le močne in odločne posameznike«. Za primer je navedel državo Kirgizistan, ki naj bi bila hkrati najbolj demokratična država v tem območju, istočasno pa tudi najbolj skorumpirana in kriminalizirana na vseh področjih. V ostalih državah stabilen položaj vzdržujejo močni predsedniki, ki so zaenkrat še naklonjeni zahodnim državam, kar zadeva gospodarske in politične stike, saj prvi prinašajo neposredno korist, drugi pa prispevajo k videzu »demokratičnosti« teh držav.

Islam zaradi dolgotrajnega zatiranja, avtoritarnosti in slabega položaja prebivalcev v Srednji Aziji vedno bolj pridobiva na veljavi. Veliko denarne pomoči prihaja iz sosednjih držav, Afganistana, Savdske Arabije, Irana in Pakistana, zato se pojavlja tudi strah o »uvoženem« islamizmu. Dejstvo je tudi, da je bil nastanek in vzpon islamskega radikalizma v državah Srednje Azije pričakovan in predstavlja racionalno izbiro (tako kot kriminaliteta), saj se pogosto zdi, da ljudje zaradi slabega gospodarskega položaja držav,

brezposelnosti, visokega Ginijevega koeficienta nimajo druge izbire, kot da se zatekajo k religiji in včasih k nasilju oz. radikalnim oblikam islama in tako na svojevrsten način ohranjajo religijo pri življenju.

Čeprav je islam v Srednji Aziji vse od leta 1920 zatirala bivša Sovjetska zveza in izoliran od preostalega islamskega sveta, to ni pomenilo njegovega konca. Razvil se je podzemni islam, ki se je ohranil vse do neodvisnosti držav Srednje Azije. S politično in gospodarsko neodvisnostjo se je začela revitalizacija islama, ki je danes v Srednji Aziji prevladujoča religija. Prihajati je začela pomoč iz sosednjih držav v obliki financiranja razširjanja korana in postavljanja medres. Islamska fundamentalistična gibanja so se začela osredotočati na slab gospodarski položaj in politične pomanjkljivosti. Pomembno vlogo je po neodvisnosti in kasneje v državljanski vojni odigrala IRP (Islamska stranka preporoda), ki je edina priznana verska stranka v Srednji Aziji. Čeprav so posamezne države Srednje Azije, ki kot sekularne države zagotavljajo svobodo vere, sprejele svoje ustave, še vedno prevladuje nadzor nad religijo, promoviranje islama, ki ga država lahko nadzoruje, in zapiranje predvsem islamskih skrajnežev.

Tako prihaja do paradoksalne situacije. Močno omejevanje islama ima po eni strani vso mednarodno podporo pod geslom boja proti terorizmu, po drugi strani pa ravno to omejevanje razvija in radikalizira islam.

Prav tako je potrebno izpostaviti, da islam nikoli ni bil vpliven dejavnik v nomadskih družbah, sprejeli so ga bolj zaradi političnih in organizacijskih vzrokov. Zaradi svojega načina življenja in mešanja s svojo prejšnjo religijo te družbe islama nikoli niso razvile v ekstremne ali fundamentalistične oblike.

Dejstvo je, da so radikalne islamistične skupine v Srednji Aziji obstajale že pred 11. septembrom 2001, vendar se je zanimanje mednarodne skupnosti za to področje začelo šele z »vojno proti terorizmu«. Voditelji držav Srednje Azije »vojno proti terorizmu« tudi uporabljajo kot izgovor za zatiranje celotne opozicije v teh državah.

Radikalne islamistične organizacije v Srednji Aziji (tri največje so: IRP, IMU, HT) obstajajo v sožitju oz. v sodelovanju z organiziranim kriminalom, zato bo mednarodna skupnost morala več pozornosti nameniti tudi temu območju ter spremljati razvoj in delovanje v teh organizacijah. Nekatere države Srednje Azije bodo postale vedno zanimivejše tudi zaradi svojih naftnih bogastev, druge zaradi svoje geostrateške pozicije, tako da se bo tudi v bodoče odvijal boj med velesilami za prevlado nad Srednjo Azijo.

Za oceno prihodnjega razvoja dogodkov v Srednji Aziji je potrebno upoštevati še nekatere značilnosti, ki so se pojavile na vsem post sovjetskem prostoru. Dokler so režimi avtokratični, tudi nadzorujejo korupcijo (nadzorovana korupcija, ves denar gre na en naslov). S prihodom demokracije in politične konkurence v te države se poveča število potencialno vplivnih oseb ali združenj, ki želijo pristaviti svoj lonček. Tako je najbolj demokratična država Srednje Azije Kirgizistan tudi najbolj koruptivna. Sive ekonomija in na splošno organizirani kriminal vzdržujeta socialni red in brez tega bi države Srednje Azije propadle.

Še pomembnejše vprašanje nadaljnjega razvoja Srednje Azije je, kaj bo, ko bo sedanja generacija voditeljev, ki je v povprečju zelo stara, zapustila politično prizorišče. Kljub vsem svojim slabostim in absolutizmu, ki so ga razvili, je v ozadju njihovih psiholoških profilov le čutiti »sovjetsko svetovljanstvo«. Gre za ateistično šolane in (sovjetsko) izobražene ljudi, od katerih mnogi razpolagajo s presenetljivo intelektualno širino (Nazarbajev, Karimov), ki pa je niso znali ali zmogli prenesti v svoj način vladanja. Upoštevajo tradicionalne vrednote tega prostora: močan vodja – močna in urejena država. Močno se ceni lojalnost družini, klanu in državi. Demokracijo enačijo z anarhijo, po njihovi definiciji so bili v demokracijo prisiljeni šibki vladarji. Voditelji post sovjetskega prostora, ki so v večini že v času SZ bili voditelji federativnih republik, so se novim političnim in gospodarskim razmeram v svetu in doma prilagodili tudi s tem, da so svoj prejšnji močan politični (komunistični) vpliv in bonitete dopolnili še z osebnim bogastvom.

Menim (analitiki si seveda niso enotni), da je sedanja politična situacija v Srednji Aziji vseeno boljša kot bi bila, če nastopi alternativa – islam. Kazahstan in Kirgizistan imata veliko manj predpogojev za to. Pred leti se je še mislilo, da bi bilo dobro te voditelje čim prej demokratično zamenjati z novimi, prosvetljenimi, vendar so mnogi do tega malo skeptični. Razen formalnih kritik (na primer ob izvolitvi Nazarbajeva za tretji 7-letni predsedniški mandat) tudi Zahod sprejema kulturne, zgodovinske in politične okoliščine in z njimi sodeluje, saj so se kljub vsem zadržkom predsedniki tudi garant državnih meja in stabilnosti v regiji.

7. VIRI IN LITERATURA

Znanstvena in strokovna literatura:

- Ali, Tariq (2002): Spopad s fundamentalizmom. Križarstvo, džihad in modernost. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Brill-Olcott, Martha (2005): Central Asia's Second Chance. Washington, D.C: Carnegie Endowment for international peace.
- Chomsky, Noam (1995): 911. Enajsti september. Ljubljana: Založba Sanje.
- Černigoj, Albert in Dobovšek, Bojan (2006): Organiziran kriminal in terorizem: združljivost in razhajanja. V Branko Lobnikar (ur.): VII. Dnevi varstvoslovja. Raznolikost zagotavljanja varnosti, 1015-1023. Bled, 31.5. – 2.6. 2006, Fakulteta za policijsko-varnostne vede (elektronski vir).
- Dannreuther, Roland (1994). Creating new states in Central Asia. Adelphi paper 288. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Debeljak, Aleš (1999). Oblika religiozne imaginacije. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Dobovšek, Bojan (1997): Organizirani kriminal. Ljubljana: Založba Unigraf.
- Dobovšek, Bojan (1997a): Kriminalna politika in vpliv organiziranega kriminala na gospodarstvo. Teorija in praksa št. 3 (maj-junij), 375-387.
- Dobovšek, Bojan (1999): Strokovni posvet: Ogrožanje nacionalne varnosti Republike Slovenije. Zbornik referatov in razprav. Ljubljana: Državni zbor RS.
- Dobovšek, Bojan (1999a): Korupcija – mednarodni vidik. Varstvoslovje, 1, 46-53. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Visoka policijska-varnostna šola.
- Dobovšek, Bojan (2005): Organizirani kriminal kot peta veja oblasti. V dr. Gorazd Meško, dr. Milan Pagon in dr. Bojan Dobovšek (ur.): Izzivi sodobnega varstvoslovja, 299-312, Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Étienne, Bruno (2000): Radikalni islamizem. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ferfila, Bogomil in Kovač, Polonca (2000): Javne politike in javna ekonomika. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Flere (Sergej) in Kerševan (Marko) (1995): Religija in sodobna družba. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Frelih, Polona (2008): Intervju: Mahmud Hadži, dagestanski imam. Islamski ekstremizem je ameriška izmišljotina, Delo, 15.5.2008, 8.
- Goehring, Jeannette (2007): Freedom House. Nation in transit 2007. Democratization from Central Europe to Eurasia.
- Grah, Matija (2008): Poročilo State Departmenta o človekovih pravicah. Na črnem seznamu ni več Kitajske, Delo, 13.3.2008, 9.
- Gunn, T. Jeremy (2003): Shaping an islamic identity: Religion, Islamism, and the state in Central Asia. Sociology of Religion. ProQuest Social Science Journals, 64, (3), 389-410.
- Hanks, R. Reuel (2007): Dynmaics of Islam, identity, and institutional rule in Uzbekistan: Construcion a paradigm for a conflict resolution. Communist and Post-Communist Studies 40, 209-221.
- Haralamobs, Michael in Holborn, Martin (1999): Sociologija, teme in pogledi, Ljubljana: DZS.
- Ignjatović Đorđe (1996): Kriminologija. Beograd: Nomos d.o.o.
- Juergensmeyer, Mark (2000): Terror in the mind of God. The global rise of religious violence. Barkeley and Los Angeles, California: University of California press.
- Kanduč, Zoran (1999): Kriminologija: (stran)poti, vede o (stran)poteh, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani .
- Kleveman, Lutz (2003): The new great game. Blood and oil in Central Asia. New York: Grove Press.
- Mag. Selinšek, Lilijana (2005): Korporacijska delinkvenca s poudarkom na posebnem delu Kazenskega zakonika. Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta.
- Mancevič, Denis (2008): Belorusija in Turkmenistan po novem privabljata tuje vlagatelje, FT- TRIBUNA, 7. 1. 2008, 14-15.
- Mayhew, Bradly, Clammer, Paul, Kohn, Micheal (2004): Central Asia. Lonely Planet.

- Meško, Gorazd (1998): Uvod v kriminologijo, Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijska-varnostna šola.
- Meško, Gorazd (2006): Kriminologija, Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
- Milton-Edwards, Beverley (2005): Islamic fundamentalizem since 1945. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Mojzes, Paul (1992): Religious liberty in Eastern Europe and the USSR. Before and after the great transformation. New York: Columbia University press.
- O' Brien, Joanne, Palmer, Martin, Barrett, David B., Ocvirk, Drago (1999): Atlas verstev sodobnega sveta. Ljubljana: Družina.
- Olikar, Olga, S. Szayna Thomas (2003): Faultlines of conflict in Central Asia and the South Caucasus, Implications for the U.S. Army, United States Army, 21-28, 145-185.
- Omerzu, Branko in Starc, Marjan (2001): Negativni vplivi sive ekonomije na varnost ljudi, premoženja in okolja. Dnevi varstvoslovja 1. del, 209-221.
- Pašanović, Fikret (2006). Enciklopedija islama. Sarajevo: Libris d.o.o.
- Potočnik, Dragan (2006): Azija med preteklostjo in sedanostjo. Ljubljana: Založba Pivec.
- Prašnikar, Janez in Cirman, Andreja (2006): Priložnosti finančnega sektorja v tranzicijskih državah. Ljubljana: Častnik Finance, d.o.o.
- Rashid, Ahmed (1999): The Taliban: Exporting extremism. Foreign Affairs, ProQuest Social Science Journals, 78, (6), 22-35.
- Rashid, Ahmed (2001): Jihad - The rise of militant islam in Central Asia. New Haven & London: Yale university press.
- Rashid, Ahmed (2001a): Taliban. The story of the Afgan Warlords. London: Pan Books.
- Roter, Zdenko (1976): Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1945-1973. Sociološki teoretični vidiki in raziskovalni model. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Roy, Oliver (1991): The Lessons of the Soviet/Afghan War. Adelphi papers 259. London: The International Institute for Strategic Studies.
- Roy, Oliver (2007): Globalizirani islam. Ljubljana: Založba Krtina.

- Smrke, Marjan (1996): Religija in politika. Spremembe v deželah prehoda. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Steinberger, Petra (1999): Fundamentalism in Central Asia. Reasons, reality and prospects. V Tom Everett-Heath, ur. (2003) : Central Asia, Aspects of transition, 219-244. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Šelih, Alenka (2000): Kazenskopravni in kriminološki vidiki korupcije. Poskus kriminološke razlage korupcije. Podjetje in delo: revija za gospodarsko, delovno in socialno pravo, 6-7,(XXVI), 1007-1012.
- The Economist (2003): Asia: Religion, politics and moderation; Islam in Central Asia, London, Volume 367, (Number 8324), 68.
- Thoroval, Yves (1998): Mali leksikon o islamu. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vlassis, Dimitri (2002): The UN Convention Against Transnational Organized Crime. V: Berdal, Mats. Serrano, Monica: Transnational organized crime and international security, Business as usual, USA, 94.
- Von Gumpenber, Marei-Carin, Steinbach, Udo (2004): Zentralasien: Geschichte, Politik, Wirtschaft; Ein Lexikon. München: Beck.
- Walker, Edvard (2003): Islam, Islamism and political order in Central Asia. Journal of International Affairs, ProQuest Social Science Journals, 56, (2), 21-41.
- Williams, Phil (2003): Criminalization and stability in Central Asia and South Caucasus. V Olikier, Olga, S. Szayna Thomas (ur.): Faultlines of conflict in Central Asia and the South Caucasus, Implications for the U.S. Army, United States Army, 71-107.

Internetni viri:

- About Forum 18. Dostopno na: <http://www.forum18.org/Forum18.php> (1. september 2008).
- Abulrub, Jalal in Mencke, Alaa (2003): Who first used the term »Wahhabi«? Dostopno na: http://www.salafimanhaj.com/pdf/SalafiManhaj_TermWahhabi (26. februar 2008).
- Article on Dungan culture in Kyrgyzstan. Dostopno na: <http://www.scribd.com/doc/6426579/Issue-1-October> (5. junij 2008).
- Bayram, Mushfig in Kinahan, John. Uzbekistan: Religious freedom survey, August 2008. Dostopno na: http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1170 (1. september 2008).
- BBC (2008): Country profile. Dostopno na: (http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1296485.stm) (2. februar 2008).
- BBC Home. Religion and ethics – islam. The five pillar of islam. Dostopno na: <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/practices/fivepillars.shtml> (8. avgust 2008).
- BBC News, Country profile: Tajikistan. Dostopno na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1296639.stm (2. december 2007).
BBC News, Country profile: Turkmenistan. Dostopno na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1298497.stm (4. december 2007).
- BBC News, Country profile: Turkmenistan. Dostopno na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1238242.stm (4. december 2007).
- Central Intelligence Agency: Kazakhstan. Dostopno na: <https://cia.gov/cia/publications/factbook/geos/kz.html#Govt> (26. februar 2007).
- Central Intelligence Agency: Kyrgyzstan. Dostopno na: (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>) (2. december 2007).

- Central Intelligence Agency: Russia. Dostopno na:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>
(5. junij 2008).
- Central Intelligence Agency: Tajikistan. Dostopno na:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>
(2. december 2007).
- Central Intelligence Agency: Turkmenistan. Dostopno na:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>
(4. december 2007).
- Central Intelligence Agency: Uzbekistan. Dostopno na:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>
(4. december 2007).
- Chiu, Lisa (2008): Introduction to the Uyghur people. One of the largest ethnic minorities in China. Dostopno na:
<http://chineseculture.about.com/od/minoritiesinchina/a/Uyghurs.htm>
(5. junij 2008).
- Corley, Felix. Kyrgyzstan: Will new Presidential Decree ban small religious communities? Dostopno na:
http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1079 (1. september 2008).
- Corley, Felix. Turkmenistan: Religious freedom survey, August 2008. Dostopno na:
http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=1167 (1. september 2008).
- Corruption Perception Index. Dostopno na:
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007
(5. julij 2008).
- Dr. Godles, Alan (2007): Sufism – Sufis – Sufi orders. Sufism’s many paths. Dostopno na:
<http://www.uga.edu/islam/Sufism.htm> (29. december 2007).
- Felson and Clarke (1998): The 10 principles of crime opportunity theory. Dostopno na:
<http://www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/learningzone/scppprinciples.htm>
(30. avgust 2006).

- Government Structure: Tajikistan. Dostopno na:
<http://countrystudies.us/tajikistan/38.htm> (2. december 2007).
- Human Development Reports (2007/2008 Report): Kazakhstan HDI Rank.
Dostopno na: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_KAZ.html
(26. junij 2008).
- Human Development Reports (2007/2008 Report): Kyrgyzstan HDI Rank.
Dostopno na: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_KGZ.html
(26. junij 2008).
- Human Development Reports (2007/2008 Report): Tajikistan HDI Rank.
Dostopno na: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_TJK.html
(26. junij 2008).
- Human Development Reports (2007/2008 Report): Turkmenistan HDI Rank.
Dostopno na: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_TKM.html
(26. junij 2008).
- Human Development Reports (2007/2008 Report): Uzbekistan HDI Rank.
Dostopno na: http://hdrstats.undp.org/countries/data_sheets/cty_ds_UZB.html
(27. junij 2008).
- Inglehart, Ronald in Norris, Pippa (2005): Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide. Dostopno na:
http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Books/Sacred_and_secular.htm
(15. avgust 2008).
- Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Iskanje po slovarju slovenskega knjižnega jezika. Dostopno na: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=politbiro&hs=1 (20. avgust 2008).
- Kazakhstan: Juridical system. Dostopno na:
<http://www.nationsencyclopedia.com/Asia-and-Oceania/Kazakhstan-JUDICIAL-SYSTEM.html> (22. julij 2008).
- Komisija za preprečevanje korupcije: Kaj je korupcija? Dostopno na:
<http://www.kpk-rs.si/index.php?id=49> (30. avgust 2006).

- Lubin, Nancy (2001): Drug trafficking in Central Asia: a matter of survival for some. Dostopno na:
<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav050901.shtml#>
(1. september 2006).
- Marat, Erica (2006). The State-Crime Nexus in Central Asia: State Weakness, Organized crime, and Corruption in Kyrgyzstan and Tajikistan. Silk Road Paper. Dostopno na: <http://www.isdp.eu/files/publications/srp/06/em06statecrime.pdf>, str. 56-62, (23. december 2008).
- Merriam-Webster online. Mullah. Dostopno na: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/mullah> (20. avgust 2008).
- Military: Hanafi Islam. Dostopno na:
<http://www.globalsecurity.org/military/intro/islam-hanafi.htm> (7. julij 2008).
- Nobel Prize (1992). Press Release: The Sveriges Riksbank (Bank of Sweden) Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel for 1992. Dostopno na:
<http://home.uchicago.edu/~gbecker/Nobel/nobel.html#Crime> (30. avgust 2006).
- Normlife: Introduction to the Taliban. Dostopno na:
http://normlife.com/documents/original/the_talibans_interpretation_of_islam.htm
(7. avgust 2008).
- Opium/Heroin market. Dostopno na:
http://www.unodc.org/pdf/WDR_2004/Chap2_opium.pdf (21. februar 2008).
- Pipes, Daniel (2002): What is Jihad? Dostopno na:
<http://www.danielpipes.org/article/990> (17. januar 2008).
- Political map of Central Asia. Dostopno na:
<http://www.askasia.org/image/maps/centasia1.htm> (20. december 2005).
- Rotar, Igor. Kazakhstan: Religious freedom survey, December 2005. Dostopno na:
http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=701 (1. september 2008).
- Rotar, Igor. Kyrgyzstan: Mob goes unpunished as intolerance of religious freedom rises, September 2006. Dostopno na:
http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=846 (1. september 2008).
- Rotar, Igor. Kyrgyzstan: Religious freedom survey, January 2004. Dostopno na:
http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=222 (1. september 2008).

- Rotar, Igor. Tajikistan: Religious freedom survey, November 2003. Dostopno na: http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=190 (1. september 2008).
- Russian History Encyclopedia: Jadidism. Dostopno na: <http://www.answers.com/topic/jadidism> (7. avgust 2008).
- Scott, John (2000): Rational Choice Theory. Dostopno na: <http://privatewww.essex.ac.uk/~scottj/socscot7.htm> (15. julij 2006).
- Siva ekonomija v realsocialističnih gospodarstvih. Dostopno na: http://www.student-info.net/ef/fgg/baza-student/uni2/9/datoteke/Politicna_ekonomija_2_U_povzetek_vaj_24.doc (1. september 2006).
- Tajikistan Daily Digest. Referendum on amendments to Tajik constitution set for 22 June 2003. Dostopno na: <http://www.eurasianet.org/resource/tajikistan/hypermail/200303/0017.shtml> (1. december 2007).
- The concise encyclopedia of economics. Gary Stanley Becker. Dostopno na: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Becker.html> (30. junij 2006).
- The Karakalpaks. Dostopno na: <http://www.karakalpak.com> (8. julij 2008).
- Transparency International: The global coalition against corruption. Dostopno na: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007 (5. julij 2007).
- United Nations Convention Against Transnational Organized Crime. Dostopno na: www.odcep.org/palermo/convmain.html (20. julij 2006).
- United Nations Office on drugs and crime. An assessment of transnational organized crime in Central Asia. New York 2007. Dostopno na: http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Central_Asia_Crime_Assessment.pdf, str. 33-49, (23. december 2008).
- Zakonu o preprečevanju korupcije, Uradni list RS, št. 2/04. Dostopno na: <http://www.kpk-rs.si/index.php?id=49> (30. avgust 2006).

8. PRILOGE

A. KAZAHSTAN

Uradno ime države: Republika Kazahstan

Površina: 2.724.900 km², 9. država na svetu

Število prebivalcev: ocenjeno 15.217.000, 62. država na svetu

Glavno mesto: Astana (od leta 1997)

Leg: je država v Srednji Aziji, ki leži ob Kaspijskem morju. Na severu meji na Rusijo, na vzhodu na Kitajsko in Mongolijo, na jugu na Kirgizistan, Uzbekistan in Turkmenistan, ter v obalnem delu na zahodu na Kaspijsko jezero.

Državna ureditev: predsedniška republika

Izvršilna oblast: vodja izvršilne oblasti je predsednik države

Zakonodajna oblast: dvodomni parlament, ki ga sestavljata spodnji dom (Majilis) in zgornji dom (Senat).

Sodna oblast: izvajajo jo lokalna oblast in »oblast« (regionalna) sodišča, ustavno sodišče, vrhovno sodišče, posebno arbitrarno sodišče ter vojaško sodišče. Leta 1995 je bila z referendumom sprejeta nova ustava, s katero je sodna oblast prešla pod nadzor predsednika in izvršilne veje oblasti (<http://www.nationsencyclopedia.com/Asia-and-Oceania/Kazakhstan-JUDICIAL-SYSTEM.html>, 22. 7. 2008).

Predsednik države: Nursultan A. Nazarbajev (izvoljen 1. decembra 1991).

Predsednik vlade: Karim Masimov (izvoljen 10. januarja 2007).

Zunanji minister: Marat Tazhin (od 11. januarja 2007).

Etnična sestava: Kazahi (54%), Rusi 30%), ostali 16% (Ukrajinci, Uzbeki, Nemci) (glej tabelo 8. 9).

Uradna jezika: kazaščina, ruščina

Verska sestava: 60,5% muslimanov, 30% ruski pravoslavci (glej prilogo graf 5. 2).

Državni praznik: 16. december 1991 (odcepitev od Sovjetske zveze).

Nacionalna valuta: tenge (KZT)

BDP na prebivalca: 8,5 USD (2006)

Gospodarska rast: 8,5% (2007)

Inflacija: 8,6% (2006)

Brezposelnost: 7,4% (2006)

Izvoz: \$35.55 bilijonov (2006)

Uvoz: \$22 bilijonov (2006)

Glavno izvozno blago: nafta in naftni produkti (58%), železo (24%), kemikalije (5%), stroji (3%), žitarice, volna, meso, premog (2001)

Glavno uvozno blago: stroji in oprema (41%), kovinski izdelki 28%, prehrambeni izdelki (8%) (2001).

Članstvo v mednarodnih organizacijah (datum v oklepaju pomeni začetek članstva):

Skupnost neodvisnih držav (21. december 1991)

OVSE (30. januar 1992)

OZN (2. marec 1992)

Mednarodni denarni sklad (15. julij 1992)

WTO (opazovalec)

Šanghajska organizacija za sodelovanje

Naslednje volitve: v Senat leta 2001, v Majilis septembra 2009

Zastava:

Zemljevid 8. 4: Kazahstan

Vir: <https://cia.gov/cia/publications/factbook/geos/kz.html#Govt>,

<http://en.wikipedia.org/wiki/Kazakhstan>, 26. 2. 2007.

B. KIRGIZISTAN

Uradno ime države: Kirgiška republika, Kirgizistan, Kirgizistan

Površina: 198.500,00 km²

Število prebivalcev: 5.284.149 (julij 2007)

Glavno mesto: Biškek

Leg: leži v Srednji Aziji. Na severu meji na Kazahstan, na zahodu na Uzbekistan, na jugozahodu na Tadžikistan, na vzhodu in na jugovzhodu pa na Kitajsko.

Državna ureditev: predsedniška republika

Izvršilna oblast: izvaja jo predsednik države in vlade.

Zakonodajna oblast: enodomni parlament, 75 poslancev, ki so izvoljeni po absolutnem večinskem sistemu, njihov mandat traja pet let; ustava decembra 2006 zahteva 90 sedežev.

Sodna oblast: izvajajo jo ustavno sodišče, vrhovno sodišče, vrhovno arbitrarno sodišče ter ostala sodišča, ki jih določa pravosodni sistem

Predsednik države: Kurmanbek Bakijev (od 14. 8. 2005)

Predsednik vlade: Almaz Atambayev (od 30. 3. 2007)

Zunanji minister: Ednan Karabayev

Etnična sestava: 65% Kirgizi, 14% Uzbeki, 12% Rusi in ostali 6% (Tatari, Tadžiki, Ujguri ...) (glej tabelo 8. 10).

Uradna jezika: kirgiški (samo 35% prebivalstva govori kirgiško), ruski jezik je februarja 2004 s sprejetjem zakona o državnem jeziku izgubil status uradnega jezika.

Verska sestava: 83,4% muslimanov, 12,5% ruski pravoslavci (glej prilogo graf 5. 3).

Državni praznik: 31. avgust – dan neodvisnosti (1991)

Nacionalna valuta: kirgiški som

BDP na prebivalca: 2.100 USD (2006)

Gospodarska rast: 6,5% (2007)

Inflacija: 5,6% (2006)

Brezposelnost: 11% (2004)

Izvoz: 810,8 USD milijonov (2006)

Uvoz: 1.792 USD bilijonov (2006)

Glavno izvozno blago: bombaž, volna, meso tobak.

Glavno uvozno blago: nafta, plin, strojna oprema, kemični izdelki, prehrambeni izdelki.

Članstvo v mednarodnih organizacijah (datum v oklepaju pomeni začetek članstva):

Skupnost neodvisnih držav (21. december 1991) WTO (opazovalec)

OVSE (30. januar 1992)

OZN (2. marec 1992)

Mednarodni denarni sklad (8. maj 1992)

WTO (20. 12. 1998)

Šanghajska organizacija za sodelovanje

Zastava:

Zemljevid 8. 5: Kirgizistan

Vir: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>,

2. 12. 2007.

C. TADŽIKISTAN

Uradno ime države: Republika Tadžikistan

Površina: 143.100,00 km²

Število prebivalcev: 7.076.598,00 (julij 2007)

Glavno mesto: Dušanbe

Leg: leži v Srednji Aziji, na severu meji na Kirgizistan, na jugu na Afganistan, na vzhodu na Kitajsko, na zahodu pa na Uzbekistan.

Državna ureditev: predsedniška republika

Izvršilna oblast: predstavlja jo predsednik države in vlada.

Zakonodajna oblast: predstavlja jo dvodomni parlament Majlisi Oli. Poslanci imajo petletni mandat. V spodnjem domu je 63 poslancev, v zgornjem pa 34, od katerih jih 25 izvolijo regionalne skupščine, 8 pa jih imenuje predsednik države.

Sodna oblast: izvajajo jo ustavno sodišče, vrhovno sodišče, visoko gospodarsko sodišče, sodišče Avtonomne regije Gorno-Badakšen ter regionalna, mestna in okrožna sodišča. (<http://countrystudies.us/tajikistan/38.htm>, 2. 12. 2007).

Predsednik države: Emomali Šaripovič Rahmonov (svoj prvi mandat je nastopil 6. novembra 1994. Po spremembi ustave junija 2003 bo lahko Rahmonov na položaju predsednika do leta 2020, saj mu amandma dopušča še dva sedemletna mandata) .

(<http://www.eurasianet.org/resource/tajikistan/hypermail/200303/0017.shtml>, 1. 12. 2007).

Predsednik vlade: Oqil Oqilov (od 20. januarja 1999). Predsednika vlade imenuje predsednik države.

Zunanji minister: Hamrokhon Zaripov

Etnična sestava: 70% Tadžikov, 26% Uzbekov, 1% Rusov in 3% ostale narodnosti (Kirgizi, Turkmeni ...) (glej tabelo 8. 11).

Uradna jezika: tadžiški (v uporabi tudi ruski)

Verska sestava: 98% muslimani, 1% pravoslavci, 1% ostale vere (glej graf 5. 4).

Državni praznik: 9. september – dan neodvisnosti

Nacionalna valuta: tadžiški somoni (uveden leta 2000)

BDP na prebivalca: \$1,300 (2006)

Gospodarska rast: 7,2% (2007)

Inflacija: 11,9% (2006)

Brezposelnost: 12% (2004)

Izvoz: \$ 1.512 bilijonov (2006)

Uvoz: \$ 1.955 bilijonov (2006)

Glavno izvozno blago: aluminij, električna oprema, bombaž, sadje, rastlinsko olje, tekstil.

Glavno uvozno blago: električna oprema, naftni produkti, aluminijev oksid, stroji in oprema, prehrabneni izdelki.

Članstvo v mednarodnih organizacijah (datum v oklepaju pomeni začetek članstva):

Skupnost neodvisnih držav – SND (21. december 1991)

OVSE (30. januar 1992)

OZN (2. marec 1992)

Mednarodni denarni sklad (27. april 1993)

WTO (Tadžikistan je v postopku pogajanj za pristop k WTO)

Šanghajska organizacija za sodelovanje

Zemljevid 8. 6: Tadžikistan

Vir: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1296639.stm,

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html>,

2. 12. 2007.

D. TURKMENISTAN

Uradno ime države: Turkmenistan

Površina: 448.100,00 km²

Število prebivalcev: 5.097.028 (julij 2007)

Glavno mesto: Ašgabat

Leg: Leži v Srednji Aziji. Na severozahodu meji na Kazahstan, na severu in severovzhodu na Uzbekistan, na jugovzhodu na Afganistan, na jugu na Iran ter na zahodu na Kaspijsko jezero.

Državna ureditev: predsedniška republika

Izvršilna oblast: predstavlja jo kabinet ministrov, ki ga vodi predsednik države.

Zakonodajna oblast: izvajata jo dve zakonodajni telesi; najvišje predstavniško telo je nacionalni svet, ki se imenuje Halk Maslahanti ter enodomni parlament Mejlis s 50-imi poslanci, ki so izvoljeni neposredno z absolutno večino za petletni mandat.

Sodna oblast: izvaja jo vrhovno sodišče, sodnike imenuje predsednik države.

Predsednik države in predsednik vlade: Gurbanguly Berdimuhamedov (od 14. februarja 2007)

Zunanji minister: Rashit Meredov

Etnična sestava: 79% Turkmeni, 10% Uzbeki, 5,2% Rusi, 5,8% ostali (Kazaki, Aseri, Tataři ...) (glej prilogo tabela 8. 12)

Uradni jezik: turkmenski (v uporabi tudi ruski)

Verska sestava: 90% muslimanov, 5% pravoslavci, 5% ostali (glej graf 5. 5).

Državni praznik: 27. oktober – dan neodvisnosti

Nacionalna valuta: turkmenski manat (menjalno razmerje)

BDP na prebivalca: 8.500 USD (2006)

Gospodarska rast: 7% (2007)

Inflacija: 11,5% (2006)

Brezposelnost: 60% (2004)

Izvoz: \$5.818 bilijonov (2006)

Uvoz: \$4.057 bilijonov (2006)

Glavno izvozno blago: nafta, zemeljski plin, bombažna vlakna, tekstil.

Glavno uvozno blago: stroji in oprema, kemični izdelki, prehrabeni izdelki.

Članstvo v mednarodnih organizacijah (datum v oklepaju pomeni začetek članstva):

Skupnost neodvisnih držav (21. december 1991)

OVSE (30. januar 1992)

OZN (2. marec 1992)

Mednarodni denarni sklad (22. september 1992)

WTO (Turkmenistan ni članica WTO, niti ni zaprosila za sprejem)

Zastava:

Zemljevid 8. 7: Turkmenistan

Vir: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tx.html>,

http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1298497.stm, 4. 12. 2007.

E. UZBEKISTAN

Uradno ime države: Republika Uzbekistan

Površina: 447.400 km²

Število prebivalcev: 27.780.059 (julij 2007)

Glavno mesto: Taškent

Leg: je celinska država v Srednji Aziji. Na skrajnem jugu meji na Afganistan, na severu in zahodu na Kazahstan, na vzhodu na Kirgizistan in Tadžikistan ter na jugozahodu na Turkmenistan.

Državna ureditev: predsedniška republika

Izvršilna oblast: vodja izvršilne oblasti je predsednik države.

Zakonodajna oblast: izvaja jo dvodomna skuščina Olij Mažlis.

Sodna oblast: predstavlja jo vrhovno sodišče.

Predsednik države: Islam Karimov; predsednik je že od osamosvojitve Uzbekistana, izvoljen je neposredno za pet let, januarja 2002 je bilo na referendumu določeno, da se predsedniški mandat podaljša s petih na sedem let. Na letošnjih volitvah je Islam Karimov dobil 91,9% glasov.

Predsednik vlade: Šavkat Mirzijashev (predsednika vlade imenuje predsednik države).

Zunanji minister: Vladimir Norov

Etnična sestava: Uzbeki, 76, 5%, Tadžiki 5,5%, Rusi 4,6%, Kazahi, 4,2%, Karakalpaki 2,3%, Tatari 1,6%, ostali (Kirgizi, Korejci, Turkmeni, Turki, Ukrajinci,...) 5,3% (glej tabelo 8. 8).

Uradni jezik: uzbeški; v uporabi tudi ruski in tadžiški.

Verska sestava: muslimani 93%, ruski pravoslavci 4,6%, ostali 2,4% (graf številka 5. 1).

Državni praznik: 1. september – dan neodvisnosti

Nacionalna valuta: uzbekistanski som

BDP na prebivalca: 2000 USD (2006)

Gospodarska rast: 8,10% (2007)

Inflacija: 7,6% (2007)

Brezposelnost: uradna s strani Ministrstva za delo 2% in še dodatno neuradna 20% (2006 CIA).

Izvoz: 5,69 bilijonov USD (2006)

Uvoz: 3,77 bilijonov USD (2006)

Glavno izvozno blago: bombaž, tekstilni izdelki, rude in minerali.

Glavno uvozno blago: stroji in strojna oprema ter hrana.

Članstvo v mednarodnih organizacijah (datum v oklepaju pomeni začetek članstva):

Skupnost neodvisnih držav (21. december 1991)

OVSE (30. januar 1992)

OZN (2. marec 1992)

Mednarodni denarni sklad (21. september 1992)

WTO (Uzbekistan je v postopku pogajanj za pristop k WTO)

Srednjeazijska organizacija

Šanghajska organizacija za sodelovanje

Zemljevid 8. 8: Uzbekistan

Vir: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>,

http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/1238242.stm, 4. 12. 2007.

F. TABELE

Tabela 8. 8: Glavne etnične skupine, Uzbekistan

Skupina	Populacija ⁵⁶	Odstotki in trendi ⁵⁷	Jezikovna skupina	Vera ⁵⁸	Glavna področja naselitve
Uzbeki	19,233,000	76,5 (+)	Turška	Muslimani	
Tadžiki	1,395,000	5.5 (+)	Iranska	Muslimani	osrednje, južne in vzhodne province
Rusi	1,150,000	4.6 (-)	Slovanska	Ruski pravoslavci	Taškent in ostali mestni predeli
Kazahi	1,050,000	4.2(+)	Turška	Muslimani	Zahodne, osrednje in vzhodne province
Karaklapaki	577,000	2.3 (+)	Turška	Muslimani	Karkalpakstan
Tatari	398,000	1.6 (-)	Turška	Muslimani	Taškent in ostali mestni predeli
Kirgizi	219,000	0.9 (+)	Turška	Muslimani	Province Fergana, Namangan in andižan
Korejci	217,000	0.9 (~)	Korejska	Budisti	Taškent in severovzhod
Turkmeni	162,000	0.6 (+)	Turška	Muslimani	Provinci Karkalpakstan in Khorezm
Turki	160,000	0.6 (~)	Turška	Muslimani	Taškent in severovzhod
Krimski Tatari	155,000	0.6 (-)	Turška	Muslimani	Provinci Smarkand in Nawoiy
Ukrajinci	107,000	0.4 (-)	Slovanska	Pravoslavni kristjani	Taškent in ostali mestni predeli
Ujguri	45,000	0.2 (+)	Turška	Muslimani	Severovzhod
Ostali	287,000	1.1 (~)			
Skupaj⁵⁹	25,155,000	100.0			

Vir: S. Szayna (2003: 157).

⁵⁶ Vsi podatki (izjemoma za rusko etično skupino) izhajajo iz popisa prebivalstva iz leta 1999 in so usklajene z ocenami naravne rasti in izseljevanja. Podatki za rusko etično skupino so vzeti iz ocen Ruskega državnega urada za statistiko, objavljeni v *Nezavisimaya Gazeta* (2001). Skupna populacija je ocena CIA, *The World Factbook*, www.odci.gov/sia/publications/factbook/index.html. Podatki za Uzbekistan so nepopolni, saj od leta 1989 še ni bil narejen popis prebivalstva. Leta 1990 je bil tudi velik val izseljevanja.

⁵⁷ Prihodnji trendi deleža populacij temeljijo na pristranosti državne politike, vzorcu naravnega prirastka in pričakovanih migracijskih tokov. + = relativno povečanje, - = relativno zmanjšanje, ~ = malo sprememb.

⁵⁸ Vera je v povezavi z etično skupino; ni nujno indikator moči verske pripadnosti.

⁵⁹ Največje skupine so Perzijci, Aseri, Armenci, Baškiri in Belorusi.

Tabela 8. 9: Glavne etnične skupine, Kazakstan

Skupina	Populacija ⁶⁰	Odstotki in trendi ⁶¹	Jezikovna skupina	Vera ⁶²	Glavna področja naselitve
Kazahi	7,985,000	53.4 (+)	Turška	Muslimani	
Rusi	4,480,000	30.0(-)	Slovanska	Ruski pravoslavci	sever, severovzhod in mestni predeli
Ukrajinci	547,000	3.7 (-)	Slovanska	Pravoslavni kristjani	sever, severovzhod in mestni predeli
Uzbeki	371,000	2.5 (+)	Turška	Muslimani	jug, provinci Ongtusi in Qazaqstan
Nemci	353,000	2.4 (-)	Nemška	Protestanti in katoliki	sever, severovzhod
Tatari	249,000	1.7 (~)	Turška	Muslimani	sever, severovzhod in mestni predeli
Ujguri	210,000	1.4 (+)	Turška	Muslimani	severovzhod, provinca Almaty
Belorusi	112,000	0.7 (-)	Slovanska	Pravoslavni kristjani	sever, severovzhod in mestni predeli
Korejci	100,000	0.7 (~)	Korejska	Budisti	vzhod, jugovzhod
Aseri	78,000	0.5 (~)	Turška	Muslimani	vzhod, jugovzhod
Poljaki	59,000	0.3 (-)	Zahodno slovanska	Katoliki	sever
Dungani	37,000	0.2 (+)	Kitajsko-tibetanska	Muslimani	jugovzhod, provinca Zhambyl
Kurdi	33,000	0.2 (~)	Iranska	Muslimani	vzhod, jugovzhod
Čečeni	32,000	0.2 (~)	Kavkaška	Muslimani	vzhod, jugovzhod
Tadžiki	26,000	0.2 (+)	Iranska	Muslimani	jug, provinci Ongtusi in Qazaqstan
Baškiri	23,000	0.2 (~)	Turška	Muslimani	Sever, severovzhod
Ostali⁶³	258,000	1.7(~)			
Skupaj	14,953,000	100.0			

Vir: S. Szayna (2003: 153).

⁶⁰ Podatki temeljijo na popisu prebivalstva iz leta 1999. Skupna populacija je ocena CIA, The World Factbook, www.odci.gov/sia/publications/factbook/index.html (Julij 2001) in se od popisa razlikuje za 16.731,000 prebivalcev. V letu 1990 je bilo tudi veliko notranjih in zunanjih migracij.

⁶¹ Prihodnji trendi deleža populacij temeljijo na pristranosti državne politike, vzorcu naravnega prirastka in pričakovanih migracijskih tokov. + = relativno povečanje, - = relativno zmanjšanje, ~ = malo sprememb.

⁶² Vera je v povezavi z etično skupino; ni nujno indikator moči verske pripadnosti.

⁶³ Največje skupine so Moldavci, Inguši, Armenci, Grki in Udmurti.

Tabela 8. 10: Glavne etnične skupine, Kirgizistan

Skupina	Populacija ⁶⁴	Odstotki in trendi ⁶⁵	Jezikovna skupina	Vera ⁶⁶	Glavna področja naselitve
Kirgizi	3,130,000	64.9 (+)	Turška	muslimani	
Uzbeki	666,000	13.8 (+)	Turška	muslimani	Jugozahod, provinci Oš in Jalal-Abad
Rusi	603,000	12.5 (-)	Slovanska	Ruski pravoslavci	severni in mestni predeli
Ukrajinci	71,000	1.5 (-)	Slovanska	Pravoslavni kristjani	severni in mestni predeli
Tatari	53,000	1.1 (-)	Turška	Muslimani	severni in mestni predeli
Tadžiki	47,000	1.0 (+)	Iranska	Muslimani	severozahod, provinca Oš
Ujguri	45,000	0.9 (+)	Turška	Muslimani	vzhod, provinci Ysyk-Kol in Naryn
Kazahi	44,000	0.9 (+)	Turška	Muslimani	sever, provinci Chuy in Talas
Nemci	40,000	0.8 (-)	Nemška	Protestanti	sever, provinca Chuy
Dungani	38,000	0.8 (+)	Kitajsko-tibetanska	Muslimani	severovzhod, provinci Chuy in Ysyk-Kol
Ostali⁶⁷	86,000	1.8 (~)			
Skupaj	4,826,000				

Vir: S. Szayna (2003: 154).

⁶⁴ Podatki temeljijo na podatkih popisa prebivalstva Kirgizistan v letu 1999. Podatki za ostale skupine temeljijo na popisu iz leta 1990 in leta 1989, ki je prilagojen za naravni prirastek, in razmerju migracij. Skupna populacija se od podatkov CIA (Julij 2001) razlikuje za 4,753,000 prebivalcev. Velik val izseljevanja iz Kirgizistana je bil konec leta 1990.

⁶⁵ Prihodnji trendi deleža populacij temeljijo na pristranosti državne politike, vzorcu naravnega prirastka in pričakovanih migracijskih tokov. + = relativno povečanje, - = relativno zmanjšanje, ~ = malo sprememb.

⁶⁶ Vera je v povezavi z etično skupino; ni nujno indikator moči verske pripadnosti.

⁶⁷ Največje skupine so Korejci, Azeri in Kurdi.

Tabela 8. 11: Glavne etnične skupine, Tadžikistan

Skupina	Populacija ⁶⁸	Odstotki in ⁶⁹ trendi	Jezikovna skupina	Vera ⁷⁰	Glavna področja naselitve
Tadžiki	4,598,000	69.9 (+)	Iranska	Muslimani	
Uzbeki	1,691,000	25.7 (+)	Turška	Muslimani	Dolina Fergana in jugozahod
Rusi	68,000	1.0 (-)	Slovani	Ruski pravoslavci	mestni predeli, večinoma Dušanbe
Kirgizi	85,000	1.3 (+)	Turška	Muslimani	vzhod
Perzijci	25,000	0.4 (~)	Iranska	Muslimani	jugozahod
Turkmeni	29,000	0.4 (~)	Turška	Muslimani	jugozahod
Ostali⁷¹	83,000	1.3 (-)			
Skupaj	6,579,000	100.0			

Vir: S. Szayna (2003: 155).

⁶⁸ Podatki temeljijo na popisu prebivalstva iz leta 2000 in se zelo razlikujejo od podatkov CIA. Skupna populacija se od podatkov CIA razlikuje za kar 6,128,000 prebivalcev. Ravno tako so bili veliki pritoki beguncev in izseljevanje iz Tadžikistana v letu 1990, tako da so podatki nepopolni.

⁶⁹ Prihodnji trendi deleža populacij temeljijo na pristranosti državne politike, vzorcu naravnega prirastka in pričakovanih migracijskih tokov. + = relativno povečanje, - = relativno zmanjšanje, ~ = malo sprememb.

⁷⁰ Vera je v povezavi z etično skupino; ni nujno indikator moči verske pripadnosti.

⁷¹ Največje skupine so Kazaki, Tatari in Ukrajinci.

Tabela 8. 12: Glavne etnične skupine, Turkmenistan

Skupina	Populacija ⁷²	Odstotki in trendi ⁷³	Jezikovna skupina	Vera ⁷⁴	Glavna področja naselitve
Turkmeni	3,613,000	78.5 (+)	Turška	Muslimani	
Uzbeki	453,000	9.8 (+)	Turška	Muslimani	sever in vzhod, provinci Dashowuz in Lebap
Rusi	240,000	5.2 (-)	Slovanska	Ruski pravoslavci	mestni predeli in zahod
Kazahi	98,000	2.1 (~)	Turška	Muslimani	severozahod, provinca Balkan
Aseri	37,000	0.8 (~)	Turška	Muslimani	zahod, provinca Balkan
Tatari	33,000	0.7 (-)	Turška	Muslimani	mestni predeli
Balohi	30,000	0.7 (~)	Iranska	Muslimani	jugovzhod, provinca Mary
Ukrajinci	26,000	0.6 (-)	Slovanska	Pravoslavni kristjani	mestni predeli
Ostali⁷⁵	73,000	1.6 (~)			
Skupaj	4,603,000	100.0			

Vir: S. Szayna (2003: 156).

⁷² Podatki temeljijo na popisu prebivalstva iz leta 1995 in popisu iz leta 1989, ki je bil prilagojen naravnemu prirastku in migracijski politiki., The World Factbook, www.odci.gov/sia/publications/factbook/index.htm.

⁷³ Prihodnji trendi deleža populacij temeljijo na pristranosti državne politike, vzorcu naravnega prirastka in pričakovanih migracijskih tokov. + = relativno povečanje, - = relativno zmanjšanje, ~ = malo sprememb

⁷⁴ Vera je v povezavi z etično skupino; ni nujno indikator moči verske pripadnosti.

⁷⁵ Največja skupina so Armenci, Lezgini in Perzijci.

G. INTERVJU

z Gorazdom Šolarjem, asistentom v delovni skupini COEST (Vzhodna Evropa in Srednja Azija med predsedovanjem EU) in nacionalnim koordinatorjem v tej skupini, o Srednji Aziji, islamu in organiziranem kriminalu, Ljubljana, 15. avgust 2008:

1. Kako vidite države Srednje Azije pred neodvisnostjo in kako danes? Se vam zdi, da se je gospodarski položaj z neodvisnostjo poslabšal?

Pred neodvisnostjo so te države prav gotovo spadale v manj razviti del bivše Sovjetske zveze. O tem govori tudi dejstvo, da so na tem področju testirali atomske bombe in odlagali radioaktivne odpadke. Vendar se je skupna državna oblast vsaj toliko trudila, da je povsod razvila primerljiv šolski in zdravstveni sistem, ki je deloval in bil dostopen vsem. Danes npr. ni več tako.

Po neodvisnosti se je seveda zgodil šok, saj večina omenjenih držav še nikoli ni obstajala v takšni obliki. Prav tako je obstajala velika odvisnost od »centra« (Moskve), tako v vodenju, kot tudi v preskrbi z osnovnimi surovinami. Trajalo je vsaj 10 let, da se je celoten položaj v teh državah začel postopoma stabilizirati in izboljševati. Seveda se je to najprej zgodilo v državah, ki imajo največ energentov in so jih tudi sposobne izvažati (Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan).

2. Ali se je v državah Srednje Azije po neodvisnosti oz. v času tranzicije povečala kriminaliteta (na primer organizirani kriminal, korupcija, siva ekonomija, preprodaja drog) in kje je bilo to najbolj opazno?

Prav gotovo se je vse naštetu v različnih oblikah pojavilo in se še pojavlja v vseh petih državah. Sicer pa je (bil) ta pojav prisoten v vseh postkomunističnih državah »Vzhodnega bloka«, vključno z Balkanom. Problem je bil prehod na demokratično politično ureditev v patriarhalni družbi, kjer se spoštuje le močne in odločne posameznike. Posledično se je zgodila ironična situacija, kjer je najbolj demokratična država v regiji (Kirgistan) istočasno tudi najbolj nestabilna, nepredvidljiva, skorumpirana in kriminalizirana na vseh nivojih družbe.

V ostalih državah se stabilna situacija drži z močnimi predsedniki (po zahodni definiciji so že lahko označeni kot diktatorji), ki poskušajo ustvarjati videz demokratične ureditve (redne volitve, več vej oblasti itd), ker (še trenutno) hočejo ugoditi zahodnim državam, ko pride do političnih in gospodarskih pogajanj z njimi.

3. Kako gledate na prevladujočo religijo islam v Srednji Aziji in radikalne islamistične skupine, kot so IMU, IRP, HT. Se vam zdi, da predstavljajo nevarnost tudi ostalemu svetu?

Islam v Srednji Aziji je v svoji izvorni obliki takšen, kot bi si ga vsi želeli. Nomadska ljudstva te regije so prevzela islam od Arabcev v zgodnjem Srednjem veku, vendar ga zaradi svojega načina življenja in mešanja z svojo prejšnjo religijo nikoli niso razvile v ekstremne ali fundamentalistične oblike. Stvar se je še dodatno omilila oz. »zatrla« z uveljavljanjem ateistične ideologije v bivši Sovjetski zvezi. Po njenem razpadu so se pojavile nekatere bolj ekstremne islamistične skupine, ki sicer ideološko izvirajo iz Arabskega polotoka. Te skupine so pričakovale, da bodo po neodvisnosti postale del vladajoče elite in spremenile te države v islamske republike. To se sicer ni zgodilo, ker so sedanje elite (ki trenutno vse izvirajo iz prejšnjega komunističnega sistema) to odločno preprečile. Tako te skupine delujejo podtalno in rekrutirajo nove somišljenike vsakič, ko se poslabša ekonomska situacija prebivalstva oz. ko kakšen predsednik v teh državah udejanji kakšno nespametno odločitev (npr. pokol v Andižanu).

Sicer mislim, da te skupine niso nevarne ostalemu svetu neposredno. Posredno so lahko tako, da se financirajo s trgovino z drogo, ki potem potuje do nas oz. če so del kakšne globalne teroristične mreže, kot je Al-Kaida.

4. Kaj predstavlja za Srednjo Azijo dolina Ferghana, ki je znana po nemirih in radikalnih islamističnih skupinah?

Dolina Ferghana je neke vrste epicenter Srednje Azije. Področje je zgodovinsko najstarejše poseljeno področje v regiji. Tukaj je tudi nastala znana vera Zoroastrizem. Dolina je razdeljena med Uzbekistan, Kirgistan in Tadžikistan in tako pestra je tudi etnična sestava, ki je zelo nehomogena. Statistično živi tukaj 20% celotnega prebivalstva Srednje Azije na 5% ozemlja celotne regije. Tudi gospodarsko, kulturno in versko dogajanje je tukaj najintenzivnejše. Po vsem naštetem je torej jasno, da se tukaj lahko zgodijo stvari, ki bodo odločale o usodi celotne regije. Pri prejšnjem odgovoru sem omenil pokol v Andižanu. To je mesto v uzbeškem delu Ferghanske doline, kjer je maja 2005 prišlo do nemirov, ki niso bili nikoli popolnoma razjasnjeni. Povod je bila aretacija nekaterih posameznikov s strani uzbeških oblasti, v ozadju pa splošno nezadovoljstvo prebivalstva nad represivnimi metodami oblasti in slabo ekonomsko situacijo. Vprašanje je, ali so bili nemiri spontani ali organizirani. Bolj verjetno je drugo, saj so bili med demonstranti tudi mnogi priznani islamisti, ki v teh državah mnogokrat delujejo skozi civilno družbo. Uzbeške oblasti so (verjetno iz panike nad nastalo situacijo) na to reagirale izredno brutalno in odprle ogenj na množico. Govori se, da so tudi iz množice streljali, vendar to ni dokazano. Po tem dogodku je Uzbekistan padel v zelo težko situacijo z zahodnimi državami ter se zato politično zatekel nazaj k Rusiji. Stanje se je rahlo otoplilo šele med predsedovanjem t.i. Tria (Nemčija, Portugalska, Slovenija) EU, ko so se spet organizirali skupni sestanki med EU in Uzbekistanom, ki so bili do tedaj zamrznjeni.

5. Katera je po vašem mnenju najbolj nazadnjaška in skorumpirana država v Srednji Aziji in obratno, katera je najbolj razvita in zakaj je temu tako?

Na to vprašanje ne bi dal enotnega odgovora. Po mojem mnenju je najbolj skorumpirana država Kirgizija, najbolj nazadnjaška pa Tadžikistan.

Ne morem trditi, da je Kirgizija najbolj nazadnjaška, saj je v njej najbolj vibrantna civilna družba in tudi politični sistem, ki je še najbližji zahodnemu pojmovanju demokratične ureditve. Po drugi strani pa je ta sistem v tej regiji najmanj učinkovit, kar je na žalost ustvarilo izredno visoko stopnjo kriminala in korupcije.

Tadžikistan pa je prav gotovo najbolj nazadnjaška država v regiji, saj je izredno revna, brez pomembnejših surovin oz. potrebne infrastrukture. Po samostojnosti je država bila še 5 let v državljanski vojni, ki jo je dodatno ohromila pri razvoju. Danes je ta država po oceni IMF-a (International Monetary Fund) na robu oz. že prek roba splošnega bankrota in nasploh večina aktivnega prebivalstva za golo preživetje dela v tujini (Rusija, Kazahstan). Sedanjost te države je žalostna, prihodnost pa nejasna.

Najrazvitejša država je prav gotovo Kazahstan. Razloge za to lahko najdemo v izredno bogatih nahajališčih energentov in ostalih surovin (nafta, plin, uran), predvsem pa v trezni in naložbeno naravnali politiki te države po samostojnosti. Zaradi tega je Kazahstan danes najbogatejša in najvplivnejša država v Srednji Aziji. Po ocenah analitikov so v nekaterih sektorjih že dosegli Rusijo, ki pa seveda ostaja »Big Brother« za vse države Srednje Azije in katere interesi se upoštevajo v vsaki večji odločitvi srednjeazijskih držav.

6. Menite, da sta organizirani kriminal in preprodaja drog glavni vir financiranja radikalnih islamističnih skupin.

Lahko rečemo, da sta to prav gotovo glavna vira financiranja teh skupin, ki dejansko ne morejo drugače priti do denarja za svoje delovanje, saj delujejo v ilegali. Mogoče lahko, kot marginalni vir zaslужka, omenimo še prostovoljne, prispevke družin, ki se identificirajo z ideologijo teh skupin.

7. Se vam zdi, da se danes odvija boj za prevlado nad območjem Srednje Azije, med Rusijo, ZDA in Kitajsko, predvsem zaradi njenih naravnih virov (nafta, zemeljski plin)?

Da. Točno to se dogaja, vse odkar se je regija pojavila na seznamu regij, bogatih z energenti (nafta, plin, uran itd.). Te države se počasi poskušajo iztrgati iz popolnega objema Rusije ter zaradi velikega povpraševanja po teh surovinah izpogajati kar največje cene za svoje dobrine, ki ne bodo večne. Rusija, ZDA in Kitajska so samo nekatere od partneric Srednje Azije. Svoj lonček želijo postaviti tudi EU, Japonska, Indija, Južna Koreja, Iran itd. Lahko rečemo, da je današnja žeja po energiji povzročila pravo eksplozijo zanimanja za to regijo. Pred desetimi leti se nihče ni zanimal za regijo Srednje Azije, ki je veljala za neke vrste eksotiko.

8. Kako vidite države Srednje Azije v prihodnosti?

Po mojem mnenju se bodo države Srednje Azije v prihodnje še naprej razvijale vsaka po svoje, v skladu s svojimi viri in daljnovidnostjo svojih vodij.

Dobre pogoje imajo Kazahstan, Uzbekistan in Turkmenistan, ki so bogati z energenti in vse bolj složno nastopajo zavoljo maksimiranje profita od prodaje teh dobrin. Razlike se pojavijo potem, saj je ta profit različno uporabljen (investicije v gospodarstvo oz. v osebni bančni račun predsednikov).

Kar se tiče Kirgizije in Tadžikistana, bosta morali najverjetneje zaprositi vsaj za delno tujo pomoč (finančno oz. svetovalno) pri stabilizaciji domačih kaotičnih razmer. Predvsem morata urediti politično, gospodarsko in pravno stanje, da sploh lahko pride do tujih investicij in večjih vlaganj v infrastrukturo ter izkoriščanje svojih naravnih danosti (vodna energija, telekomunikacije, turizem itd.), kar bo nato osnova njihovega nadaljnjega razvoja.